కన్యాశుల్కము.

ఇది ఆంధ్రభాషలో చక్కని హాస్యరసప్రధానమగు నాటకము. దీనినిగురించి తెలియనివారును చదువనివారునుండరు. దీని నాటకశాలలవారెల్ల ప్రదర్శించియున్నారు. ఆంధ్రభాషలో నిట్టిగ్రంథ మింకొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. కొలదికాలములో ద్వితీయముద్రణ ముద్రింపబడినది. ఇందలి గ్రామ్యములగు మాటలకు అర్థములు వ్రాయబడినవి. యుక్తముల వ్రాయబడియున్నది.

(గ్రంథకర్త శ్రీ గురజాడ అప్పారావుపంతులుగారు) వెల [illegible]

రసపుత్రవిజయము.

ఇది శ్రీ ఇచ్ఛాపురపు యజ్ఞనారాయణగారిచే రచియింపబడిన చక్కని వీరరసప్రధానమయిన నాటకము. ఇందలి [illegible] పద్యములు చక్కని సంగీతము కలవి. ఆంధ్రనాటకములలో ప్రశస్తమైనది. కొద్దిప్రతులు మాత్రమే మిగిలియున్నవి. కావలయువారు వెంటనే వ్రాసుకొనవలెను. వెల రు [illegible]

కాళిదాసునాటకకథలు.

మహాకవి కాళిదాసునిచే సంస్కృతమున రచియింపబడిన శాకుంతల, మాళవికాగ్నిమిత్రము, విక్రమోర్వశీయము, అను మూడు నాటకములను వచనరూపముగా చక్కని భాషలో ముద్రించి యున్నాము. వెల 0—12—0.

కర్రా అచ్చయ్య అండు సన్సు,

బుక్సెల్లర్సు, రాజమండ్రి.

వేణీసంహారనాటకము.

1875 వ సం॥ ప్రథమశాస్త్ర పరీక్షకును, 1901 వ సం॥ పట్టపరీక్షకును

బరనీయముగా నిర్ణయింపఁబడినది.

ఇది

భట్టనారాయణకవికృతమైన సంస్కృతనాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరమునందలి రాజకీయ కళాశాలయందు

నాంధ్రపండితు లగు

వడ్డాది సుబ్బారాయకవిచేఁ

తెలిఁగింపఁబడినది.

రాజమహేంద్రవరము

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారి యుత్తరువు ప్రకారము,

రాజమండ్రి బుక్కుసెల్లర్సు,

కర్రా అచ్చయ్యా అండ్ సన్సువారిచే

ప్రకటింపఁబడినది

అయిదవ కూర్పు 2000 ప్రతులు.

రాజమహేంద్రవరము

నిడమర్తి వెంకటకృష్ణమూర్తి అండు బ్రదరు వారిచే

శ్రీ కృష్ణాముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1924

[వెల రు ౧-౦-౦.

[illegible]ాది సుబ్బారాయక విక్రయగ్రంథమాల.

పుస్తకభాండాగారములను స్థాపించినవారల కెల్లగకు మాయొద్దనుండిన గ్రంథము లన్నియు ఒకసారి పుచ్చుకొన్నయెడల సగమువెలకే ఇయ్యఁబడును. కొన్ని మాత్రమే కావలసినయెడల వెలపూర్తిగా నియ్యవలెను.

		రూ.	అ.	పై.
1.	అభిజ్ఞానశాకుంతలము. (లఘుటీకాతాత్పర్యవిమర్శసహితము)	1	0	0
2.	వేణీసంహారనాటకము. (F. A. text for 1895 and B. A. text 1901)	1	0	0
3.	మల్లికామారుతప్రకరణము. (శృంగారరసప్రధాననాటకము M. A. text for 1912)	1	0	0
4.	ప్రబోధచంద్రోదయనాటకము. (శాంతరసప్రధానము)	0	10	0
5.	చండకౌశికనాటకము. (హరిశ్చంద్రకథ) (B. A. text for 1903)	0	8	0
6.	విక్రమోర్వశీయనాటకము. (శృంగారరసప్రధానము)	0	8	0
7.	సూక్తిసుప్రకాశకము. లోకదృష్టాంతసమన్విత నీతిపద్యగ్రంథము)	0	12	0
8.	సుగుణప్రదర్శకము. (నీతిపద్యగ్రంథము)	0	4	0
9.	భక్తచింతామణి. (పండితభక్తమనోహరము)	0	5	0
	డిటో (క్యాలికోబైండు)	0	10	0
	డిటో (అట్టబైండు)	0	8	0
10.	భగవత్కీర్తనలు. (క్రొత్తకూర్పు, భక్తజనమనోహరము)	0	1	0
11.	నందనందనశతకము. (రెండవకూర్పు, విష్ణుభక్తానందకరము)	0	2	0
12.	దైవభక్త్యుపన్యాసము.	0	3	0
13.	ఆంధ్రమేఘసందేశము. (విప్రలంభ శృంగారవర్ణనము)	0	5	0
14.	సూర్యశతకము. మయూరకవివిరచితమునకుఁ దెలుఁగుమూలసహితము	0	8	0
15.	భామినీవిలాసము. (పండితరాయవిరచితమునకుఁ దెలుఁగు)	0	10	0
16.	సుమనోమనోజ్ఞము. 3 భాగములు కలసి యున్నది.	1	0	0
17.	సతీస్మృతి. (కరుణారసభూయిష్ఠము)	0	4	0
18.	సుతస్మృతి. కృష్ణాయాపదుద్ధారకా యనుశతకపద్యములలో.	0	4	0
19.	గౌతమీమహాజలమహిమానువర్ణనము (రెండవ కూర్పు)	0	1	0
20.	ఐశ్వర్యాప. నృసింహస్తవద్వయము,	0	2	0

వేణీసంహారనాటకము.

ఇష్టదేవతాప్రశంసనాదికము.

శ్రీలీలాపరతంత్రుఁడై, గ్రహావిరాజద్వ్యోమ మణీకాంచదీ
పాళీదీప్తవితాన మొప్పఁగ విశ్వాగారరంగంబునన్;
హాళిఁ జంగమపాత్రవర్గములు నానావేషనానారసో
ద్వేలస్ఫూర్తి నటింప హేతు వగు నేవే, ల్పాతనిం గొల్చెదన్.

ఉ. ధాత్రిక మైనయట్టిక్షణభంగురకాయము హేయ మంచు, సం
ప్రీతిని వాఙ్మయాత్మకశరీరముతోడ నశేషదేశముల్
ఖ్యాతిఁ జరించుచున్, వివిధకల్పనలన్ హితబోధ సేయుచున్,
నీతికి మూల మై వసుధ నిల్చినసత్కవులం దలంచెదన్. ౨

చ. వినియెడువారికే కనెడువేడ్క యొనర్చెడుభారతార్థముల్,
గనుఁగొన నబ్బెనేని మఱిఁ గల్గెడుప్రీతికి మేర యున్నదే?
యని తలపోసి తచ్చరిత మచ్చుపడంగను నాటకంబుగాఁ
బొనరిచి నేఁ గృతార్థతను బొందెదఁ గాకని యున్నయత్తఱిన్. ౩

వ. మదీయసహకారుం డగుచేవలి సోమయార్యుం డేగుదెంచి.

ఉ. భారత మన్న నీకుఁ గడుపథ్యము; మున్వచనంపుఁగావ్యముం
గా రచియించినాఁడ; వది క్రమ్మఱ నిప్పుడు నాటకంబుగాఁ
గూరుతు వంటి వే; లయినఁ, గ్రొత్తగఁ జేయుటకంటె వేణిసం
హారము తెల్గుసేయు మది నైకరసాస్పద మేఁ బఠించితిన్. ౪

క. అనుటయు నాజతనంబున
కనుకూలమె యిది యటంచు, నాగ్రంథంబుం
దెలిఁగింపఁ దలఁచి యుండం
గను నాకస్మికము రాజకార్యము మీఁదన్. ౫

సీ. శ్రీమహాలక్ష్మీపరిగ్రహవంతుండు వాడ్రేవుకులపయోవార్ధివిష్ణుఁ,
డమలకస్తూరివంశాంభోధిచంద్రుండు దర్పితపరచక్రతాపకరుఁడు,
పటుతరాజ్ఞారూఢిభాస్కరతనయుండు పరనిజకార్యనిర్వహణధుర్యుఁ,
డాశ్రితపోషణాయత్తచిత్తాబ్జుండు ప్రాంచితనారసింహాహ్వయుండు,

సరససంగీతసాహిత్యభరతనిరతుఁ,
దర్థిజనకల్పవల్లి రంగాంబయల్లుఁ,
దఖిలవిద్యానిధిస్థాన మైనరాజ్మ
హేంద్రిపురి వచ్చి నన్ను వీక్షింప వచ్చి. ౬

వ. సముచితసత్కారంబు లంగీకరించి మదీయమనోగతం బెఱింగించిన సంతసించి.

ఉ. చిన్నటనాఁటనుండి మనచేసెడు నెయ్యము దోసమో, నిజం
బున్నదొ యిందు నే నెఱుఁగ; నోప్రియమిత్రుఁడ! సుబ్బరాయ! నీ
వున్నతిఁ జేయుకావ్యము లనూనసుధాలహరీసమంబు లౌ
చున్నవి నామనంబునకు; సౌఖ్యాలకుప్పలు నీదుకబ్బముల్. ౭

శా. మాతోడల్లుఁడు సుందరాహ్వయుఁడు యాప్తశ్రేష్ఠసందేశముల్
చేతోమోద మెలర్ప ముద్రితముగాఁ జేసెం గదా మున్; భవ
చ్చాతుర్యంబున ని ప్డానర్పఁగలదృశ్యంపుంబ్రబంధం బెటుల్
ద్యోతింపం, బనిపూని హెచ్చరిక న చ్చొత్తింతు నే మిత్రమా. ౮

తే. గీ. మఱియు దీనిప్రయోగంబు తెలియఁగుఁ గాడ
నాకు వేడుక పొడముచున్నది వయస్య!
త్వరగ రచియింపు; దానికి వలయు తెరలు
మొదలుగా సిద్ధపఱచు చుండెదను నేను. ౯

తే. గీ. కొంచెమైనను నాకుఁ జెల్లునను గావ్య
పరిచయముకల్మి నీకవిపటిమఁ గాదె?
బంధుగురుమిత్రభావముల్ పొందుకొన్న
వసతి నీ, విట నాపెన గనదె? సఖుఁడ! ౧౦

వ. అని యనేకప్రకారంబుల నపారస్నేహపారవశ్యంబు నౌదార్యంబు నౌత్సుక్యం
బునుం దేటపడం బలికి వేగిరించిన.

ఆ. వె. అరవ గురియావాన కారంభమట్లు, నా
యనుఁగుఁవచనములకు నంతరంగ
మందుఁ గోర్కె పొదల, నానందమునఁ దేలి
గ్రంథరచన కేను గడఁగినాఁడ. ౧౧

వడ్డాది-సుబ్బారాయఁడు.

పీఠిక

వేణీసంహారమను నీనాటకము భారతకథ ననుసరించి భట్టనారాయణుఁడనుకవి గీర్వాణభాషయందు రచియించినాఁడు. ఇది రౌద్రరసప్రధానంబైనను అష్టరసాశ్రయంబని చెప్పఁదగి యున్నది. దీనికిఁ గథానాయకుఁడు పార్థమధ్యముఁడు భీమసేనుఁడు. ఆదిపంచకయుద్ధపంచకములకథ యీనాటకమందలి యాఱంకములలోను సంగ్రహముగాఁ దెలియవచ్చును. భారతకథాపరిచయము కొంచెమయిన నుండకపోయిన దీనియందలి కథాసందర్భములు చక్కఁగా బోధపడవు. ధృతరాష్ట్రుఁడుఁ బాండురాజు నని యిద్దఱన్నదమ్ములు. వీరిలోఁ బ్రథముఁడు అంధుఁడు. అతనికి గాంధారి యనుభార్యయందు నూర్వురు కొమారులు నొక కొమార్తెయుఁ గలిగిరి. అందగ్రజుఁడు దుర్యోధనుఁడు; ద్వితీయుఁడు దుశ్శాసనుఁడు; కొమార్తె దుస్సల. పాండురాజునకుఁ గుంతియు మాద్రియు నని యిరువురు భార్యలు. యుధిష్ఠిరుఁడు భీముఁడు నర్జునుఁడు నని కుంతికి మువ్వురును, నకులుఁడు సహదేవుఁడు నని మాద్రికి నిద్దఱును గుమారులు వీరేవురును దేవతాంశసంభూతులు. ఇందుఁ గనిష్ఠులిరువురును గవలు.

ఒక కాలమునఁ బాండురాజు వేఁటకుఁబోయి, యయ్యడవిలో లేడులయి క్రీడించెడుమునిదంపతుల, నెఱుంగక తనయమ్మునకుం గుఱి యొనర్చుటం జేసి, యాముని నొఱఁగుచు నందు ఋషి యొసంగినశాపంబున మరల నింటికిఁ బోక, యక్కడనే వానప్రస్థుండయి యుండి కొండొకకాలంబునకు మరణించినఁ, జిన్నభార్య యగుమాద్రియు దనితో సహగమనముఁ జేసెను. అనంతరము కుంతిని గుమారుల నేవురను నచ్చటి ముని శ్రేష్ఠులు హస్తిపురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి, ధృతరాష్ట్రున కప్పగించి పోయిరి. ఆధృతరాష్ట్రుండును దన కరణ్యంబునుండి నూడిద తెచ్చినసింహడింభకంబులఁ బోలె నున్న తనతమ్మునిబిడ్డల నత్యాదరంబునం బోషించుచుండ, దుష్టుండగు దుర్యోధనుం డోర్వలేక, రాజ్యలోభంబున వారి నెట్లయిన రహస్యంబుగాఁ జంప వలయు నని బహువిధంబులఁ బ్రయత్నించి, యాప్రయత్నము లేవియుఁ గొన సాగ నందున, ధృతరాష్ట్రునిచే యౌవ రాజ్యాభిషిక్తుండయి రాజసూయయాగంబుఁ జేసి యింద్రప్రస్థపురంబున నింద్రభోగంబుతో సుఖంబున్న ధర్మరాజు ననుజసహితు, నుపాయాంతరంబునఁ జెఱుపవలయు నని, తనతండ్రిచే హస్తిపురంబునకుఁ బిలిపించి, యాతనిం దనతో జూదమాడం బురికొలిపి, తనమేనమామ శకుని గొనితెచ్చిన మాయపాచికలతోఁ దదీయసర్వస్వంబు నోడుచుకొనుటయ కాక పాండవపత్ని యగుద్రౌపదిని తనతమ్ముఁడయినదుశ్శాసనునిచే నీడ్పించి కొలువులోనికిఁ దెప్పించి, యచ్చో నామెకట్టుబట్టను విప్పించెను.

ఇట్లు లవమానకరముగాఁ బాండవులను వారి సర్వధనములతోడను గెలుచుకొని, యంతతో నయినఁ దృప్తి నొందక, దుర్యోధనుఁడు ధర్మరాజున కింకను జూదంబునం దాస పుట్టునట్లు "అన్నా! మన మింకొక పందెము వేయుదము. అది నీవు గెలిచితివేని నే నీవఱలో గెలుచుకొన్న దంతయు నీకు వదలి వేసెదను. ఓడితివేని ద్రౌపదితోడను దమ్ములతోడను నీవు పండ్రెండేఁడులు వనవాసంబు నొక్కయేఁ డజ్ఞాతవాసంబుఁ జేయవలయును." అని చెప్పి యొప్పించి, మాయజూదమున నా పందెమును దానె గెలుచుకొని, పాండవుల నేవురి భార్యాసహితంబుగాఁ బురంబు వెడల నడిచెను. అమాయికులగు నప్పాండవులును బలుబాములకు లోనయి, దైవసాహాయ్యమునఁ దత్సమయంబును నిర్వహించి మరల వచ్చిరి.

ప్రథమాంకములోఁ "గౌరవులు స్వస్థు లయ్యెదరు" మని సూత్రధారుఁడు పలికి నప్పుడును, "అన్నయ్యా! మీ కీలాగునఁ గీంద్రపడుచుండిన మనయన్నగారు ఖేదపడుచుండరు గదా!" యని సహదేవుఁడు విన్నవించునప్పుడును, వరుసగా భీమసేనుఁడు చదివెడు నీక్రింది రెండుపద్యములవలనను బూర్వోక్త మగు దుర్యోధన దౌర్జన్య మంతయు వెల్లడి యగును.—

చ. ఇలు లయి నాఁడు లక్క యిలు గాల్చి, విషాన్నము వెట్టి, జూదపుం
గొలువు ప్రవేశపెట్టి, మముఁ గ్రూరత జీవధనంబులందుఁ జే
టల నొనరించి, చాల కది, ద్రౌపదిఁ గొప్పను బట్టి యీడ్చి, చీ
రలు సభ నొల్చినట్టిధృతరాష్ట్రులు నేఁ గలుగంగ స్వస్థులే? ౯.

చ. అలసభ నట్టి దైన ద్రుపదాత్మజఁ గాంచి, యరణ్యమందు వ
ల్కలధరు లౌకిరో తులువలంగను తోఁ జరకాల ముండి, యు
న్నల నతిహీనలై కటుపాల వసించియు నేఁ గృశింపఁగాఁ,
గలుగదు ఖేద మాయనకుఁ; గౌరవు లన్నను గల్గు నిప్పుడున్. ౧౦.

ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుఁడు సభ కీడ్చుకొని వచ్చినప్పు డామె కొప్పంతయు విడిపోయి నందునఁ, దన్నట్టు లవమానపఱిచినఖలులు గడతేఱువఱకును దాను మరలఁ గొప్పు పెట్టుకో నని యామానిని ప్రతిజ్ఞ పట్టెను. సభలోఁ దన కన్నులయెదుర ద్రౌపదికి మానభంగము గావించినదుశ్శాసనుని వానిబంధువులు చూచుచుండ గుండెలు ప్రీల్చి నెత్తురు ద్రావెద ననియు, నా సమయమున విలాసముగాఁ గరతలంబున నూరువు నఱచుకొనుచు నామె యవమానమునకు సంతసించిన సుయోధనునిఁ దనగదచే నూరువుల విఱుగఁగొట్టి గిట్టించెద ననియు, వ తియుఁ దులువ లగుసుయోధనసోదరుల నెల్ల

యుద్ధములోఁ దా నొక్కరుండ సంహరించెద ననియు నప్పటికోపావేశంబున భీమసేనుండును బ్రతిజ్ఞ చేసెను.

ఈసగతి యిట్లుండఁగా, నట్లు పదుమూఁడేఁడులును సమయపరిపాలనము చేసి వచ్చినయుధిష్ఠిరుండు గ్రాసవాసోదైన్యంబు రాకుండునట్లు తమసోదరు లేవురకు నేనూళు లిమ్మని శ్రీకృష్ణునిచే దుర్యోధను నడిగించెను. కాని యీసంధివచనము భీమసేనునికిఁ గేవల మసమ్మతము. ఈక్రింది భీమునిపద్యమువలన నయ్యంశము స్పష్టపడుచున్నది.

ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యనిన్ మథింపనా ?
త్రెళ్లకు దుస్ససేనురుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చి త్రావనా ?
పెల్లుగ నన్ సుయోధనుని పెందొడలం గద నుగ్గు సేయనా ?
యూళ్ళయిదింటితో నృపతి యొప్పఁగఁ జేసెడుఁ గాక సంధులన్. ౧౮

కృష్ణునిరాయబారము జరుగుదినములలో నొకనాఁడు దుర్యోధనపత్ని యయిన భానుమతి ద్రౌపదిని జూచి "యోసీ ! నీమగ లయిదుగురు నయిదూళ్లు తము కిమ్మని మ మ్మడుగుకొనుచున్నారు. నీ వీపాటికిఁ గొప్పు వెట్టుకో వచ్చు" నని మహాగర్వమున నుల్లస మాడెను. ఆమాట తనకు హృదయశల్య మయి బాధించినందున దుఃఖించుచుఁ, బాంచాలి భీమసేనున కాసంగతి నెఱింగించిన, నతఁడు మండిపడి "నీవు సంధి యగు నని జెంగవెట్టుకొనుము. సుయోధనుని వధించి, వానిరక్తమునఁ దడిసినచేతులతో నీకురులు ముడిచి కొప్పు వెట్టెద" నని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ ద్రౌపది నాశ్వాసించెను. దానం జేసియే దీనికి వేణీసంహార మని పేరు గలిగినది. ఈపేరికి జడ ముడుచుట యని యర్థము. అట్లు ద్రౌపది నాశ్వాసించిన భీమసేనుండు, తనప్రతినకుఁ దోడు కృష్ణుండు సుయోధనుచేఁ దిరస్కృతుం డయి చక్కవచ్చె నని తెలియవచ్చినందున, బుజాలు మూఁడుగాఁ బొంగి, సంగరరంగంబునకుఁ బోవ ద్రోవదిని వీడుకొనియెను.

ఇట్లు పాండవులు యుద్ధసన్నద్ధు లయినట్లు మొదటియంకములోఁ దెలిపి, రెండవ యంకమున ముఖ్యముగా దుర్యోధనపరాజయసూచకము లగుదుర్నిమిత్తములను గవి వర్ణించినాఁడు. ఆదుర్నిమిత్తములలో మొట్టమొదటిది భానుమతీస్వప్నము. నూఱు పాముల నొకముంగిస సంహరించినట్లు కలలో నామె చూచినందున, భీమునిప్రతిజ్ఞ స్మరణకు వచ్చి, యాకీడు పరిహరించుకొనుటకు నుదయకాలమున భానుమతి భాస్కరాది దేవతల నారాధించుచుండ, దుర్యోధనుండు కామాతురుం డయి వచ్చి బలవంతముగా నామెనియమమునకు భంగము గలిగించినాఁడు, ఈపట్టునఁ బరిహాసాస్పదము లగుసుయోధనునయోగ్యగుణము గూడఁ బేటపడి, వాఁడిఁక రాజ్యలక్ష్మీకటాక్షవీక్షణమునకు

లేశమును శాత్రుఁడు కాఁడనునంశము దృఢపఱుచును. అనంతర మొకమహోపాయము వీచినందున, దానిబాధకుఁ దప్పుకొన దుర్యోధనుఁడు భార్యాసహితముగా నొక దారు పర్వతప్రాసాదము నారోహించి, యక్కడ ననాస్తరణమైన కఱకురాతి నేలను గూరు చుండఁబోవు భానుమతితో మహానురాగమున నిట్లు పలికెను.

తే. జిలుఁగుఁబుట్టంబులు గాలికిఁ జెదర, నాకుఁ । గనులపండువు సేయు నీఘనజఘనము*
వలవదే గారవింప నావలువ యొగయ। సువిద! నీచూపుఁదనుపు నాయూరుయుగము‡

అనునప్పు డాకస్మికముగా నొకకంచుకి వచ్చి పైమాటతోఁ గలిసిపోవునట్లుగా "దేవా! భగ్నమైనది. భగ్నమైనది" యని వచియించెను. అకంచుకి యప్పుడు వీచిన పెనుగాలిచే రథధ్వజము భగ్నమైనదని సుయోధనుతోఁ జెప్పవచ్చినవాఁడు. అయినను నీవాక్యసందర్భమున, నూరుయుగము భగ్నమయినది యను నొక యమంగళార్థము శ్రోతలకు స్ఫురించుచున్నది. మేలుగాని కీడుగాని రాఁబోవునప్పుడు మానవులకు దైవికముగా నిన్నివిధములఁ దత్సూచన మగు ననుటయే యిందలి యాశయము. అట్లతఁడు దారుపర్వతప్రాసాదమున నుండఁగా దుస్సలయును దానియత్తయును రోదనము చేయుచు వచ్చి కురునాథా! రక్షింపుము రక్షింపు మని వానికాళ్లమీఁదఁ బడిరి. తాను దగ్గఱ లేనప్పుడు తన పుత్రుఁ డభిమన్యుఁడు ద్రోణాచార్యులు పన్నినపద్మవ్యూహములోన సాహసంబునఁ బ్రవేశింప, వానికి సహాయులుగాఁ బోవుచుండు భీమాదుల నేనాముఖంబున నాఁగి, తన్మూలముగా నాతనిమృతికి హేతువైన సైంధవుని "నెల్లి ప్రొద్దు గ్రుంకకమున్న సంహరించెద" నని నాఁటిరేయి యర్జునుఁడు పట్టిన బెట్టిదపుఁ బ్రతిన వలన వారి కట్టియార్తి పుట్టినది. ఈసింధురాజు దుస్సలకుఁ బెనిమిటి; కాఁబట్టి సోదరీమాంగల్యసంరక్షణార్థము భానుమతిని వీడుకొని, సుయోధనుఁ డాయోధనంబునకుఁ బోయెను. ఇంతటితో ద్వితీయాంకము ముగియును.

మూఁడవది యశ్వత్థామాంకము. ఇందు ముందుగాఁ బ్రవేశించెడు రాక్షస దంపతుల సంభాషణమువలన, యుద్ధములో నంతకుముందు చనిపోయిన రాజుల పేరులును, రణరంగము బీభత్సస్థితియును దెలియవచ్చును. తరువాత సేనలోఁ బొడమిన మహాకలకలమునకుఁ గారణ మారయుచు నశ్వత్థామ యాహవమునఁ బ్రవేశించును. అతనితండ్రియు నప్పటికౌరవసేనానియు నగుద్రోణుఁడు 'అశ్వత్థామ చచ్చెనుఁ'' గని కారణాంతరమున యుధిష్ఠిరుఁడు పలికినమాటలో, "నేనుఁ గన్నది" వినక, శేష వాక్యశ్రవణమువలనఁ దన కుమారుఁడు చచ్చెనని భావించి, పుత్రవాత్సల్యమున నస్త్రపరిత్యాగముఁ జేసి, ప్రాయోపవేశమున దేహంబుఁ జాలించువాఁడై యుండఁ, బాండవ

---

* ఇది కర్తృపదము.　　‡ ఇది కర్మపదము.

సేనాధిపతి యగు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు జుట్టుఁ బట్టుకొని యవమానకరముగాఁ దదీయ కంఠనాళ ఖండనంబు గావించెను. ముందు నుడివిన సేనాక్షోభమున కిదియె కారణము. ఈసమాచార మామూలాగ్రముగాఁ దనతండ్రిగారి సూతునివలనను, దనమేనమామ యగు కృపాచార్యులవలనను గ్రమక్రమముగాఁ దెలిసికొని, బహువిధముల విలపించి, యనేకము లగు ప్రతాపోక్తులు వలికి, తుదకు మాతులప్రార్థనంబున "సేనాధిపత్యమును బొంది పగదీర్చుకొందు" నని, కృపాచార్యసహితముగా దుర్యోధను సన్నిధికి బయలుదేరెను. అప్పు డారాజుతోఁ, బ్రియమిత్రుఁ డగు కర్ణుఁడు లేనిపోనిమాటలు కల్పించి చెప్పి, యాతనిమదిలోని ద్రోణపక్షపాతమును బోఁగొట్టుచుండెను. ఈసమయములో నశ్వత్థామయుఁ గలిసికొని యప్పుడు పాసంగినప్రసంగమును బట్టి రాధేయునితోఁ దనకు మహాకలహము సంభవించినందున, వాఁడు చచ్చువఱకును యుద్ధము చేయకుండునట్లు శపథముచేసి, తా నస్త్రంబును బరిత్యజించెను. ఇట్లస్త్రపరిత్యాగము భీష్మునిమీఁదికోపమునఁ గర్ణుఁడు గావించినట్లు మహాభారతమున నున్నది. కౌరవయోధుల యైకమత్యాభావము సూచించుట ముఖ్యోద్దేశమయి ప్రస్తుతకథకు సందర్భపడఁ గవి దాని నిట్లు మార్చినాఁడు. మొదటియంకములోని భానుమతీ పరిహాసక్రియు రెండవయంకములోని భానుమతీస్వప్నదర్శనాది వృత్తాంతమును గేవలము కవికల్పితములు. మూలగ్రంథమున లేకపోయినను రసపుష్టిని గలిగించుటకు నాటకమున నిట్టికల్పనలు సేయఁ గవులకు నిరంకుశాధికారము గలదు. అనంతరము దుశ్శాసనుఁడు తనచేతికి దొరకెనని వృకోదరుఁ డఱవఁగా, సోదరప్రాణరక్షణ పరాయణత్వంబున మిత్రసహితుఁడయి సుయోధనుఁ డనికిఁ బోయెను. ఈయంకము మిక్కిలి రసవంతము.

నాల్గవయంకములో, భీమునికి సాయము సేయ వచ్చి సవ్యసాచి యేసినసాయకంబులు నాఁట, తేరిమీఁద మూర్ఛపోయినతన్నుం బోటికలనికిఁ దొలఁగించి, యాదురవస్థలం దలంచి దుఃఖించుచు సూతుండు గావించినశీతలోపచారంబులచేఁ దెప్పిఱిలి, దుశ్శాసన మరణంబు విని విలపించెడు తనకడకు యుద్ధములోనుండి కర్ణసేవకుండు వచ్చి వాని ప్రభుపుత్రుఁ డగువృషసేనుని మరణప్రకారం బభివర్ణింప నందుకుఁ బరిదేవనంబు చేసి, యాసేవకుఁ డిచ్చిన కర్ణునిజాబుఁ జదువుకొని, మరలఁ గర్ణునకుఁ దాను జెప్పవలసిన మాటలు వానికిం జెప్పిపుచ్చి నిరుత్సాహుఁడయి కుందుచున్నతన్నుఁ బరామర్శింపఁ దనతల్లిదండ్రులు యుద్ధభూమికి రాఁగా, వారిని గారవింప రారాజు వోయె ననుకథ చెప్పఁబడియె. దుర్యోధనుఁడు జీవించి యుండఁగా గాంధారీధృతరాష్ట్రులు యుద్ధభూమికి వచ్చినట్లు భారతమునఁ గనఁబడదు. తదనంతరము వచ్చినట్లు స్త్రీపర్వములో నున్నది. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యునిపరాక్రమము వర్ణింపఁబడినట్టు లిందు వృషసేనుని పరాక్రమము వర్ణింపఁబడినది.

మేమియు దొరకలేదు. ఆ ౧౮౯౩ వ సంవత్సరములో నీనాటకము తెలిఁగించి ౧౮౯౬ వ సంవత్సరమున మొదటిపర్యాయము ముద్రింపించినాఁడను. పలుకారణములచే నక్కూర్పున స్ఖాలిత్యములు మెండుగ నగపడినందున రెండవకూర్పులో శక్తికొలఁది వానిని సవరించినాఁడను. ప్రప్రథమమున నీనాటకము గోదావరీమండలములోని దాక్షారామమునకు సమీపమున నున్నవేగాయమ్మపేట యను మాపూర్వనివాసగ్రామమున శ్రీవాడ్రేవు రంగనాయకాంబారాజ్ఞీగారి మందిరమునఁ బ్రయుక్తంబయినది. అప్పుడు తత్ప్రయోగమున కానందించిన సాహితీచక్రవర్తులు మద్గురువరులు భగవతి వాసుదేవదీక్షితులుగా రాంధ్రగీర్వాణముల నొసంగిన యభిప్రాయమును మాత్రమిట వ్రాసి యాయంశమును సూచించుచున్నాను.

తే. గీ. శ్రీకవాడ్రేవు వేణీసంహారనాట
కంబు, సుందరాహార్యము కలితసుప్ర
నాయ ధైర్యము, సుధ నిదర్శంబు, విష్ణు-
డీనృసింహరాజు, విబుధు లీచటికి నులు.

శ్లో. వడ్డాదిసుబ్బరాయగ్రథితం నాటకవిచిత్రమాల్య మిదమ్
సర్వ్యయతి రసలహార్య సభ్యమనశ్చంచరీకనికురుంబమ్.

వడ్డాది-సుబ్బారాయఁడు

పంచమాంకములో — గాంధారీధృతరాష్ట్రులు యుద్ధము మాను మని సుయోధనుని బతిమాలుటయు, నతఁ డందున కంగీకరింపమియుఁ, గర్ణునిమరణంబువిని సుయోధనుఁడు విలపించుటయు, నట్టిదురవస్థలో భీముఁ డుల్లసమ్మాడుచు నర్జునసహితుఁ డయి యతనిఁ జూడ వచ్చుటయు, నచ్చో వారికి నతనికి వాక్కలహము సంభవించుటయు, నందుమీఁద మహాక్రోధమున "నెల్లి తప్పక సుయోధనుఁ జంపుదు"నని భీముండు ప్రతిన పట్టుటయు, నాసమయమున నస్త్రధరుఁ డయి సుయోధనుకడకు నశ్వత్థామ వచ్చుటయుఁ, గర్ణపక్షపాతిమానసంబున సుయోధనుఁ డతనిసాహాయ్యము నిరాకరించుటయు, ధృతరాష్ట్రుం డందుకు దుఃఖపడి కొడుకుం గినిసి యశ్వత్థామం బ్రార్థింప సంజయుం బంచి తాను దుర్యోధనునకు మాయోపాయ ముపదేశించి పోవుటయుఁ, జెప్పంబడియె. దుర్యోధనుఁడు స్వబుద్ధినే ద్వైపాయనహ్రదమునందుఁ బ్రవేశించినట్లు భారతమున నున్నది. ధృతరాష్ట్రుని కౌటిల్యమును వెల్లడించుటకు గవియిట్లు మార్చినాఁడు.

ఆఱవయంకములో — దుర్యోధనుని వెదకుటకయి ధర్మరాజు తనపరిజనమున కాజ్ఞాపించుటయుఁ, గృష్ణప్రేషితుం డయి యుద్ధములోనుండి వచ్చి పాంచాలకుం డనువాఁడు. "సుయోధనుఁ డగపడి భీమునితో గదాయుద్ధముఁ జేయుచున్నాఁ" డని యెఱింగించుటయు, భీముఁడే యోడు నేమో యని విచారించుచున్న ద్రౌపదీయుధిష్ఠిరుల కడకు దుర్యోధనమిత్రుఁ డగుచార్వాకుఁ డనురక్కసుఁడు మునివేషమున వచ్చి, భీమార్జునులు దుర్యోధనునిచేఁ జచ్చి రని వచ్చఁ జెప్పుటయు, నందుకుఁ దనవి పనవి, యాదంపతు లగ్నిప్రవేశము సేయఁ దలఁచి, తమపరిజనులకుఁ జెప్పవలసినమాటలు చెప్పిపుచ్చి, భీమాదుల కుదకదానంబు సేయుటయు, నంతలో సుయోధను వధించి తద్రక్తసిక్తము లయినహస్తములతో వృకోదరుండు ద్రౌపదికి జడ ముడువవచ్చుటయు, సుయోధనుఁ డనుభ్రాంతిచేత ధర్మరాజు వానిని నత్తునకొలఁదిఁ బట్టుకొని భగ్గున మండుచున్న యగ్నిహోత్రములోఁ బడవేయఁ జూచుటయుఁ, దద్భ్రాంతిం దెలిసికొని భీముఁ డాతనికిఁ దన్నెఱింగించుకొనుటయు, ద్రౌపదీ వేణీసంహారమహోత్సవంబుతో ధర్మరాజునకుఁ బట్టాభిషేకంబు జరుగుటయుఁ దెలుపఁబడియె. పైని జెప్పఁబడిన చార్వాకుఁడు యుధిష్ఠిర పట్టాభిషేకసమయమున విప్రవేషముతో బ్రాహ్మణమధ్యమునఁ జేరి, కొన్ని కాఱులఱచి యచ్చోఁ జంపఁబడినట్లు శాంతిపర్వమున నున్నది. దానినే రసపుష్టికయి కవి యిట్లు మార్చినాఁడు.

ఇష్టప్రకారము కథ మార్చుటకుఁ దనకు స్వాతంత్ర్యము గలిగియున్నను, పాత్రముల స్వభావమునకు భిన్నముగా మాత్ర మీకవి యెక్కడను వాక్యరచన చేయలేదు. అది దీనికి మిక్కిలి వన్నె దెచ్చుచున్నది. ఈనాటకమును గడుఁ బురాతనముగాఁ జెప్పుదురు గాని కాలనిర్ణయమునకయినను స్థలనిర్ణయమునకయినను నాధార

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు

పురుషులు.

భీముఁడు—కథానాయకుఁడు. పాండవులలో రెండవవాఁడు

సహదేవుఁడు—భీమునికి నిష్టసోదరుఁడు.

వినయంధరుఁడు—దుర్యోధనునికంచుకి; మైత్రేయుఁడు—పాండవులకంచుకి.

దుర్యోధనుఁడు—పాండవులకు గురుశత్రువు. మఱియు వారి పెత్తండ్రికొడుకు.

రుధిరప్రియుఁడు—యుద్ధభూమియందు నాహారముకై యటుఁదిరుగులాడునొకరాక్షసుఁడు.

అశ్వత్థామ—దుర్యోధనునిపక్షమువాఁడు, ద్రోణునికొడుకు.

అశ్వసేనుఁడు—ద్రోణునిసారథి.

కృపుఁడు—దుర్యోధనునిపక్షమువాఁడు, అశ్వత్థామకు మేనమామ.

కర్ణుఁడు—దుర్యోధనుని ప్రాణస్నేహితుఁడు.

సుందరకుఁడు—యుద్ధరంగములోనుండి దుర్యోధనునకు జాబు తెచ్చిన కర్ణసేవకుఁడు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు—దుర్యోధనునితండ్రి, జాత్యంధుఁడు.

సంజయుఁడు—ధృతరాష్ట్రునిసూతుఁడు.

అస్సేనుఁడు—భీమునిసారథివాఁడు.

ధర్మరాజు—పాండవాగ్రజుఁడు.

బాధకుఁడు—ధర్మరాజుపరిచారకుఁడు.

పాంచాలకుఁడు—యుద్ధరంగమునుండి ధర్మరాజునొద్దకుఁ గృష్ణునిచేఁబంపఁబడ్డవాఁడు.

జయంధరుఁడు—ధర్మరాజుకంచుకి

చార్వాకుఁడు—మునివేషముతో ధర్మరాజునువంచింపవచ్చినరాక్షసుఁడు,దుర్యోధనుని [స్నేహితుఁడు.

కృష్ణుఁడు—మనుష్యావతారమెత్తిన విష్ణుఁడు. పాండవులకు మేనబావ.

స్త్రీలు.

ద్రౌపది—పాండవులభార్య; బుద్ధిమతిక—ద్రౌపదిపరిచారిక.

భానుమతి—దుర్యోధనునిభార్య; సువదన—భానుమతిచెలిక

తరళిక—భానుమతిపరిచారిక,

ప్రతీహారి—దుర్యోధనుని యంతఃపురపరిచారకురాలు.

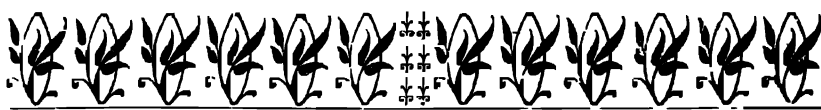
దుస్సల—దుర్యోధనుని చెల్లెలు. సైంధవునిభార్య.

జయద్రథమాత—దుస్సలయత్తగారు.

రుధిరప్రియ—రుధిరప్రియుని పెండ్లము, రాక్షసి.

గాంధారి—ధృతరాష్ట్రునిభార్య, భర్తయంధుఁడని కన్నులకుగంతులు కట్టుకొన్న పతివ్రత.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

ప్రథమాంకము.

నాంది.

చ. పొరిఁబొరిఁ దోలినన్ మధుపతుల్ ఘిరికేసెగలంప, లో సుధా
కరకగళిష్ట మైనటులు గాంచఁగనై, వికసించి మించునీ
హరిచరణప్రకీర్ణకుసుమాంజలి, సభ్యులకు న్విలోకసుం
దర మగుకావ్యసిద్ధిని నొసర్చెడుఁగావుత మాకు నియ్యెడన్. ౧.

శా. కాళిందీపులినంబునందుఁ బోలయల్కన్ రాసము న్మాని, రా
ధాలోలాక్షి సబాష్పయై మరలఁ, దత్పాదాంకముల్ మెట్టుచుం,
బాళిన్ మై గరుపారి వెంటఁ జని, తద్భామాప్రసన్నావలో
కాళిన్ ధన్యతఁ గన్నకంసరిపునూరార్పుల్ మిముం బ్రోచుతన్. ౨.

మ. ఇది యే మంచు భవాని ప్రేమను, భయోద్వృత్తి న్నిశాటాంగనల్,
త్రిదశుల్ మోదమునన్, దపోధనులు జాలిన్, నవ్వున న్విష్ణుఁ, డు
న్మదలీలం దనుజుల్ గనన్, మయపురోద్యద్దాహవేళం జయా
స్పద మస్త్రిం బరివోయుధూర్జటి యజస్రింబున్ మిముం బ్రోచుతన్. ౩.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తర మెందుకు ?

తే. గీ. వీనుఁదేగల జొల్లంగ విబుధు లెల్ల
భాగవతం బనునమృత మెవ్వాఁడు చేసె,
రాగకృష్ణవిహీనుఁ డేయోగివర్యుఁ,
డట్టిసాత్యవతేయు నాయాత్మఁ దలఁతు. ౪.

పూజ్యు లైనయీసభాసదులారా! మీయందఱకు నే నొకవిజ్ఞాపనము చేసికొనుచున్నాను.

క. మరలను నొకపుష్పాంజలి
వరుసను నెరపెదము కావ్యబంధము నిచటన్;
సరసాళులు మధువును బలె
నిరతపుగుణలేశములను వెదకికొనుండీ. ౨.

అది పూర్వము గీర్వాణభాషయందు మృగరాజలక్ష్మణాం కుఁడగు భట్టనారాయణకవిచే విరచితం బయి, యిప్పు డభినవముగా వడ్డాది సుబ్బరాయకవిచే నాంధ్రీకృతంబయిన వేణీసంహార మనునాటకము, దాని నిప్పుడిచ్చో నుపయోగింప నుద్యోగించుచున్నాము; కావునఁ గవిపరిశ్రమానురోధమున నయినను, నుదాత్తకథావస్తుగౌరవమున నయినను, నవనాటకకుతూహలమున నయినను మీరు సావధానముగా దీని నవధరింపవలయును. (తెరలో) అయ్యా! త్వరపడు, త్వరపడు. మహానుభావు లయిన పారాశర్యనారదతుంబురుజామదగ్న్య ప్రముఖు లయినమునిబృందారకులతో, భరతకులహితకాంక్షను స్వయముగా దూతకృత్యమును నడుపఁదలఁచి. భగవంతుండును జగత్త్రయాధిపుండును నగు దేవకీనందనుండు దుర్యోధనమహారాజశిబిరమునఁ బ్రవేశించునవసరముగదా! కావున నిప్పుడు వాద్యములను మేళము చేయుండని కద్వాంసులయనుమతి నీపురుషులు నాటకులతోఁ జెప్పుచున్నారు.

సూత్ర—(సంతోషముతో) ఓహోహో! జగదుత్పత్తిస్థితినిరోధప్రభవిష్ణుం డయినవిష్ణుండు కురుపాండవరాజపుత్రుల మహాహవప్రళయానలంబును జల్లార్పం దలంచి, సంధి చేయుటకు స్వయముగా దూత యగుటచేత నీభరతకులంబును, సమస్తరాజలోకంబును గూడ నమ్మహాత్మునిచేత ననుగ్రహింపఁబడినది గదా! కావునఁ బారిపార్శ్వికా! కుశీలవులతో సంగీతము నారంభింపకున్నావేమి?

[పారిపార్శ్వికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పారి—అలాగే యారంభించెదను గాని యేఋతువు నాశ్రయించి?

సూత్ర—ఓయీ! చంద్రాతపనక్షత్ర క్రౌంచహంసకుల సప్తచ్ఛదకుముదపుండరీకకాశకుసుమపరాగ ధవళితగగనదిఙ్మండలంబును, స్వాదుజలజలాశయంబును నగు నీశరత్సమయము నే యాశ్రయించి గానము సేయుము. చూడుము. ఈశరదృతువునందు.

తే. గీ. చారువచము, ప్రసాధితాశము, మదోద్ధ
తప్రయత్నము, విపులసత్ప్రతిష్ఠ మైన
ధార్తరాష్ట్రశతంబు భూతలమునందు
వ్రాలెడును జితక్రముగఁ గాలవశము చేత. ౬.

పారి— (త్రొట్రుపాటుతో) హరిహరీ ! ఎంతమాటపలికితివి?

సూత్ర— (తెలతెలఁబోయి నవ్వి) మారిషా ! నేను శరత్సమయమును వర్ణించుచుండఁగా నీవు "హరిహరీ" యనియెద వేమి ?

పారి—అవు నది నిజమే. ధార్తరాష్ట్రశత మనఁగా హంసలగుంపని మీయభిప్రాయము; అయినను దద్వచనమందలి యమంగళశంసనమున నాహృదయము చెదిరిపోయినది.

సూత్ర—మారిషా ! ఇంక నిశ్చయముగా నన్నియమంగళములును గొట్టుఁబడి పోవును. కంససంహరణుం డగు శ్రీకృష్ణుండు తానుగ దూత యయి సంధిసేయం జూచుచున్నాఁడుఁగదా! ఆహేతువుచేత.

తే. గీ. పగలు సాధించి నిర్వాణవైరదహను
లయి సుఖించుతఁ బాండవుల్ హరిని గూడి;
స్వస్థు లయ్యెడు రక్తప్రసాధితోర్వు
లగుచుఁ గౌరవుల్ క్షతవిగ్రహతను బెంచి. ౭.

(తెరలోపలఁ దిరస్కారముగా) ఆ! దురాత్మ ! వృథామంగళపాఠక ! శైలూషాధమ !

చ. ఖలు లయి నాఁడు లక్కయిలు గాల్చి, విషాన్నము వెట్టి, జూదపుం
గొలువు ప్రవేశపెట్టి, మముఁ గ్రూరత జీవధనంబులందుఁ బే
దల నొనరించి, చాల కడె, ద్రౌపదిఁ గొప్పును బట్టి యీడ్చి, చీ
రల సభ నొల్చి నట్టి ధృతరాష్ట్రజులే గలుగంగ స్వస్థులే? ౮.

సూత్ర—(ఆలకించి భయముతోఁ దెరవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

పారి—ఆ ! ఇది యేమి?

సూత్ర—(వెనుకఁ జూచి) అహో ! కృష్ణుఁడు కౌరవులతో సంధిసేయఁ బోవుట కిష్టపడక, భీమసేనుఁడు నిటలతటఘటితకుటిలభ్రుకుటి యయి మనల నందఱఁ జూచునంతన మ్రింగివేయునట్లు మహాకోపముతో సహదేవానుగమ్యమానుం డయి యిదిగో ! యిలాగున వచ్చుచున్నాఁడు; కావున నతనియెదుర మనము నిలువరాదు. వేగముగా వేఱొకచోటికిఁ బోవుదము రా.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.) ప్రస్తావన.

[తర్వాతఁ గుపితుఁడైన భీమసేనుఁడు సహదేవునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భీము—ఆ ! పాప ! దురాత్మ ! వృథా మంగళపాఠక ! శైలూషాధమ !

చ. శిలులయి నాఁడు లక్కయిలు" అను నునుపటిపద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.

సహ—అన్నయ్యా ! శాంతింపుఁడు. శాంతింపుఁడు. ఈభరతపుత్రుల వచనము మనకు సమ్మతిమే. చూడుఁడు.

తే. గీ. పగఱ సాధించి నిర్వ్యాజవైరదహను
లయి సుఖించుతఁ బాండవుల్ హరిని గూడి;

అనువాక్యము మీకిష్టమే గదా!

స్వస్థ్యులయ్యెడు రక్తప్రసాధితోర్వ్య
లగుచుఁ గౌరవుల్ క్షతవిగ్రహతను జెంది. ౯.

అను నీవాక్యమును మన కనుకూలముగానే యున్నది. చిత్తగింపుఁడు. క్షతవిగ్రహతను = కొట్టఁబడిన దేహములు గలుగుటను; చెంది = పొంది, రక్తప్రసాధితోర్వ్యులగుచున్ = రక్త = నెత్తుటిచేత; ప్రసాధిత = అలంకరింపఁబడిన; ఉర్వ్యా = భూమిగలవారు; అగుచు; కౌరవ్యులు; స్వస్థ్యులు = (స్వర్ స్థ) స్వర్గస్థులు అయ్యెడున్ = అగుదురుగాక; అని యర్థ మిచ్చుచున్నది.

భీము—(నిందాగర్భముగా) వద్దువద్దు. మీరు కౌరవుల కమంగళములను దలంపఁగూడదు. వారు మీకు సోదరులు గావున సంధిసేయం దగినవారు.

సహ—(రోషముతో) అయ్యా !

క. పలుమా ఱెగ్గులు సేసిన
కులధృతరాష్ట్రజులయందు నలుగక యుండం
గలఁ డెవఁడు నీదుతమ్ముఁడు,
వల దని మనరాజుగారు వారింపనిచోన్ ? ౧౦

భీము—(రోషముతో) ఔనోయి ! యది నిజమే. అందుచేతనే యింతట నుండి నేను మీయందఱనుండి వేఱయ్యెదను. వినుము.

ఉ. సింధురసింహసామ్యులము చిన్నటనుండియు వారు నేను; మా
బంధురవైరకారణాలు భర్త్రియుఁ బార్థుఁడు మీరునా ? జరా
సంధునురంబువోలెఁ గురుసంధి ఘటిల్లిన ఖండి, సద్భుజా
గంధుఁడు భీమసేనుఁడు పెకల్చును! గూర్పుఁడు మీ రలందఱున్. ౧౧.

సహ—* (అనునయముతో) అన్నయ్యా! మీ రీలాగున దీండ్రపడుచుండిన మనయన్నగారు ఖేదపడుదురు గదా!

భీమ—(నవ్వుచు) ఏమిది? నావిషయమయి యన్నగారు ఖేదపడుదురా? ఆయన ఖేదముకూడ నెఱుంగుదురా? చూడు.

చ. అలసభ నట్టు లైనద్రుపదాత్మజఁ గాంచి, యరణ్యమందు న
ల్కలధరులౌకిరాతులబలంగముతోఁ జిరకాల ముండి, య
వ్వల నతిహీనత న్విరటుపాల వసించియు, నేఁ గృశింపఁగాఁ,
గలుగదు ఖేద మాయనకుఁ; గౌరవు లన్నను గల్గు నిప్పుడున్. ౧౨

కావున సహదేవా! నీవు పోయి యతిచిరప్రవర్ధితక్రోధకృశానుం డగు భీమసేనుం డిట్లు వల్కెనని మహారాజుగారితో విన్నవింపుము.

సహ—అన్నయ్యా! ఎట్లు?

భీమ—ఇదిగో నిట్లు.

మ. భవదాజ్ఞాపరిలంఘనాంబువుల భూపా! మున్ని యుంటిం గదా;
యవనిం బ్రస్తుతి గన్న నీయనుజులం దఖ్యాతిఁ గంటి న్గదా;
బవరింబం బిది కౌరవక్షతజశోభన్ సల్పెదన్ మద్గదో
గ్రవమున్; నేఁటికి మీరు గారు గురువుల్; తమ్ముండఁగా నేననున్. ౧౩.

(అహంకారముతో నడుచుచున్నాఁడు.)

సహ—(అతని ననుసరించి నడుచుచుఁ దనలో) ఓహో! ఎందుకోగాని యీయన పాంచాలీచతుశ్శాలభవనమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. కానీ నే నిక్కడనే నిలిచెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

భీమ—(మరలి చూచి) సహదేవా! నీవు పోయి యన్నగారి ననుసరించి యుండుము. నే నీయాయుధాగారమునఁ బ్రవేశించి యాయుధసహాయుఁడ నయ్యెదను.

సహ—అన్నయ్యా! ఇది యాయుధాగారము గాదు; పాంచాలీచతుశ్శాల భవనము.

భీమ—(సవిత్కరముగా) ఏమీ? ఇది యాయుధాగారము గాదా? పాంచాలీచతుశ్శాలభవనమా? (ఆలోచించి) పాంచాలితో మాటలాడ వలసియున్నది. (ప్రేమతో సహదేవుని చేయి పట్టుకొని) తమ్ముఁడా! ఇటురమ్ము.

సహ—అన్నయ్యా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

భీమ—తమ్ముఁడా; అన్నగారు కౌరవులతో సంధికి నిచ్చగించి మనల నెట్లు పీడించుచున్నారో చూడుము.

(నడచి యుద్ధమును గృహము ప్రవేశించుచున్నారు.)

భీము—(కోపముతో వట్టిచేలను జతికిలఁబడుచున్నాఁడు.)

సహ—(తొట్రుపాటుతో) అన్నయ్యా! ఇదిగో! నిక్కడ నాసనము వేయఁబడియున్నది. ముహూర్తమాత్ర మిందు విశ్రమించి కృష్ణాగమనముఁ బ్రతీక్షింపుఁడు.

భీము—తమ్ముఁడా! నీవు కృష్ణాగమన మనుటచేతఁ దలఁపు వచ్చినది. మహానుభావుఁ డయిన శ్రీకృష్ణుం డేపరికారము సంధిచేయుటకు సుయోధనునొద్దకుఁ బంపఁబడెను.

సహ—అయిదూళ్ళు మన కిచ్చునట్లు.

భీము—(చెవులు మూసికొని) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! అన్నగారజాతశత్రు లయినను, నీదృశతేజోహీను లగుటచేత నిజముగా నాహృదయము చలించుచున్నది. తమ్ముఁడా! ఇది నీ వనను లేదు. నేను వినను లేదు. (వెడమొగము పెట్టుకొని)

తే. గీ. ఊర్జితం బగుక్షాత్త్రింపుటుగ్రతేజ
మీమహారాజునకు నాఁటనె తొలంగె,
దాయతోడుత నెపుడు జూదంబు నాఁడె
బాచికలఁ దన చేతను బట్టినాఁడొ. ౧౮.

(తెరలో) దేవీ! కూఁతుఁడిల్లు మూఁతుఁడిల్లుము. కౌరవులతో నిరతబద్ధవైరుం డగు భీమసేనకుమారుఁడు నీదుఃఖము నపనయింపఁగలఁడు.

సహ—(చెవియొగ్గి తెగవంకఁజూచి తనలో) అయ్యో! ఏమిది? యాజ్ఞసేని కన్నుల బాష్పబిందువులు గ్రమ్మకొన నన్నగారిసన్నిధి కిటు వచ్చుచున్నది. ఇందువలన నేదో గొప్పయుపద్రవము సంభవించును గదా!

తే. గీ. సంభృతం బయ్యె నీఘనుజృంభణమున
నురుశరేణ్మ్రదమురీతి నొక్కజ్యోతి;
వర్షబుతునట్టు వచ్చి సంవర్ధనంబు
సేయు నిజముగ నియాజ్ఞసేని దాని. ౧౯.

(తర్వాత ముందుచెప్పినరీతిని ద్రౌపదియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ద్రౌప—కన్నీరుజాఱ నిట్టూర్పుపుచ్చుచున్నది.)

చేటి—దేవి! కూఁతుఁడిల్లు మూఁతుఁడిల్లుము. కౌరవులతో నిరతబద్ధవైరుం డగు భీమసేనకుమారుండు నీదుఃఖము నపనయింపఁగలఁడు.

ద్రౌప—(నిట్టూర్చి) మహారాజెందుకుఁ బ్రతికూలుఁడు గాకపోయిన, నీ వనిన

లాగున జరుగఁగలదు; నాథునిఁ జూచుటకు నాహృదయము వేగిరపడుచున్నది. చేటీ! బుద్ధిమతీ! ప్రాణేశునివాసభవనమునకు నన్నుఁ గొనిపొమ్ము.

చేటి—దేవీ! ఇటు, ఇటు, (నడుచుచున్నారు.)

చేటి—దేవీ! ఇదే వాసభవనము. ఇందుఁ బ్రవేశింపుము.

ద్రౌప—చేటీ! నాథునితో నారాక నెఱింగింపవే

చేటి—చిత్తము. (నడిచి మరలవచ్చి) దేవీ! ఇదిగో యువరాజుగా రిక్కడనె కూరుచున్నారు. సన్నిధి కరుగుము.

ద్రౌప—అలాగే చేయుదము. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు)

చేటి—జయము జయము కుమార!

భీము—(వినకయే క్రోధముతో)

"తే. గీ. ఊర్జితంబగు క్షాత్రింపుటుగ్రతేజ। మీమహారాజునకు నాఁటనే తొలంగె"

(అను పద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

చేటి—(ద్రౌపదిని జేరి) దేవీ! నీకుఁ బ్రియముఁ జెప్పెదను. అబ్బాయిగారు కోపగించియున్నట్టు లగపడుచున్నారు.

ద్రౌప—చేటీ! అలాగయిన నన్నిటిగన్నా గమే యాఁడించుచున్నది. కావున నే నిక్కడనే కూరుచుండి ప్రాణేశునిప్రయత్నమేమో తెలిసికొనియెదను. (అట్లు చేయుచున్నారు.)

భీము—(క్రోధముతో సహదేవు నుద్దేశించి) ఏమీ! అయిదూళ్ళకా సంధి?

ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యని న్మథింపనా?
ప్రల్లదు దుస్ససేనురుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చి త్రావనా?
ప్రెల్లు మనన్ సుయోధనుని పెందొడలన్ గద నుగ్గు సేయనా?
యూళ్ళయిదింటితో నృపతి యొప్పఁగఁ జేసెడుఁగాక సంధులన్. ౧౬

ద్రౌప—(సంతోషముతో రహస్యముగా) ప్రాణేశ్వరా! ఇట్టిమాట నీవల కెన్నఁడును వినలేదు. దానిని మరల నింకొక్కమాఱు వచియింపుము.

భీము—(అది వినకయే) సహదేవా! చూడు.

"ఉ. తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును" 'అను పూర్వోక్తపద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.

సహ—అన్నయ్యా! మహారాజు పంపినసందేశ మంతయవ్యుత్పన్నముగా నున్నట్టు మీ రూహించుచున్నారా?

భీము—కాక మఱి యం దేమి వ్యుత్పత్తి యున్నది?

సహ—మహారాజు పంపిన సందేశ మిది.

భీమ — ఎవరికి?

సహ — దుర్యోధనునికి,

క. క్రమమున మాకింద్రప్ర
స్థమును వృకప్రస్థమును నొసంగునది, జయం
తము వారణావతం బన
నమరెడు నాల్గూళ్లు; కడమయది యే దైనన్. ౧౭.

భీమ — అందులో నేమి యున్నది?

సహ — ఇట్లు నాలు గూళ్ళను మాత్రము పేరుపెట్టికోరె, నాయిదవ కట్టు వక్కాణింపక పోవుటచే విషభోజనము, లాక్షాగృహదహనము, ద్యూతసభాప్రవేశము మొదలుగాఁగల యపకారముల నెత్తిపొడుచుటగా మే మూహించుచున్నాము.

భీమ — తమ్ముఁడా! ఈలాగయినమాత్ర మేమిలాభము?

సహ — అన్నయ్యా! ఇందువలన మహారాజుహృదయము స్వకులక్షయంబునకు జంకుచున్నదనియు, దుర్యోధనుఁడు సంధికి యోగ్యుఁడు కాఁడనియు లోకమునందు వెల్లడి యగును.

భీమ — ఇది యంతయు ననర్థమే. మన మందఱ మీలా గడవులపాలయి వచ్చుచుండ, కురుకులక్షయంబు గావింప నెప్పుడు ప్రతిజ్ఞ చేసికొంటిమో యప్పుడే కౌరవులతో సంధి సేయఁ గూడమి వెల్లడి యయినది. మఱియు ధార్తరాష్ట్రులకులము నిర్మూల మగునని యీవఱకే లోకమందుఁ బ్రసిద్ధ మయినది.

సహ — (సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

భీమ — ఏమీ? మీకు సిగ్గగుచున్నదా? అట్లయిన నోరిమూర్ఖా!

తే. గీ. కోపమున శత్రుకోటిని రూపుమాప,
లోకములలోన మీకు లజ్జాకరంబు;
కూళ యొక్కఁడు రచ్చలోఁ గొప్పు పట్టి,
చేడె నీడ్వంగఁ జూచుట సిగ్గు గాదు. ౧౮.

ద్రౌ — (రహస్యముగా) నాథా! వీరు సిగ్గులేనివారె; నీ వయిన నాపరాభవమును మఱచి పోకుము.

భీమ — తమ్ముఁడా! ఏమిది పాంచాలి యాలస్యము చేయుచున్నది? నా హృదయము సంగ్రామావతరణమునకుఁ దత్తఱపడుచున్నదే.

సహ — అన్నయ్యా! ఆమె వచ్చి యెంత సే పయినది? మీరు రోషావేశమునఁ జూడరయితిరి.

భీమ — (చూచి యాదరముతో) దేవి! క్రోధాతిరేకమునఁ జేసి సమక్షమున

నున్నను నిన్ను వీక్షింపనయితిని; కోపగించుకోకుము.

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! మీ రుదాసీను లయి యూరకున్నం గోపము గాని కుపితు లయినం గాదు.

భీము—దేవీ! అటు లయిన నింక నీపరాభవము పోయిన దని నిశ్చయము గాం దలంచుకొమ్ము.

ద్రౌప—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చుచున్నది.)

భీము—(చేయి పట్టుకొని ప్రక్కను గూరుచుండం బెట్టుకొని మోము చూచి) ఏమిది? దేవి యెందులో విచారగ్రస్తురాలుగా నున్నట్టున్నది.

ద్రౌప—నాథా! మీరు సన్నిహితు లయి యుండంగా నాకు విచారకారణ మేమి యుండును?

భీము—ఏమిది, తెలుపవు? (తలవంచుకొనుట చూచి) సరే, తెలుపవలసిన దేమి?

తే. గీ. పాండురాజకుమారులు బ్రతికియుండి
సన్నిధిని కాయ కున్నను, సకలసౌఖ్య
భాజనం బగుపాంచాలరాజతనయ
యీదృశావస్థం బొందదు నేమి చెప్ప? ౧౯

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! నాథునితో సకలంబును విన్నవింపవే; నాపరాభవమునకు మఱి యెవ్వరు హేతుపడువారు?

చేటి—చిత్తము. (భీమునితో) కుమార! దేవిగారికి నింతకన్నను నధికమయిన వేఱొక కోపకారణము గలిగినది.

భీము—ఇంతకన్నను నధిక మయినదా? అ దేమి? చెప్పు చెప్పు.

ఆ. వె. ముక్తవేణి యయినముదిత నీకృష్ణను
ధూమశిఖనుబోలెం దోడరి యంటి,
కౌరవాన్వయంపుంగారుచిచ్చునకును
శలభ మగుట కెవండు సాహసించె? ౨౦

చేటి—కుమారా! చిత్తగింపుము. ఇంతకుముందు దేవి యమ్మగారితోం గూడ సుభద్రాప్రముఖసపత్నీవర్గపరివృత యయి పూజ్యురా లగు గాంధారీదేవికిం బాదాభివందనము సేయం బోయెను.

భీము—మంచిపని, అట్లు చేయ వలసినదే. గురుజన మభివందనీయము గదా! తరువాత?

చేటి—తరువాత మరలి వచ్చుచుండంగా భానుమతి యీమెను జూచినది.

భీము—(క్రోధముతో) ఆ! శత్రుభార్యకంటను బడెను గదా! ఎంతకష్టము! అట్లయిన దేవికిఁ గ్రోధస్థానమే. తరువాతఁ దరువాత?

చేటి—అట్లు దేవిగారిని జూచి భానుమతి తనచెలికత్తెమోమునఁ జూపు నిలిపి గర్వముతో నవ్వి యొకవాక్యము పలికెను.

భీము—ఆహా! కంటఁ బడుటయే కాక, మాట కూడఁ బడినదిగదా! ఓహో! ఏమి సేయుదుము? చెప్పు చెప్పు. ఏ మని?

చేటి—“ఓసి! యాజ్ఞసేని! మీ రేమో యయిదూళ్ళు నడుగుకొనుచున్నారఁట. ఇది యేమే? ఇంకను నీతలవెండ్రుకల ముడుచుకొనకున్నావు!’ అని.

భీము—సహదేవా! వినుచున్నావుగదా!

సహ—అన్నయ్యా! చెప్పెడిదేమి? అది దుర్యోధనునిభార్య గదా! చూడుఁడు.

క. వనితలకును సహవాసం
బున మనములు భర్తృసదృశముల యయ్యెడు; నె
ట్లన మధుర మయ్యు విషకుజ
మున నల్లినవల్లి మూర్ఛపుచ్చుట లేదే?

భీము—బుద్ధిమతికా! అందుకు దేవి యే మన్నది?

చేటి—కుమార! పరిజనము లేనియెడల దేవిగారు పలుకుదురు.

భీము—అట్లయిన నీ వేమంటివి?

చేటి—“ఓ భానుమతీ! మీతలవెండ్రుకలు విడిపోకుండ మా దేవిగారితల వెండ్రుక లెట్లు ముడివేయఁబడు”’ నంటివి.

భీము—(సంతోషముతో) బాగు! బుద్ధిమతికా! బాగు! మా పరిజనమునకుఁ దగినపలుకులు పలికితివి. (ఆభరణములు దానికి బహుమానమిచ్చి వెంటనే యాసనమునుండి లేచి) ఓపాంచాలరాజపుత్త్రి! విచారింపకు. పెక్కుమాటలేల? శీఘ్రకాలములోనే నేను జేయునది చెప్పెద వినుము.

చం. చిఱిచిఱిఁ ద్రిప్పుకొంచు గద, బిట్టు సుయోధనుఁ గిట్టి, పెందొడల్
విఱుగఁగఁ గొట్టి, చేతులను వెచ్చని నెత్తుట నద్ది, నీకురుల్
మెఱుఁ గిడి, భీమసేనుఁ డవలీలను జక్కడలించి కూర్చెడుం;
గొఱకొఱ యేల? దేవి! యిదిగో మద మందెదు చూడు నీమదిన్. ౨౨

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! మీకుఁ గోపము వచ్చిన దుష్కర మేమియున్నది? మీసోదరులు గూడ మీయుద్యమము ననుగ్రహింపవలయును.

సహ — ఇది మాకును సమ్మతమే.

(తెరలోపల మహాకలకలము)

అందఱు — (విస్మయముతో నాలకించుచున్నారు.)

భీము — మ. తతఘూర్ణాఘట్టితవార్ధిమధ్యవిలుఠన్మంథాచలధ్వానధీ
రతఁ గోణాహతమై జగత్ప్రళయగర్జన్మేఘసంఘట్టచం
డతఁ గృష్ణాగ్రహసాగ్రిమాత్త కురురాణ్ణాశాంకరోత్పాతమై
సతి! మత్సింహరవానుకారి రణనిస్స్వానం బదే మ్రోఁగెడిన్.

(తొందరగాఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు — కుమార! ఇదిగో! భగవంతుఁడు కృష్ణుఁడు—

(అందఱును దోసిలి పట్టి నిలుచున్నారు.)

భీము — ఏఁడీ, ఏఁడి! భగవంతుఁడు?

కంచు — పాండవపక్షపాతామర్షంబున సుయోధనునిచేత బద్ధుండు గాఁ బోయెను.

భీము — ఏమీ! బద్ధుఁ డయ్యెనా?

కంచు — లేదులేదు. తద్విషయక ప్రయత్నములు జరిగినవి.

భీము — అప్పుడు స్వామి యేమి చేసెను?

కంచు — పిమ్మట నమ్మహాత్ముం డాత్మీయవిశ్వరూపనిరుపమానదివ్యతేజో దర్శనంబునం గురుకులంబును సమ్మూర్ఛితంబు గావించి నిరాకరించి మనశిబిరంబునకుఁ జక్కవచ్చెను. దేవరవారిని శీఘ్రముగాఁ జూడఁగోరుచున్నారు.

భీము — (నవ్వుచును) ఏమి? దురాత్ముఁడు దుర్యోధనుఁడు భగవంతునే కట్టివేయుటకుఁ దలంచినాఁడు గా! (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఆ! దురాత్మ! కురుకులపాంసన! ఇట్టి లతిక్రాంతమర్యాదుఁడవయిన నీనాశనమునకయి పాండవక్రోధానలంబు నిమిత్తమాత్రమే సుమీ.

సహ — అన్నయ్యా! దురాత్ముఁ డాదుర్యోధనుఁడు వాసుదేవుని భగవంతునిఁ గాఁ దద్విశ్వరూపదర్శనమున నయినఁ దెలిసికొనలేదు గాఁబోలు?

భీము — తమ్ముఁడా! ఆదురాత్ముఁడు కేవలము మూఢుఁడుగదా! ఆయన నెట్లు తెలిసికోఁజాలును! చూడు.

శా. ధీరత్వంబున నిర్వికల్పకసమాధిం జిత్తముల్ నిల్పి, దు
ర్వారం బైనతమంబు జ్ఞానమున విధ్వస్తంబు గావించి, యా
త్మారాముల్ దిలకించు పెన్వెలుఁగు మోహాంధుండు దుర్యోధనుం
డేరీతిం, గని తాఁ బరాత్పరునిఁ గా నెంచంగ శక్తుం డగున్? ౨౮

భీము—అయ్యా! మైత్రేయ! ఇప్పుడు పెద్ద లేమిచేయ నుద్యోగించుచున్నారు?

కంచు—కుమార! మహారాజుగారియుద్యమమును మీతో వచ్చి తెలిసికొన వలయును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తెరలోపలఁగలకలానంతరము) ఓహో! ద్రుపదవిరాటవృష్ణ్యంధకసహదేవప్రభృతిభూతలాధినాథులార! అస్మదక్షౌహిణీపతులార! కౌరవచమూప్రధానయోధులార! మీరందఱు విన వలయును.

మ. మది సత్యవ్రతభంగసాధ్వసమునన్ మందీకృతం బయ్యె నె
యద్ది, తాల్మిం గులకాంతి గోరి యొకచో యన్ విస్మృతం బయ్యె న
య్యది. ద్యూతారణి ద్రౌపదీవసనకేశాకర్షణం బుట్టె నె
య్యది, యాధిక్షిర మాకు క్రోధాగ్ని కురువన్యాసీమ జృంభించెడున్. ౨౫

భీము—(ఆలకించి సంతోషముతోడను రోషముతోడను) విజృంభించుఁగాక! విజృంభించుఁగాక! ఆర్యక్రోధానలం బప్రతిహతప్రసారం బయ్యెడును.

(మఱలఁ దెరలోపలఁ గలకలము.)

ద్రౌప—(విస్మయముతో) నాథా! ప్రళయవలాహకనిర్ఘోషభీషణక్వాణానంబగు రణదుందుభి యిప్పు డనుక్షణమును మ్రోయుచున్నది. ఎందుచేత?

భీము—సుందరీ! మఱేమియు లేదు; యజ్ఞము జరుగుచున్నది.

ద్రౌప—(ఆశ్చర్యముతో) హా! అది యేమి యజ్ఞము?

భీము—ప్రాణేశ్వరీ! రణయజ్ఞము.

మ. ఘను లృత్విక్కుల మేము నల్వురము; నా వెన్నుం డుపద్రష్ట; మా
యనుఁడే యాజియు; సోమిదమ్మ వగు దీవే; కౌరవుల్ పశువుల్;
వనితాదుఃఖము నీఁగుటే ఫలము గా వర్తిల్లనయ్యధ్వరం
బానకున్ రాజుల నందఱం బిలువఁగా మ్రోఁగింతు రాదుందుభిన్. ౨౬

సహ—అన్నయ్యా! అటు లయిన గురుజనానుజ్ఞ వడసి మనము గూడఁ బరాక్రమానురూపమున నాచరింపఁ బోవుదము.

భీము—తమ్ముఁడా! ఇదిగో నన్నగారియాజ్ఞపరికార మాచరించుటకు సిద్ధముగా నే యున్నాను. (లేచి) దేవీ! మేము కురుకులంబు నున్మూలించుటకుఁ బోయి వత్తుమా?

ద్రౌప—(కంటఁ దడి పెట్టుకొనుచు) నాథా! అసురసమరాభిముఖుం డగు హరికిఁ బోలె మీకు శుభం బయ్యెడును.

చేటి—కుమార! దేవిగారింకొక్కటి పలుకఁ గోరుచున్నారు. "మీరు

వెండితమ భండనంబునుండి చమరించి తన్ను నూఱడింప వలయు'' నని.

భీమ — దేవీ! ఈకల్లబొల్లూఱడింపులతో నేమి ప్రయోజనము!

తే. గీ. పరిభవక్లాంతిలజ్జావిధురితవదను
గా, ననిశ్శేషిత క్రూరకౌరవునిఁగ
నింకను వృకోదరునిఁ జూడ విది నిజంబు,
చారుశారదపూర్ణిమాచంద్రవదన! ౨౮

ద్రౌప — నాథా! ద్రౌపదీపరాభవోద్దీపితక్రోధానలంబున, నాలంబున నన వేక్షిత శరీరులఁయి సంచరింపకుఁడు. రిపుబలము లప్రమత్తసంచారము లని వినుచుందుము గదా!

భీమ — ఓసుక్షత్రియురాలా! యుద్ధరంగమున సంచరించుటకు మేము సమర్థులము సుమీ విను.

స్రగ్ధర. ఒండొంటి న్నొవ నుగ్రాయుధకరులరక్తౌఘమేదంపురొంపిన్
మెండౌ తేరుల్ మునుంగన్, మొఱసి పయిపయిన్ మెట్టి మట్ట్రాడ జోదుల్,
మొండెంబుల్ పానగోష్ఠి న్మొరయువఱదు లక్రొన్గుతూర్యాళి నాడన్,
జండం బౌ భండనాబ్ధిం జడియరు తిరుగన్ శౌండు లౌ పాండుపుత్రుల్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్త్ర హారితసగోత్త్ర పవిత్త్రగుణకదంబ
లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః

వేణీసంహారనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

—:o:—

(తరువాతఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు — "వినయంధరా! భానుమతీదేవి యమ్మగారికిఁ బాదాభివందన మాచరించి వచ్చిన దేమో చూచిరా. నే నామెను సందర్శించి యభిమన్యువధ ప్రధాన ధారేయు లగు రాధేయజయద్రథప్రముఖులను బహూకరించుటకయి సత్వరముగా సమరతలమున కరుగ వలయు" నని దుర్యోధనమహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించినారు గదా! కావున నే నాలస్యము చేయరాదు. అన్నా! దుర్యోధనమహారాజుగారి యాజ్ఞాబలము! ముసలితనము చేత నిట్లు కదలలేక మర్యాదామాత్రమునకు నంతఃపురమున వసించుచున్న నా చేతను గూడఁ బూర్ణముగాఁ బనిసేయించుచున్నది! సరి, నిష్కారణముగ నా ముదిమిని నిందింప నేల? అంతఃపురికు లయి విహరించు నెల్లవారికిని వేషంబును జెప్పలు నిట్ల వలెనే యుండును గదా! సందేహ మేమి?

మ. కనరా దిటలు కన్నులున్న; వినినం గారాదు విన్నట్లు; శ
క్తున కైనన్ విధి కట్టఁ జేకొనుట యుద్యోగంబుచే; నెల్లనా
మనమం దెప్పుడు జంకె యాట, నడకల్ మందంబు లౌఁ; గాన నే
నన జీవుం డగు నాకు నన్ని మునుపే వచ్చెన్; జరం గల్గెనే?

(నడచి యాకాశమువంకఁ జూచి) విహంగికా! భానుమతీదేవి యత్తమామలకుఁ బాదవందన మాచరించి వచ్చినదా? (చెవియొగ్గి) ఏమంటివి? ఇప్పుడే నివర్తిత గురుదేవతాచరణాభివాదన యయి యామె దన పెనిమిటికి జయము గలుగ వలెనని నేఁడు మొదలు నియమముతో బాలోద్యానమందలి దేవళమునఁ బ్రవేశించి యున్నదా? సరే, కల్యాణీ! నీవు నీపనిలో నుండుము. నేనును దేవి యిక్కడ నున్న సమాచారము మహారాజునకు నివేదించెదను. (నడచి) మేలు! పతివ్రతా! మేలు! ఆఁడుదాన వయినను నీవే నయము గాని మహారాజు కాఁడు; ఏమనఁగాఁ బ్రబలులో దుర్బలులో వారు దేవసహాయు లగుపాండవేయు లెత్తి వచ్చుచుండ నిప్పుడు గూడ నీమహారాజుగా రంతః

పురవిహార మనుభవింపఁ గోరుచున్నారు. (ఆలోచించి) ఈయనగారిచేష్టలేమియు బాగున్నవి కావు.

చ. ఆడిదము పట్టె జేర్చినది యాది. యకుంఠకుఠారుఁ డామునిం
గడిమిని గెల్చుభీష్ము నొకయంగన నొర్చిరి పాండునందనుల్;
మిడుకఁడు దానికే; మగఁటిమిం బలువీరుల నోర్చి క్రాంతుఁ డా
బుడుతని నొక్కనిన్ ధనువు వోయినవాని వధించి ప్రీతుఁ డౌ. ఆ

సర్వథా మాకు దైవమే మేలు చేయవలెను. ఇఁక నేను మహారాజునొద్దకుఁ బోయి దేవి యిక్కడ నున్న దని విన్నవించెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(నిష్క్రాంతము.)

(తరువాత నాసనస్థురా లగుదేవియు సఖియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

సఖి—సఖీ! భానుమతీ! అభిమానధనుం డగుదుర్యోధనమహారాజునకుఁ బట్టపుదేవి వయియుండియుఁ, గలగన్నంతమాత్రమున నింత చేలపై చింతపడియెద వేమి?

చేటి—దేవీ! సువదన యథార్థము వచించినది. నిద్రపోయినవారి కేదియైనఁ గలవరింత రాకయుండునా?

భాను—చేటీ! ఇది యటువంటిది కాదు. నిజముగా నీస్వప్నము నాకు నశుభమును సూచించుచున్నది.

సఖి—ప్రియసఖీ! అటు లయిన నాస్వప్న మేమో చెప్పు. మే మది సాంగముగా విని దానధర్మములచేతను దేవతాకీర్తనములచేతను మార్త్యాదిపరిగ్రహణముచేతను దుస్స్వప్నము పరిహరించెదము.

చేటి—సువదన లెస్సగాఁ బలికినది. అకుశలదర్శనము లగుకలలు దేవతాప్రశంసనమువలనఁ గుశలపరిణామము లయ్యెడు నని వినుచుందుము గదా?

భాను—అట్లయిన దానిని జెప్పెదను; సావధానవు గమ్ము.

సఖి—ఆ! సావధానముగానే యున్నాను; చెప్పుము ప్రియసఖీ!

భాను—సఖీ! ప్రాణములు చెదిరి పోయి పరాకు పడినదానను. మెల్లమెల్లగాఁ జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని యంతయు నీకుఁ జెప్పెద నుండు. (విచారముతో నాలోచించుచున్నది.)

(తరువాత దుర్యోధనుఁడు కంచుకియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యో—ఎవ్వఁడు చెప్పెనో కాని యిది గడు లెస్సయినమాట.

క. వినిగూఢమొ, బహిరంగమొ,
ఘనమో, స్వల్పంబొ, తానొ, కా కితరుండో,

పొనరించుట యపకారం
బును నపకారులకు, నది ప్రమోదము సేయున్. ౩

నిజమే గదా! సైంధవద్రోణకర్ణాదులచేత నభిమన్యుఁడు చచ్చుట విని, నాహృదయ మూపిరి పుచ్చినట్టే యున్నది.

కంచు—దేవా! ఆచార్యశస్త్రప్రభావమున కిది దుష్కరము గాదు. కర్ణజయద్రథులకు మాత్ర మిది యేమి గొప్ప?

దుర్యో—వినయంధర! కృష్ణుఁ డేమన్నాఁడు? విల్లు విఱిగి పోయినకుఱ్ఱవాని నొంటిగానిఁ జేసి పలువురు గూడుకొని చంపినా రనిగదా! చూడు.

క. ఎదుట శిఖండిని బెట్టుక
ముదుకం డగు భీష్ము నాలమునఁ జంపుటచే
నెదిరికి నేమి యశంబో
యదియే మాకును ఘటిల్లు న ట్లగు నేనిన్. ౪

కంచు—(తెల్లఁబోయి) దేవా! దేవర యీలాగున సరిపెట్టుకొనఁ గూడదు. దేవరవారిపౌరుషము మొక్కవోవు నని ముం దెన్నఁ డయినఁ దలంచుకొంటిమా? అందుచేత నట్లు మనవి చేసికొన్నాఁడను.

దుర్యో—అవు నది నిజమే.

తే. గీ. సేవకులతోడ బాంధవశ్రేణితోడ
హితులతోడఁ గుమారసంతతులతోడఁ
దమ్ముగమితోడఁ దా సుయోధనునిఁ గూల్చఁ
దనబలంబున రణమందు ధర్మసుతుఁడు. ౫

కంచు—(చెవులు మూసికొని భయముతో) హరి హరీ!

దుర్యో—వినయంధర! నే నేమన్నాఁడను.

కంచు—"తే. గీ. సేవకులతోడ" (అనుపద్యముచదివి) దేవర యిట్లు విపరీతముగా ధర్మసుతుఁడు సుయోధను నని వచించితిరి

దుర్యో—వినయంధర! ఎప్పటివలె నాతోఁ జెప్పక, భానుమతి కేళికాగృహంబునుండి నేఁ డుదయము చక్కఁబోయినది. అందుచేత నామనస్సు కలఁతపడి యున్నది. ఆమె యెక్కడ నున్నదో చూపుము;

కంచు—దేవా! ఇటు విజయము చేయుఁడు.

ఇద్దఱు—(నడచుచున్నారు.)

కంచు—(ముందు చూచి యంతటఁ బరిమళ మాఘ్రాణించి) దేవా! చిత్త
గింపుఁడు. ఇదిగో! మంచుబిందువులచేత శీతలంబు లయినయీప్రభాతవాతపోతంబులు
వీతెంచుటం బట్టియుఁ, గూలాయకూలంబుల మేలుకొని కర్ణరసాయనంబు గాఁగలకలధ్వ
నులు సేయుచుఁ బిట్టలు తమచట్టుపలను విదుర్చుటం బట్టియు, నట్టిట్టు గదలి, తొడి
మలు వట్టువదలి, దళములమీఁదుగాఁ దరులనుండి యూరలు విరులు, పఱచినట్టు లెల్లయె
డలను దఱచుగాఁగాఁ, జూడ వేడ్క పుట్టించుచు, గమ్మగమ్మని కమ్మతావులు వెద
చల్లుచున్న యీబాలోద్యానంబును దేవర యవలోకింప వలయును. చూడుఁడు,

ఉ. రాలిరి విచ్చి, మించును మరందము లోపల నేకమాసును
వ్రాత్రముతోడఁ దాము వఱువారను నేలను రాలి, బాలసూ
ర్యాతపయోగభిన్నముకుళాంతరవాసన లాస కొల్పఁగా,
నీతతిఁ దమ్మిమొగ్గలకు నేగదు జుమ్మని గండుఁదుమ్మెదల్   ౬

దుర్యో—(పొఱఁజూచి) వినయంధర! ఈప్రభాతమున ని ప త్రయు రమ
ణీయముగా నున్నది. చూడుము.

ఉ. అల్లన విచ్చుచో దళదళాంతరజాలగభానుహస్తముల్
మెల్ల నొడళ్లు సోఁక, నెకిమీండ్రను బోలెను నాండ్రితోడ రం
గిల్లుచు మేలుకాంచి, వల పించుక మైకలపంబు దెల్పు, ను
త్ఫుల్లసరోజగర్భమృదుమోహనశయ్యల వీడుఁ దుమ్మెదల్.   ౭

కంచు—దేవా! ఇదిగో! భానుమతీదేవి సువదన చేతను దరువక చేలను సేవింపఁ
[illegible]చున్నది. దేవర యవ్వోటికి విచ్చేయుఁడు.

దుర్యో—(చూచి) ఓయీ! వినయంధర! ఇదిగో! దేవిని సందర్శించి నేనును
నీవెనువెంటనె వచ్చెదను. నీవు పోయి పోరితంబునకుఁ దేరాయితంబు సేయుము.

కంచు—చిత్తము! ఇదిగో! సిద్ధపఱచితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సఖి—ప్రియసఖీ! జ్ఞప్తికి వచ్చినదా?

భాను—ఆ, వచ్చినది. సఖీ! విను. నే నీప్రమదవనంబునఁ గూరుచుండి
యుండఁగా, సమధికదివ్యరూపము గల యొకముంగిస యపురూపముగా నాయెదురను
నూఱుపాముల రూపు మాపెను.

ఇద్దఱు—(వెనుకఁ దిరిగి తమలో) హరిహరీ! (ప్రకాశముగా) తరువాతఁ
దరువాత?

భాను—అయ్యో! నాహృదయము సంతాపసదన మయు క్రిమ్మఱు మఱచి
పోయెనుగదా!

దుర్యో—(చూచి) ఓహో! దేవి భానుమతి సువదనాతరళికలతోడ నేమేమో మంతన మాడుచున్నది. కానీ. దట్టముగా నల్లుకొనియున్నయీ తీఁగెగుంపుమాటునఁ బొంచి యుండి, వీరివిస్రంభసంభాషణముల నాలకించెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

సఖి—సంతాపము శాంతిపఱుచుకొని ప్రియసఖీ! చెప్పవమ్మా.

దుర్యో—ఏమి చెప్పువా యీమెకు సంతాపకారణము? సరే. నేఁడు వాసభవనంబునుండి నాతోఁ జెప్పకుండ లేచి వచ్చినది గదా! కనుక నీమెకు నామీఁదఁ గోపము వచ్చినట్లు స్పష్టమగుచునే యున్నది. ఓభానుమతీ! దుర్యోధనుఁడు నీకోపమునకుఁ దగనివాఁడు సుమీ.

మ. అలుగన్ సల్పితినో ప్రమాదమునఁ గంఠాశ్లేషశైథిల్య, మా
నలమో మైతినొ నిద్ర నొత్తిగిలి, నాపై పీన్రు పన్నుండఁగాఁ?
గలలోఁ బ్రేలితినో పరాంగనకథల్? గావించినా నేదియో;
చెలి, యింతేటికి? నన్ను దానునిబలెన్ జీవాట్లు పెట్టం దగున్. ౮

(ఆలోచించి) అటు గాక పోయినను.

తే. గీ. మిగులఁ జిత్తంబు నాయందె తగులఁ గాన,
సంతతప్రేమబద్ధమత్సరము చేత,
లేమ నామీఁద నపరాధలేశ మేదొ
మోపి కోపించె నిందుఁ బ్రేముడిని; నిజము. ౯

అయిన నేమి చెప్పనోవిందము.

భాను—సఖీ! తరువాత నే నాసుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొందితిని.

దుర్యో—ఏమిది! సుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొందితివి గా! హా! మాద్రీసుతానురక్తురాలగు దీనిచేతి మేము నిష్కారణము మోసపోయితిమి. (ముందనినమాట స్మృతికి వచ్చి)

తే.గీ. "మిగుల జిత్తంబు నాయందె తగులఁ గాన"

(అను పద్యము చదివి) మూఢదుర్యోధన! అంకులాఁడిచేత వంచితుఁడ వగుట యెఱుంగక నిన్నెన్నివిధములనో మన్నించుకొన్నాఁడవు. మఱియిప్పు డేమనియెదవు?

"మ. అలుగన్ సల్పితినో"

(అను పైపద్యము చదివి దిక్కులు చూచి) ఔరా! ఇందుకా దీనికిఁ బొద్దుటనే నిర్జనస్థలమును, సఖీజనసల్లాపములును? మోహావశంబున దుర్యోధనుం డీయంకులాఁడిలో గుట్టును దెలియలేక యేమేమో భ్రాంతిపొందెను. ఆ! ఓసిపాపాత్మురాలా! ఓసి కళత్రపాంసులా!

సీ. సన్నిధి వంత నీ కడలు, సాహసము ల్గన నింతలేసి; న
న్నన్నుట లట్టు, నీవినయ మేదిన ప్రేమము లిట్టు; నాకు నీ
మన్నన యావిధంబు, కోమలినవర్తన మీవిధంబు; నీ
తిన్ననివంగసంబరితయుఁ, దెచ్చినమచ్చు యి దయ్యె; జారిణీ! ౧౦

సఖి—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—తరువాత నే నిప్పుడు గూరుచున్న యీలతామంటపము ప్రవేశించి తిని. తోడనే యానకులకుమారుండు నన్ననుసరించి యీపూవుటీరముఁ జేరవచ్చెను.

దుర్యో—అహో! ఈపాపాత్మురాలికి సిగ్గు లేకున్నది! ఇది కులటల కుచిత మేగదా,

తే. గీ. చిరతరాబాల్యవర్ధితస్నేహ యయ్యుఁ
జెప్ప లజ్జించు నాఁతిచిన్నె లెవరి
కట్టిచెలికత్తెలకు అంకులాఁడితనమె
చెప్పుచున్నది కాసంత సిగ్గు లేక. ౧౧

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—ఆవెనుక నానకులకుమారుండు గర్వముతో మీఁదిమీఁదికి వచ్చి తనచేతితో నాపయిఁటకొంగును దొలంగించెను.

దుర్యో—(క్రోధముతో) సరే. ఇఁకఁ బయిసంగతి విన నక్కఱలేదు. కానీ, పరవనితాహరణప్రగల్భుం డైన యామాద్రీసుతాధముజీవితమును నే నపహరించెదను. (కొంచెము నడచి యాలోచించి) అటుగాదు. ఇదియే మిగులం బాపాత్మురాలు. దీనినే ముందుగా సంహరింపవలయును. (అని మరలుచున్నాఁడు.)

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—సఖీ! అటుమీఁదట మహారాజుగారి ప్రాభాతికశోభాకరమంగళమృదంగాదివాద్యంబులచేతను, వారవిలాసినీసరససంగీతభంగీతరంగంబులచేతను మేలుకొంటిని.

దుర్యో—(సవితర్కముగా) ఏమిది? మేలుకొంటి ననుచున్నదే. స్వప్నదర్శనవృత్తాంతము చెప్పుచున్నదా యేమి చెపుమా? (ఆలోచించి) కానీ. సఖీవచనంబున స్పష్ట మగును.

ఇద్దఱు—(విషాదముతో నొండొరులను జూచుకొని)

సువదన—ఇందలి యమంగళమును బవిత్రము లగుభాగీరథీప్రముఖపుణ్యనదీతోయములచేత, నమోఘము లగుబ్రాహ్మణాశీర్వాదములచేతను బ్రజ్వలితహుతాశనహోమములచేతను బరిహరింతము.

దుర్యో — చాలు నాచిత్తఃకల్పము. నిశ్చయముగా నీమె స్వప్నదర్శనమే వర్ణించుచున్నది. నేనే మందబుద్ధి నయి యన్యథా తలంచితిని.

చ. అరసగ మాలకించి చననైతిని క్రోధముతో, నదృష్టమే;
పరుసకు లాడనైతిఁ గొఱపల్కులు కల్గ జనించి, పుణ్యమే;
సరి యని నేను నమ్మఁగ వెసం గథయుం దుద ముట్టె, దిష్టమే;
తరుణి నిరాపనిందఁ బడి ధాత్రికిఁ బాయుటఁ దప్పె, భాగ్యమే. ౧౭

భాను — సఖీ! ఇందేమి శుభసూచక మున్నదో చెప్పుము.

ఇద్దఱు — (ఒండొరులను జూచుకొని వెనుకఁ దిరిగి) ఇందుఁ గొంచెమైనను శుభసూచకము లేదు. అసత్యము చెప్పుట మిగుల నపరాధముగదా? సఖుల నడిగి నప్పుడు కఠినముగా నున్నను హితమునే చెప్పవలయును. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఇది యంతయు నశుభమునే సూచించుచున్నది. కాఁబట్టి దూర్వాదిపరిగ్రహంబు చేత, దేవతాప్రణామంబు చేత, నిది పరిహరింపఁబడును. నకులమునుగాని సాత్రి దేనినిగాని కోఁతులు గలజంతువును గలయందుఁ జూడఁ గూడదు. మఱియు నూఱు పాములను వధించుటగూడ స్వప్నమందుఁ జూడరానిదే.

దుర్యో — సువదన యథార్థము పలికినది. నకులముచేతఁ బన్నగశతవధంబును స్తనాంశుకహరణంబును నిశ్చయముగా మా కరిష్టోదర్కముగా నూహించుచున్నాను.

తే. గీ. చూడఁ బర్యాయమున శుభాశుభము లైన
స్వప్నములు రాక యుండవు జనులకెల్ల;
నాఁ డనేకులెక్కచే నూహపాటు మదిని
దమ్ముఁగమితోడ నాకిది దగిలినట్లు.

(ఎడమకన్నదరుట సూచించి) ఆ! దుర్యోధనుఁడ నయిననాకుఁ గూడ నిమిత్తములు చిత్తవిక్షోభమును గావించుచున్నవి! (గర్వముతో) ఇది యెట్లు! భీరుజన హృదయప్రకంపనము లయిన యిట్టివానియెడల దుర్యోధనున కేమి లక్ష్యము? ఈయర్థమున నంగిరసుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

తే. గీ. కాకతాళీయముగ మూఁడు గల్గుచుండు.
స్వప్నశకునంబులును గ్రహచారములును;
పిఱికివారలు వానికి బెదరుచుండ్రు;
ప్రాజ్ఞు లాచందమున భయపడరు మదిని, ౧౮

కాఁబట్టి స్త్రీస్వభావముచేతఁ జాలుకనగాఁ గలిగిన యీభానుమతిమనసులోని వెఱ్ఱిభయమును నేను బోఁగొట్టెదను.

భాను — సఖీ ! సువదనా ! ఉదయపర్వతశిఖరంబుమాటుననుండి తనయరదంబు బయలుదేఱ, సంధ్యారాగంబు పోయి ప్రసన్నం బైనదురాలోకతేజోమండలంబు తోడ మార్తాండుం డదె యుదయించుచున్నవాఁడు. చూడుము.

సఖి — సఖీ ! రోహాన్వితకర్ణకాంతిసశ్రీకం బయినతనకిరణసహస్రంబును, నిబిడముగా నల్లుకొనినయావల్లికావృతులసందులనుండి వ్యాపింపఁజేసి, యుద్యానవనాంగణంబునకు బంగారునీరు వోయుచు, డాయలకుం జూడ నలవికాకుండునట్లు, వేఁడి వెలుంగు నింగి నలంకరించుచున్నవాఁడు. ఇమ్మహామహునకు లోహితచందన కుసుమ గర్భం బగునర్ఘ్యంబు నొసంగ నిది మంచిసమయము.

భాను — చేటీ ! తరళికా ! అర్ఘ్యపాత్రము నిటు తే. భగవానుఁ డయిన యీ యుదయభానునిపూజ నిర్వర్తించెదను.

చేటి — దేవీ ! చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) దేవీ ! ఇదిగో నర్ఘ్యభాజనము. ఈబాలభానునిసపర్య నిర్వర్తింపుము.

దుర్యో — ప్రేయసీసమీపమునకుఁ బోవ నిదియే మంచిసమయము. (పోవుచున్నాఁడు.)

సఖి — (చూచి తనలో) ఎందుకో మహారాజు వచ్చుచున్నాఁడు. అయ్యో ! ఈమెనీమమునకు భంగము గలుగును గదా !

భాను — (సూర్యున కభిముఖి యయి) దేవా ! గగనసరోవరవిరాజమానవికచారుణసహస్రపత్త్రశోభాకరా ! పురందరహరిత్సుందరీవదనారవిందసందీపితసిందూరతిలకా ! సకలభువనైకరత్నప్రదీపా ! కృపాయత్తచిత్తంబున నావందనంబుఁ గైకొని, నేఁడు నాకుఁ గలిగినయీస్వప్నమందు నేమికీ డున్నను నదియంతయు సభ్రాత్మకం డగునాప్రాణనాయకునకుఁ గుశలముగాఁ బరిణమింపం జేయుదువుగాక ! (అర్ఘ్యమిచ్చి) ఓసీ ! తరళికా ! ఇతరదేవతలఁ గూడఁ బూజించుటకుఁ బుష్పముల నిటు లందిమ్ము. (చేతులు సాఁచుచున్నది.)

దుర్యో — (చేసన్న చేతఁ బరిజనమును దొలఁగించి, తానే పువ్వుల నందియ్యఁ బోయి స్పర్శసుఖము నభినయించుచుఁ, బరవశమునఁ బుష్పముల నేల జాఱవిడిచినాఁడు.)

భాను — (కోపములో) ఏమీ ! పరిజనమున కింత మయిమఱపా ? (మరలి రాజును జూచి భయపడి సిగ్గుపడుచున్నది.)

దుర్యో — దేవీ ! ఇటువంటిసేవావకాశమందు నీపరిజనుఁడు మిక్కిలి చేతఁగానివాఁడు; దేవిగారు వీనిని శిక్షించి దిద్దుకొన వలయును. ఓ ప్రియురాలా !

తే. గీ. కలికి! నీసోగ తెలిదొరగంటిచూపుఁ,
బడయ నాసించు లెంకవో భయము దగునె?
మందహాసాంకురము మోవి మలయఁ బలుకు;
మూఁడిగము సేయ దోసిలి యొగ్గి యుంటి.

భాను — మహారాజా! నాకుఁ గొండొకనియమమం దభిలాష గలదు. దేవర యనుగ్రహించి యభ్యనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో — దేవీ! నీస్వప్నవృత్తాంత మంతయు నాలకించినాఁడను. ప్రకృతి సుకుమార మయినయీశరీరము నేల యిట్లు గాసిల్లఁ జేసెదవు?

భాను — ప్రాణేశ్వరా! నాహృదయము నతిశయముగా సంశయము బాధించుచున్నది. దేవర నా కనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో — (గర్వములో) దేవీ! చాలు నీశంక. చూడు,

మ. ధర గ్రుంగం దెస లన్ని నిండుటలు వ్యర్థంబౌనె మదక్షౌహిణుల్?
సురలో నేమిఁకఁ? గర్వుఁ జేపనికి నోర్వన్ నీయొడల్ గాసిలన్?
తరుణీ! భ్రాతృశతాస్త్రదివ్యభుజకాంతారాంతరస్వైరసం
చరదుర్యోధనకేసరీంద్రగృహిణీ! శంకింప నీ కేటికిన్? ౧౬.

భాను — ప్రాణేశ్వరా! మీరు సన్నిహితులై యుండఁగా నాకు శంక యేమి? మఱి మన్న దేవరకే మనోరథసిద్ధి గావింప నభిలషించుచున్నాను.

దుర్యో — ఓసుందరీ! మాకిదే మనోరథము. ఎల్లప్పుడును స్వేచ్ఛను నీతోఁ గూడి విహరింప వలయును. చూడు,

ఉ. కూరిమి నిశ్చలాబ్జ లగుగొప్పకనుల్ వ్రాలినమ్ముల న్నగన్,
గోరపుసిగ్గునం బలుకు దొట్రిల, లోఁ జిఱునవ్వెలర్ప, లా
క్షారసరక్తమౌ పెదవి చక్కెర చిమ్మఁగ, ముద్దు గాఱుసిం
గారపునీముఖేందురుచికన్నను దుర్లభ మేది నా కిలన్? ౧౭.

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము. అందఱు నాలకించుచున్నారు.)

భాను — (రాజును గౌఁగిలించుకొని) ప్రాణేశ్వరా! రక్షింపు రక్షింపుఁడు.

దుర్యో — (పాఱఁజూచి) ప్రియురాల! భయపడకు భయపడకు.

శా. ప్రాఁకుల్ పెల్లగిలంగ, స్కంధకపతిన్ గ్రమ్మంగ ధూమంబు, దం
డాకారభ్రమధూళి రేఁగఁగఁ దృణవ్యాప్తం బివిన్, శర్కరా
వ్యాకీర్ణం బయి, పెద్దచప్పు డెగయం బ్రాసాదగర్భంబులన్,
లోకం బాకుల మొంద, గాలి విసరెన్; లోలాక్షి! జం కేటికిన్? ౧౮.

సఖి — మహారాజ! మేఘము గ్రమ్మినట్టు కఱకుదుమ్ము భూమినుండి యెగసి కన్నులు దెఱవ కుండఁ జేయుచున్నది. పెళపెళారావములోఁ బెద్దపెద్ద

చెట్లు విఱిగి పడియెడుచప్పుడులు విని బెదరి, లాయములనున్నయుత్తమతురంగంబులు కట్లు తెంచుకొని యిట్టట్టుఁ బరుగెత్తుచున్నవి. పనివాండ్రందఱుఁ దమతమ పనులెల్ల నిలిపి వేసికొని యూరకుండిరి. అహో! ఈదారుణసమీరణాసారంబు సర్వవిధంబులఁ గలఁపు చేయుచున్నదిగదా! దేవర యింక నిక్కడ లేచి యీదారు పర్వతప్రాసాదము ప్రవేశించుట యనుకూలము.

దుర్యో — ఈసురకరువలి దుర్యోధనునకు మహోపకారి గాని మాఱుతుండు గాఁడు సుమీ. ఈతనిపుణ్యంబునం గాదె యీదేవి తననియమమును మాని నామనోరథము దీర్చినది.

మ. కనుబొమ్మల్ ముడి వేయ లేదు; కనులం గ్రమ్మంగ లే దశ్రులున్;
గినుకన్ మో మటు చేయ లేదు; శపథోక్తిం బల్కన్ వారింపలే;
దనుఁగుంజన్నులఁ గ్రమ్మ గాఁడఁ జెలి గాఢాలింగనం బిచ్చె, హా
యని సౌఖ్యాబ్ధిని దేల నామనసు వాత్యాచక్రభీతాత్మ యై. ౧౯.

కావున సంపూర్ణమనోరథుండ నగునాకు స్వేచ్ఛావిహారము గావలసినదే. దారు పర్వతమునకుఁ బోవుదము. (అందఱు నోరుగాలిబాధను నిరూపించుచుఁ గష్టముగా నడచుచున్నారు.)

దుర్యో — క. అడుగులు మెలమెల్లగ నిడు;
వడఁకుచు నడువంగఁ బోకు; పడెదవు సుమ్మీ
పడఁతీ! భుజలతికలు నా
మెడకును బెనవేయుమీ ముగము మెఱయఁగఁ జన్నుల్ ౨౦

(ప్రవేశము నిరూపించి) ప్రియురాలా! ఈగర్భగృహము సంవృత మగుటవలన వాయు విందుఁ బ్రవేశింప నేరదు; నలుసులు దుడుచుకొని కన్నులు చక్కగాఁ దెఱవుము.

భాను — (సంతోషముతో) అమ్మయ్యా! అదృష్టముచేత నీప్రశ్రయమువాయువునకుఁ దప్పితిమి.

సఖి — మహారాజ! ఈదారుపర్వతారోహణశ్రమమును మాప్రియసఖి యూరుయుగళము సహింపఁ జాలకున్నది. దేవరవారు వేదికాసనము నింకను నలంకరింప కున్నారేమీ?

దుర్యో — (దేవిని జూచి) దేవీ! వాత్యాసంభ్రమమున నీకుఁ గలిగినయుపకార మల్పమే. అయినను.

చ. కనుఁగవ పెద్ద దౌట, నధికశ్రిమ సల్పెడు నల్పరేణువుల్;
ఘనకుచ మాట లో, మ్మలఁతికంపముచేతనె ధూతహార మా;

ఔనుచును గంపమున్ జఘనవిస్తృతి యూరుల కల్ల నేగినన్;
గనుఁగొన నీయుభాంగములు గాలికిఁ దోడ్పడె బాధ సేయుటన్. ౨౧

(అందఱును గూరుచున్నారు.)

దుర్యో—అహో! ఏమిది! దేవి యనాస్తరణ మైనకఱకురాతినేలను గూరుచున్నది.

తే. గీ. జిలుఁగుఁబుట్టంబు గాలికిఁ జెదర, నాకుఁ
గనులపండువు సేయునీఘనజఘనము,
వలవదే గారవింప, నావలువ యొగయ,
సువిద! నీ చూపుఁ దనుపునాయూరుయుగము? ౨౨

[తెరను జిమ్ముకొని తత్తరపాటుతోఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! భగ్నమయినది, భగ్నమయినది.

(అందఱుఁ దెల్లఁబోయి చూచుచున్నారు.)

దుర్యో—ఎవనిచే?

కంచు—స్వామీ! భీముచే.

దుర్యో—ఆ! ఏమిరా పేలెదవు?

భాను—ఓయీ! ఏమి చెఱుపు చెప్పుచున్నావు?

కంచు—(భయముతో) ఇదిగో! సర్వము మనవిచేసెదను.

తే. గీ. భగ్నమయినది భీముచేఁ బవనుచేత
నూతనం బైనమీరథకేతనంబు;
కింకిణీక్వాణమున నది క్రిందఁ బడియె,
రోదనము చేయునది వోలె మేఁజనీశ. ౨౩

దుర్యో—బల మయినగాలి కొట్టినందున లోకమే వ్యాకుల మయినది. ఇఁక రథమున కట్టినజెండా విఱిగి పడుట యేమి వింత? అంతమాత్రమున కింత ప్రళయముగా "భగ్న మయినది భగ్న మైనది" యని ప్రలపించెద వేమి?

కంచు—దేవా! మఱేమి లేదు గాని, యీయనిమిత్తము నుపశాంతిచేయుటకయి దేవరవారితో విన్నవింపు మని స్వామిభక్తి నన్నిట్లు పలికించినది.

భాను—ప్రాణేశ్వరా! ప్రసన్నబ్రాహ్మణవేదానుఘోషమునను, హోమమునను, నీయనిమిత్తము పరిహరింప వలయును.

దుర్యో—సరే, నీవు పోయి పురోహితుఁ డయినసుమిత్రునితోఁ జెప్పు.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి, జడియుచు దగ్గఱఁ బోయి)

ప్రతీ—జయము జయము మహారాజా! దేవా! అల్లుఁడయిన సింధురాజుగారి తల్లియు, నమ్మగారు దుస్సలయును వచ్చి ద్వారముకడ నిలిచి యున్నారు.

దుర్యో—(తనలో) ఏమి? జయద్రథమాతయును, దుస్సలయునా? అభిమన్యువధామర్షితులైనపాండుసుతులచే నేదేని మహోపద్రవము సంభవిల్లినది కాదు గదా? (ప్రకాశముగా) పోయి వారిని వేగముగాఁ దీసికొని రా.

ప్రతీ—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నది.)

(తరువాతఁ దొట్రుపడుచు సైంధవునితల్లియు దుస్సలయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఇద్దఱు—(ఏడ్చుచు దుర్యోధనునిపాదములమీఁదఁ బడుచున్నారు.)

మాత—కురునాథా! రక్షింపుము రక్షింపుము.

దుస్సల—(రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—(తొందరపడి లేచి) అమ్మా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. ఏమి యుపద్రవము వచ్చినది? యుద్ధరంగమున నప్రతిహతరథుండగు జయద్రథునకుఁ గుశలమే కదా?

మాత—ఏమి కుశలమాయెనండి!

దుర్యో—ఎందువలన?

మాత—(భయముతో) పుత్రవధసంజాతక్రోధంబున మండిపడుచు గాండీవి సూర్యుం డస్తమింపక మున్న యాతనిని వధించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టినాఁడు.

దుర్యో—(చిఱునవ్వుతో) ఇదా యంబకును దుస్సలకును బెద్దదుఃఖకారణము? పుత్రశోకముచేతఁ గాల్పఁబడుచుఁ బ్రేలినకిరీటిమాటలచేత నిట్టియవస్థను బొందుచున్నారు. ఆహా! అబలలబేలతనము! అమ్మా! ఇంక విచారము చాలింపుము. అమ్మాయీ! దుస్సలా! కంటఁ దడి పెట్టకుము. దుర్యోధనబాహుపరిఘసంరక్షితుండును మహారథుండు నగుజయద్రథుని ధనంజయుఁడు ప్రధనంబున నెట్లు నిధనంబునొందింపఁగలఁడు?

మాత—కుమార! బంధువధచేతఁ గలిగినదుఃఖమునఁ గోపాగ్నులు ప్రజ్వలింప వీరావేశంబున వారు శరీరంబు లాశింపక తిరుగుచున్నారు.

దుర్యో—(పక్కున నవ్వి) అది నిజమే. పాండవక్రోధము జగత్ప్రసిద్ధమే కదా! చూడు,

ఉ. ముంగలఁ బట్టి యీడుచుచుఁ బుట్టము లొల్వఁగ దుస్ససేనుఁ, డే
నందఱిలోన నోసిపశువా! పశువా, యని కృష్ణ నంటె; నాఁ
డందున లేఁడె గాండివి? యహో! వినుఁ, డా క్షత్రియవంశమందుఁ బు
ట్టొందినపిన్నవాని కిఁక నున్నదె యెక్కుడుక్రోధపేటుపుల్? ౨౮

మాత—అయ్యో! యీప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱకపోయినఁ దాను జచ్చిపోవుటకుఁ గూడఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసికొనెనోయి తండ్రి!

దుర్యో—అట్లయిన మఱియూ మేలే. మోదము నొందుటకు బదులు ఖేదము నొందుచున్నా రేమి? తమ్ములతోఁ గూడ ధర్మరాజు రూపు మాసె నని తలఁచి సంతోషింపుఁడు. అమ్మా! కురుకుమారశతపరివారవర్ధితమహిముండును, కృపద్రోణాశ్వత్థామాదిమహారథద్విగుణీకృత నిర్వ్యాక్రమవిక్రముండును నగు నీకుమారుని పేరైన దలపెట్టుటకుఁ గవ్వడి గాని మఱి యెవ్వఁడు గాని సమర్థుండు గాఁడు. నమ్ముము. ఓసి! కొడుకుశక్తి తెలియనిదానా!

తే. గీ. భీముబలమును, విజయుచాపక్రియంబుఁ
దలఁచి ధర్మజుఁ గవలను దలఁప రాదు;
వారిలో నైన నెదిరించువాఁ డెవండు,
చేత విలు పూని నిలిచినసింధురాజు?

భాను—దేవా! అది నిజమే. అయినను గురుకృతప్రతిజ్ఞాభరుం డగు భీమసేనుండు భయనిదానుండె గదా!

సూత—అమ్మాయీ! బాగున్నది. కాలమునకుఁ దగినట్టు లాలోచించితివి.

దుర్యో—ఆ! దుర్యోధనుఁడ నైననాకుఁ గూడఁ బాండవులు భయనిదానులా? చూడుము,

స్రగ్ధర. కోదండజ్యాకిణాంకుల్ కుటిలరిపుజనక్షోభు లాముక్తవర్ముల్
సైదోడుల్ నూర్వు రచ్ఛాబ్జవన మనుకొనన్ ఛత్రముల్ దాల్చి రాఁ, బె
ల్లాదు మ్మాదిత్యతేజ మ్మడఁప నసివిభావ్యాప్తిఁ జూడంగ రా క
చ్చోఁ దా మై నాదుసేనల్ సారిదిగణమునం జొచ్చు మాత్సర్య మొప్పన్.

ఓభానుమతీ! పాండవపరిభావము తెలిసినదానా! నీవు కూడ నిట్లు భయపడెద వేమి? చూడు,

తే. గీ. దుస్ససేనునురమ్ము నెత్తురులు గ్రోల,
గద సుయోధనుతొడలు భగ్నముగఁ జేయఁ,
జేయవే వారు ప్రతినలు? సింధురాజుఁ
జంపుశపథంబు నట్టిదే; జంక నేల? ౨౭

ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ? శీఘ్రముగా మాజయరథమును దీసికొని రా. ఇప్పుడే యాప్రల్లదుని మిథ్యాప్రతిజ్ఞునిఁ గావించి, వానికిఁ బవిత్ర మైనశస్త్రమరణము లేకుండఁ జేసెదను.

(కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—దేవ!

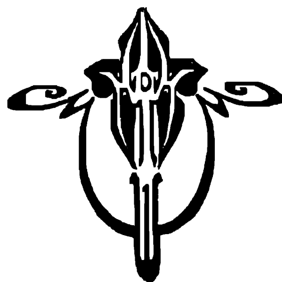
తే. గీ. బాహువాచాలుగంటలు బ్రావ్యముగను
మొరయఁ, బాలంబచామరంబులు వెలుంగ,

వల్గితాకులహయములఁ బన్ని తెచ్చె
రథము శ్రీపితారిహృన్మనోరథము, దేవ! ౨౧

దుర్యో — దేవీ! నీ వంతిపురమున కేగుము. నేను నా ప్రల్లదుని మిథ్యాప్రతిజ్ఞునిఁ గావించి తెల్లఁబుచ్చి వానికిఁ బవిత్ర మయినశస్త్రమరణము లేకుండఁజేసెదను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ ద్వితీయాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

వే ణీ సం హా ర నా ట క ము.

తృ తీ యాం క ము.

——:o:——

రంగము—యుద్ధభూమి.

(తరువాత వికృతవేషముతో నొక రాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది.)

రాక్షసి—(వికృతముగా నవ్వి సంతోషముతో) చచ్చిపోయిన మనుష్యుల మాంసముతోడను వసలోడను వేయికడవలరక్తము సంపాదించి యుంచితిని. ప్రతి దినముఁ దృప్తిదీఱఁ ద్రాగెదను. ఈ యుద్ధము నూ ఱేండ్లు వర్ధిల్లుఁ గాక. (సంతోషమున గంతులు వేయుచు) సైంధవవధ జరిగించిననాఁడు వోలెఁ బ్రతిదినము నర్జునుఁడు యుద్ధకర్మమును సల్పె నేని, నాయింటికొట్లన్నియు రక్తమాఁసములతో నిండి యుండును గదా! (నడిచి దిక్కులుచూచి) అయ్యో! నామగఁడు రుధిరప్రియుఁ డెక్కడ నున్నాఁడో? వానిని వెదకెదను. (నడిచి) పోనీ పిలిచెదను. ఓరుధిరప్రియా! ఓరుధిరప్రియా! ఇటురా. ఇటురా.

(తరువాత నట్టిరాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాక్షసు—(ఆయాసపడుచు) ఇప్పుడు క్రొత్తగాఁ జంపఁబడినమనుష్యుల మాంసమును వెచ్చవెచ్చనిపచ్చినెత్తురును లభించె నేని నాయాయాసము నిమునములో నుపశమిల్లును గదా!

రాక్షసి—(తిరుగఁ బిలుచుచున్నది.)

రాక్షసు—ఓరీ! ఎవతెరా నన్నుఁ బిలుచుచున్నది? (చూచి) ఓహో వసాగంధా? (సమీపించి) వసాగంధా! నన్నెందుకే పిలుచుచున్నావు!

రాక్షసి—ఇదిగో! రుధిరప్రియా! ఇప్పుడే హతుఁడైనయొకానొకరాజఋషిశరీరావయవములనుండి ప్రవహించి వసాస్నేహము చేతఁ జిక్కనై గోరువెచ్చగానున్న యీక్రొత్తనెత్తురు హృదయమాంసముతోఁగూడ నీనిమిత్తము కొనివచ్చినదానను. ఈమాంసము నంజుకొనుచు రక్తమున దప్పి తీర్చుకో.

రాక్షసు—(సంతోషముతో) బాగు! వసాగంధా! బాగు! కడు మేలయిన పని చేసితివి. నేను మిక్కిలి వడ గొట్టి "యెక్కడనైనను వెచ్చవెచ్చనినెత్తురు దాహమునకు దొరకునా?" యని కనుపెట్టుకొని యున్నాను.

రాక్షసి—రుధిరప్రియా! మనుష్యులు, యేనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, మొదలగువాని రక్తప్రవాహములచేతఁ బెద్దసముద్రములాగున నున్నయిటువంటియుద్ధరంగమునఁదిరుగుచుండియు దప్పిగొన్నాఁడ నని చెప్పుచున్నావు. నాకుఁ జాల వింతగానున్నది.

రాక్షసు—(క్రోధముతో) ఓసి వసాగంధా! పుత్రశోకముచేతఁ బరితపించుచున్నమనరాణి హిడింబాదేవిని జూచి వచ్చుటకు వెళ్ళినాఁడనే.

రాక్షసి—రుధిరప్రియా! మనరాణి హిడింబాదేవి ఘటోత్కచకుమారుని మరణమున శోకను చేయుచునే యున్నదా?

రాక్షసు—ఓసీ! ఆమెదుఃఖ మెట్లు చల్లాఱును? అయినను నభిమన్యునిచావు వలన సమానదుఃఖురాలయినసుభద్రాదేవియు, ద్రౌపదీదేవియు నామె నూఱడించుచున్నారు

రాక్షసి—రుధిరప్రియా! ఇదిగో యేనుఁగుఁబుఱ్ఱలోఁబట్టి తీసికొని వచ్చినదానను. ఈవెచ్చవెచ్చనిక్రొత్తనెత్తురు గుండెలయూరుఁగాయను జప్పరించుచు దాహము పుచ్చుకో.

రాక్షసు—(అలాగుచేసి) వసాగంధా! నీవు రక్తమును హృదయమాంసమును గూడ నేపాటి సంగ్రహించి యుంచితివే?

రాక్షసి—రుధిరప్రియా! మును నేను దాఁచిపెట్టిన దంతో నీ వెఱుఁగనే యెఱుఁగుదువు. క్రొత్తగాఁ గూర్చి పెట్టినది చెప్పెద వినుము. భగదత్తుని నెత్తురు బానెఁడు. సైంధవునివస రెండు కడవలు. విరాటరాజు భూరిశ్రవస్సు సోమదత్తుఁడు బాహ్లికుఁడు మొదలగు పెద్దపెద్దరాజులయుఁ, దక్కినక్షుద్రమానుషులయు రుధిరవసామాంసములు వేలకొలఁది బానలనిండఁ బట్టి, వాసెనలు గట్టి, యింటిలోఁ బదిలముచేసి యుంచినదానను.

రాక్షసు—(సంతోషముతోఁ గౌఁగిలించుకొని) వహవా! వహవా! నీవు మిక్కిలి మంచిపెండ్లామవే. నీవంటిమంచిపెండ్లాము దొరకుటచేతను, హిడింబాదేవి ప్రసాదముచేతను నాదారిద్ర్యము బొత్తిగ వదలిపోయినది.

రాక్షసి—రుధిరప్రియా! హిడింబాదేవిప్రసాద మెట్టిది?

రాక్షసు—ఇంతకు ముందే హిడింబాదేవి నన్ను గౌరవముతోఁ బిలిచి “రుధిరప్రియా! నీవు నేఁడు మొదలు యుద్ధములో భర్తగారివెనువెంటను దిరుగుచుండునది” యని యాజ్ఞాపించినది. కాఁబట్టి భీమసేనుఁడుగారితోఁ దిరుగుచుండు నాకు నేమి కొదవ? రక్తము మాఁసము మెదడు క్రొవ్వు మొదలుగా నేమి గావలసిన నదియెల్లను సులభముగా లభించును గనుక, నాఁకలి యెట్టిదో దప్పిక యెట్టిదో యెఱుంగక భూలోకస్వర్గ మనుభవించెదను. నీవును జాగరూకురాల వయి మఱి యేయికడవల రక్తము సంపాదించి యుంపుము.

రాక్షసి — రుధిరప్రియా! నిన్ను భీమసేనుఁడుగారితో నుండు మన్నదియేందుకు?

రాక్షసుడు — వసాగంధా! మనదొర భీమసేనుఁడుగారు దుశ్శాసనునిగుండెలు బద్దలు చేసి రక్తము త్రాగుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టినారు. కాబట్టి రాక్షసుల మయిన మనము గూడ నాయనతో రక్తపానము చేయ వలె నని.

రాక్షసి — (సంతోషముతో) దేవీ! బాగు! బాగు! నీయనుగ్రహమున నా మగనికి మంచియుద్యోగము దొరకినది.

[తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము]

ఇద్దఱు — (ఆలకించుచున్నారు.)

రాక్షసి — ఓరుధిరప్రియా! ఏమిది? పెద్దకలకలధ్వని వినఁబడుచున్నది.

రాక్షసుడు — ఓసీ! వసాగంధా! ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణునిజుట్టుఁ బట్టుకొని కత్తితోఁ గుత్తుకఁ గోయుచున్నాఁడు.

రాక్షసి — (సంతోషముతో) రుధిరప్రియా! మనము గూడఁ బోయి ద్రోణుని రక్తము త్రాగుదము.

రాక్షసుడు — (భయముతో) వసాగంధా! అది బ్రాహ్మణరక్తమే; గొంతుదిగులఁ బెట్టుచు లోపలఁ బ్రవేశించును. అయ్యో! మన కిది యేందుకే?

[తెరలో మరలఁ గలకలము.]

రాక్షసి — రుధిరప్రియా! ఇదిగో! మరలఁ బెద్దకలకలధ్వని వినఁబడుచున్నది.

రాక్షసుడు — (తెరవంకఁ జూచి) వసాగంధా! ఇదిగో! ఖడ్గము చేతఁ బట్టుకొని యశ్వత్థామ యిటు వచ్చుచున్నాఁడు. ఒకవేళ ధృష్టద్యుమ్నునిమీఁది కోపమున మనలను గూడఁ బట్టి వధించు నేమో! లేచి రా. మనరాణి హిడింబాదేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేయుదము (నిష్క్రమించుచున్నారు, ప్రవేశకము.)

[తెరువాత నుత్థితఖడ్గుఁ డయి కలకల మాలకించుచు నశ్వత్థామ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మ. మహాలోద్యత్ప్రళయానిలక్షుభితకుంభత్పుష్కలావర్తమే
ఘహారాద్భరవగర్జితారవసదృక్షం బై, ఒకిర్ణశ్రవః
కుహరం బై, తతరోదసీభరిత మై, క్షుభ్యత్కులక్ష్మాభృ
ద్గుహ మై, యుద్భవ మయ్యె యుద్ధభువి నీకోలాహలం బే మొకో? గ.

(ఆలోచించి) అర్జునుఁడో సాత్యకియో వృకోదరుఁడో పడుచుఁదనపుగర్వముచేత మర్యాద నతిక్రమించి ప్రవర్తించినారు. అందుచేత మాతండ్రిగారు మహాకోపమున శిష్యవాత్సల్యము నొకమూలను ద్రోసి, నిజ మయినతమ పరాక్రమమునకుఁ దగినంత పనిచేయ నారంభించి యుందురు. ఇది నిశ్చయము.

మ. అని దుర్యోధనపక్షపాతసదృశం బస్త్రాగ్నిహోత్రోచితం
బనఘశ్రీభృగురామలబ్ధబహుదివ్యాస్త్రానురూపంబు స
ద్ధనురాచార్యకృపానురూప మగుచేఁతల్ చేసెఁ గాఁబోలు మ
జ్జనకుం డారిపుఘస్మరు న్ననయుఁగా శక్తుం డెవం డాయెనన్? ౨.

(వెనుకఁ దిరిగి చూచి) ఇంకను నేను రథము నెందుకుఁ బ్రతీక్షింప వలెను? నీలమేఘచ్ఛాయను గేరుచు బంగారుఁబిడియును దట్టమయినపట్టుఁ దాళ్లును గలిగి యున్న యీశార్ఙ్గమే నాకుసకలశస్త్రములును; శీఘ్రముగా యుద్ధరంగమున నుఱికెదను (నడచి రొండుమూఁడడుగుల నరుగుట నూహించి) ఏమిది? ఆహవమహోత్సవప్రమోదనిర్భరుండ నయి తండ్రిగారిపరాక్రమము చూడ వేడుకపడుచున్న యశ్వత్థామ నగునాకుఁ గూడ నీయనిమిత్తములు సమరగమనవిఘ్నమును గలిగించుచున్నవి. కానీ. పోయెదను. (గర్వముతో నడిచి ముందు చూచి) ఆహో! ఏమిది? అవధీరితసకలక్షత్రధర్మములయి, యుత్సృష్టసత్పురుషోచితలజ్జావగుంఠనులయి, విస్మృతస్వామిసత్కారలఘుచేతస్కులయి, యగణితకులవచస్సదృశపరాక్రములయి. యీరథికులు హస్తిపకులు నాశ్వికులుఁ బదాతులును గూడఁ దిరిగి చూడక విచ్చిచ్చి పఱచుచున్నారు. ఏమీ! యీబలములమహాక్షోభము! (నిరూపించి) ఆహా! ఎంతకష్టము! కర్ణాదు లయిన మహారథులు గూడ సమరపరాఙ్ముఖు లగుచున్నవారే! (భయముతో) మాతండ్రిగారిచేత సంరక్షింపఁబడుచున్నను బలమునకు నిట్టియవస్థ సంభవించిన దేమి చెపుమా? ఏమో కానిమ్ము. ఓయీ [illegible]సుప్రతిష్ఠాపరిపాలనమహామహీధరమూర్ధాభిషిక్తులారా! ఏల యీలాగున యీరణరంగమునుండి పాఱిపోవ సాహసించితిరి? చాలుఁ జాలు. నిలు నిలుఁడు.

తే.గీ. సమరమునకుఁ దొలఁగినఁ జావ రేని,
యిచటు వాసి మ ఱెక్కడ కేగఁ దగును;
జంతువుల కెల్ల మృత్యువు సహజ; మూర
కిట్లు మీకీర్తి నలుపు గావింప నేల? ౩.

మఱియు,

చ. పరబలవార్ధిపోతియుత బాడబుఁ, డుగ్రధనుర్ధరాధిరా
డ్గురుఁడు, భవచ్చమూపతి, యకుంఠితతేజుఁడు నాదుతండ్రి, సం
గరభర మూన, మీకు భయకారణ మేమి? కృపుండ! నిల్వుమీ;
పరు గిడి పోకు కర్ణ! కృతవర్ముఁడ! ధైర్యము చిక్కఁబట్టుమీ. ౪.

(తెరలోపల) ఇంకను మీతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ — (విని) ఏ మనుచున్నారు? ఇంకను మాతండ్రి యెక్కడనా? ఓరి క్షుద్రులారా! పాఱుఁబోతులారా! ఇట్లు ప్రేలుచున్న మీనాలికలు వేయిచీలికలు గావలదా?

మ. పటుతేజంబున ద్వాదశార్కు లుదయింపన్ లేదు విశ్వంబు గా
ల్పుటకున్; వీచుట లేదు వాయువులు నేడున్ సప్తధా భిన్నమై;
జటిలంబై కనుపట్టు దంబరము గర్జత్పుష్కలావర్తక
చ్ఛటలం; శాపము లాడి రేల జనకున్ శౌర్యాబ్ధి శాపాత్మకుల్? ౧౫

(తత్తఱపాటుతో దెబ్బలు తిని సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సూతు—కుమారా! రక్షింపు రక్షింపు. (కాళ్ళమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—(చూచి) ఏమిది! తండ్రిగారిసారథి యశ్వసేనుఁడా? ముల్లోకములు రక్షింపఁ జాలినతండ్రిగారిసారథివై యుండియుఁ జిన్నవాఁడ నగునావలన రక్షణము గోరుచున్నావేమి?

సూతు—(లేచి దుఃఖముతో) ఇంకను మీతండ్రి యెక్కడి?

అశ్వ—(తత్తఱపడి) ఏమి? తండ్రిగారే లేరా?

సూతు—మ ఉమి?

అశ్వ—హా! తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సూతు—కుమార! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—(తెలివి వచ్చి, కన్నీళ్ళతో) హా! పుత్రవత్సల! హా! లోకత్రయైక ధనుర్ధర! హా! పరశురామాస్త్రసర్వస్వప్రతిగ్రహప్రవీణ! హా! తండ్రీ!

సూతు—కుమారా! ఇంతకడుపుపగిలి దుఃఖింపఁగూడదు. మీతండ్రిగారు వీర పురుషోచిత మయినమరణము నొందినవారు. నీవును దదనురూపమయినభుజపరాక్రమమునఁ విజృంభించి యీదుఃఖసాగరమును దరించి సుఖింప వలయును.

అశ్వ—(కన్నీరు జాఱ) అయ్యా! అశ్వసేనా! అంతటి భుజపరాక్రమ సముద్రు లయినతండ్రిగారు తా మేరీతిన నస్తమించిరో చెప్పుము.

చ. తనగదచేతఁ బెద్దగురుదక్షిణ యిచ్చెనొ భీముఁ డొజ్జకున్?

సూతు—రామ! రామ!

అశ్వ—ఘనతరశిష్యవత్సలుని గాండివి యమ్ములఁ బూజ చేసెనో?

సూతు—కుమారా! అలా గేల జరుగును?

అశ్వ—వినిశితచక్రధారకును వెన్నుఁడె తా నెర చేసెనో గురున్?

సూతు—అదియును సంభవింప లేదు కుమార!

అశ్వ—మనమున నాకు నాలుగవమానిసి తోఁపఁడు వీరు మువ్వురే. ౧౬.

సూతు—కుమార!

ఉ. వీ రన నెంత యుద్ధమున విల్లు కరంబున నున్న రుద్రునా
కారము దాల్చునగ్గురుమగంటిమి? కాయన కొండ్లు సాటియే?

దారుణశోకభారమునఁ దానుగ శస్త్రము నుజ్జగింపఁగాఁ,
గ్రూరరిపుండు చేరి యతిఘోరము చేసె; నిఁ కేమి దెల్పుదున్? ౭.

అశ్వ—అయ్యో! శోకమునకుఁ గాని యస్త్రపరిత్యాగమునకుఁ గాని యేమికారణము?

సూతు—కుమారుఁడే కారణము.

అశ్వ—అయ్యో! నే నెట్లుగాను?

సూతు—(కన్నీళ్లతో) ఆలకింపుము.

మ. పడిగా, స్పష్టముగాఁ, బృథాతనయుఁ డశ్వత్థామ దోరింపఁగాఁ
బడె నంచు న్వాచియించి, మెల్లఁ దనలోఁ బల్కెన్ గజం బంచు; నా
నుడు వాలించి, కుమారవత్సలుఁడు ద్రోణుం డప్డె కన్నీళ్లతో
విడిచెన్ శస్త్రములన్ యుధిష్ఠిరవచోవిశ్వాసమూలంబునన్. ౮.

అశ్వ—హా! సుతవత్సల! హా! వృథామదర్థపరిత్యక్తజీవిత! హా! శౌర్యరాశి! హా! శిష్యప్రియా! హా! యుధిష్ఠిరపక్షపాతి! హా! తండ్రీ! (రోదనము చేయుచున్నాఁడు)

సూతు—కుమార! ఊరక యేల యిట్లు వాపడిచి దైన్యంబు నొందెదవు? ఊఱడిలు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—తే.గీ. తండ్రి! నీ వస్మదనృతవధంబు వినుచు,
విడిచి తను నస్త్రములతోడఁ గొడుకుఁదీపి;
నీగునిక్రూరంపువధ విని నేను మనెద;
నిట్టిఖలు నెడఁ బ్రేమ నీ కేల పుట్టె? ౯.
(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

సూతు—ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము కుమార!

[తరువాత నుద్వేగముతోఁ గృపుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కృప—చ. అనుజులతోడి కౌరవధరాధిపుఁ డేటికి? నేల ధర్మనం
దనుఁడు? వృథాగ నస్త్రములు. కాల్చనరాజులు నేను నేల? మా
తనువులుఁ గాల్పనా? యపుడు ద్రౌపది, యిప్పుడు ద్రోణుఁడీవిధం
బునఁ దలపట్టుకోఁబడినముచ్చట గంటివి చిత్రవైఖరిన్. ౧౦.

కట్టా! ఎంతపని పుట్టెను? పిల్లవాఁ డయినమా యశ్వత్థామమొగము నే నెట్టుగాఁ జూతును? అయినను వాఁడు హిమవంతునివంటి ధైర్యసారము గలవాఁడును, లోకవృత్తములు బాగుగ నెఱింగినవాఁడును, గాన నంతగా దుఃఖింపకుండు నని తోఁచెడును; కాని యసదృశ మయినయీపితృపరాభవము వినిన, నేమి చేసెడునో యది మాత్ర మూహింపఁ జాలకున్నాను.

మఱియు,

క. మునుపటియొకదానిఫలం
బనుభూతం బగుచు నున్న దతిదారుణమై;
జన మీ కేశగ్రహణం
బున నిశ్శేషంబ యగును శో రూఢముగన్. ౧౧

(చూచి) ఇదిగోఁ! గుఱ్ఱవాఁడిక్కడనే కూరుచున్నాఁడు. దగ్గఱకుఁ బోయెదను.
(సమీపించి తొట్రుపాటుతో) వత్సా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ—(మూర్ఛ దెలిసి కన్నీళ్లతో) హా! సకలభువనైకగురూ! హా! తండ్రి! (ఆకాశము చూచి) యుధిష్ఠిర! యుధిష్ఠిర!

ఉ. బొంకి యెఱుంగ వెన్నఁడును బుట్టి; యజాతశత్రుఁడ వైతి వే
వంకను భూజనంబునకు బాధ యొనర్పమి; నాయభాగ్యతన్
గొంకక సర్వముం జెఱుచుకొంటివి నీ వొకమాటలో; నృపా!
పంకిలచిత్త! మజ్జనకు బ్రాహ్మణుఁ డొజ్జ యటంచు నెంచవో? ౧౨.

సూతు—కుమార! ఇదిగో! మీ మేనమామ కృపాచార్యులవారు వచ్చి నీప్రక్కను గూరుచున్నారు.

అశ్వ—(పార్శ్వమునకుఁ దిరిగి చూచి కన్నీళ్లతో) మామా! మామ!

ఉ. ఎవ్వనితోడ నిప్పు డని కేగితివో, వరశూరరాజికిన్
జివ్వగులం దొలంప రణసీమల గాసిడికంబ మెవ్వఁడో,
యెవ్వనితోడ నీ కగునొ యొప్పుకుఁ జిత్రపునవ్వుటాలతం
డెవ్వల నేగె నీమఱఁది? యెప్పుడుఁ జెప్పఁగదయ్య మాతులా! ౧౩.

కృపు—అబ్బాయీ! తెలుప వలసిన దంతయు నీకే తెలియును; కాఁబట్టి యిఁక నీలాగున నీ వతిశోకమున మునుంగఁ దగదు.

అశ్వ—మామా! నేను దుఃఖము విడిచిపెట్టినాఁడ. ఇదిగో! సుతవత్సలుఁడయిన నాతండ్రియొద్దకే పోయెదను.

కృపు—నాయనా! ఇది నీబోఁటులకుఁ దగినది కాదు.

సూతు—కుమార! అతిసాహసము చేయకుము.

అశ్వ—అయ్యా! ఏమిచెప్పుదును?

తే. నన్ను నెడఁబాయఁ జాలక నాదుతండ్రి
సరగఁ బరలోకమునకుఁ దా నరిగెఁ గాదె?
యంత ప్రేముడి గలిగినయట్టితండ్రి
కిట్లు విరహంబు గలిగింప నేను నేర్తు? ౧౪.

కృప—వత్సా! పుత్త్రులకు లోకద్వయమునందును దండ్రు లనువర్తనీయులు; కావున సంసార మున్నంతవఱకు దేహయాత్ర తప్పనిదే.

ఆ. వె. ఉదకదానమునను, యోగ్యనిమంత్రణం
బునను, శ్రాద్ధకర్మమునను, దండ్రి
కుపకరింతు బ్రతికి యుండిన నిహమున;
నితరకథ మైన నేమి చెప్ప? ౧౫.

సూతు—ఆయుష్మంతుఁడా! ఈశారద్వతునియాజ్ఞ మీఱకుము.

అశ్వ—ఆర్యా! ఇదియంతయు సత్యమే; అయినను పితృవియోగి నగు నేను దుర్భర మయిన యీశోకభారముచేత క్షణ మైన నీ ప్రాణముల భరింపఁజాలకున్నాను; కాఁబట్టి తండ్రిగారిని జూచుటకు ఆయన పడియున్నయెడకేని పోయెదను. (లేచి ఖడ్గముఁ జూచి యాలోచించి) ఇంక నీశస్త్రగ్రహణవిద్యతో నేమి ప్రయోజనము? (గోసిలిపట్టి కన్నీళ్ళతో) పూజ్య మయిన యోశస్త్రమా!

చ. అనుచిత మైన, నోటమిభయంబున నెన్నఁడు నిన్నుఁ దాల్ప, నె
న్వానిమహిమంబుచేతను బ్రపంచమునం దెదురేది లేదు నీ,
కనుపమపుత్త్రశోకమున నాయన నిన్నుఁ బరిత్యజించెఁ; గా
వున నిఁక నేను నిన్ విడుతుఁ; బొమ్ము శుభ మ్మగు నీకు శస్త్రమా! ౧౬

(విడువఁబోవుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) ఓహో! రాజులారా! ఏమిది పూజ్యుఁ డయిన భారద్వాజు నీచాతుకుఁ డిట్లు పరాభవించుచుండఁగా మీ రందఱు నుపేక్షించుచున్నారు.

అశ్వ—(విని మెల్లమెల్లగా శస్త్రమును స్పృశించుచు) ఏమీ! మాతండ్రిగారగుభారద్వాజునకే పరాభవమా?

(మరలఁ దెరలో)

మ. వదనం బుగ్రులఁ దోప్పదోఁగ, వసట స్వర్జించి శస్త్రంబు, లా
పదలో నుండఁగఁ. దజ్జరాపలితధావళ్యస్ఫురత్కేశముల్
సదసమ్మాన్యతఁ జేతఁ బట్టుకొని, ధృష్టద్యుమ్నుఁ డాచార్యకం
తు దెగం గోసె చనంగ, నంద తీటు లీదుష్టాత్ము సైరింతురే? ౧౭.

అశ్వ—(క్రోధముతోడను దుఃఖముతోడను గృపసూతులను జూచి) ఇదేమి?

చ. కనులను మూసి ప్రాయమునఁ గాయముఁ బాయఁ దలంచి, శస్త్రముల్
మునుపె పరిత్యజించి రణభూమిని నాజనకుండు నిల్వ, నా
యునపలితోత్తమాంగమున హస్తము వైచియు గొంతు గోసె నే
చెనఁటి యొకండు, విండ్లు తమచేతులఁ బూని నృపుల్ గనుంగొనన్? ౧౮.

కృపు—వత్సా! జను లీలాగుననే చెప్పుకొనుచున్నారు

అశ్వ—ఏమి? నాతండ్రిశిరస్సే యొకదుర్మార్గుఁడు ముట్టుకొనెనా?

సూతు—(భయముతో) కుమార తేజోరాశి యగునమ్మహాత్మునకుఁ గ్రొత్తగా నిట్టిపరాభవము సంభవించినది.

అశ్వ—హా! పుత్రవత్సల హా! తండ్రీ! అదృష్టహీనుఁడ నయిన నానిమిత్తము నీశస్త్రమును బరిత్యజించి యటువంటిక్షుద్రునిచేతఁ బరాభూతుఁడ వయితివి గదా? కానీ.

ఉ. శోకముతో ననిన్ గళితనుం డగుమద్గురునుత్తమాంగమున్,
గాకియొ, కుక్కయో, ద్రుపదనందనుఁడో, స్పృశియించుఁగాక, ద
ర్వీకరభీకరాస్త్రధనవిస్ఫురితి మత్తిలుశత్రునెత్తిపై,
నాకడకాలు నే నునిచినా నిదిగో, మఱి కేలు గాదు సూ. ౧౯

ఆ! దురాత్మ! పాంచాలాపసద!

శా. హా మత్పూర్గతిఁ దోఁగ నాజనకుఁ డమ్మాల్ విల్లు వర్జింప, నీ
వామై మెల్లఁగ జేరి, తచ్ఛిరముపై హస్తం బిడం జాలవా
వా మూర్ఖా! మఱి నప్పు డేమతిలి నశ్వత్థామ యే మయ్యెరా?
మీమీమూఁకలు దూరిబుంగ లగుఁ జిమ్మి నాదుబాణాగ్నికిన్. ౨౦

హా! యుధిష్ఠిర! యుధిష్ఠిర! అజాతశత్రూ! అమిథ్యావాదీ! ధర్మపుత్త్రా! నీ తమ్ములకుఁ గాని నీకుఁగాని నాతండ్రి యేమియపకారము గావించెను రాజా? పోనీ. అసత్యపరిధానవక్రచేతస్కుం డగునీతో నేమి? అర్జునా! సాత్యకీ! బాహుశాలిన్వృకోదరా! మాధవా! సురాసురమనుజలోకైకధనుర్ధరుండును, బ్రాహ్మణుండును, వయోవృద్ధుండును, సర్వజనధనురాచార్యుండును, విశేషించి నాకుఁ దండ్రియు నగుభారద్వాజునియుత్తమాంగమును బాంచాలకులకళంకుఁ డగునరపశువు తనకరంబున స్పృశియించుచుండ, మీ రెల్లరు చూచి యూరకుండుట యుచితమేగదా? ఛీ; కిం దర్శితో నేమి? వీం డ్రిందఱుఁ బాపాత్ములే.

తే. గీ. వీతమర్యాదులై గురుపాతకంబు
సలిపి సహియించి చూచినసశరతనుజ
పశుల నిమ్మెల్ల, నేఁ గృష్ణపార్థభీమ
యుక్తముగ భూతబలి యిత్తు రక్తమునను. ౨౧

కృపు—అబ్బాయీ! దివ్యాస్త్రకోవిదుండ వయి పితృసమానుండ వగు బాహుశాలికి నీ కట్లు చేయుట యేమి యసాధ్యము?

అశ్వ—ఓరోరి పాండవమత్స్యపాంచాలక్షత్రియహతకులార!

చ. గురునిశిరంబు ముట్టి యనుకోపమునన్; జ్వలదగ్నితుల్య మా
పగను జామదగ్న్యుఁడు నృపాలుగ నెమ్మెయిఁ జేసెఁ గంటిరే ?
నరపతులార ! దారుణరణంబున కోపకషాయితాత్ముఁడై
యారుధిరప్రవాహముల నట్టులు క్షోణి యొనర్పలేఁడొకో. ౨౨

సూతుఁడా! నీవు శీఘ్రముగాఁ బోయి మహాహవలక్షణమను మదీయరథంబును సమస్తయుద్ధోపకరణములతోడను దీసికొని రా.

సూతు—చిత్తము కుమారా (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కృపు—వత్సా! అవశ్యము ప్రతిక్రియ చేయఁ గాఁ దగినయీ దారుణపరాభవానలంబును నీవు గాక మాబోఁటులు చల్లార్ప నేర్తురా ?

అశ్వ—అట్లయిన నే నిఁక నేమి చేయవలెను.

కృపు—సేనాధిపత్యమున కభిషిక్తుండ వయి నీవు యుద్ధభూమికిఁ బోవలయు నని నాతాత్పర్యము.

అశ్వ—మామా ! ఇది పరాధీనము, నపరిగణనంబును.

కృపు—నాయనా ! ఇది పరాధీనమును గాదు; అపరిగణనంబును గాదు చూడుము.

తే. గీ. భీష్ముఁడును ద్రోణుఁడును లేని పెద్దకొఱఁత,
పాయు నెట్టులు ధృతరాష్ట్రబలములకును.
వారితోఁ దులఁదూఁగెడుబాహుశాలి
వీవు సేనాధిపతివి గావేని వత్స ? ౨౩

విలువిద్యయందు నాతోఁ దీటైన నీబోఁటిశూరునికి ముల్లోకములు నొక్క వన్న, నిఁక యౌధిష్ఠిరబల మెంతపాటిది ? కాఁబట్టి కౌరవనాయకుం డభిషేకోపకరణంబులను గూర్చుకొని, నీనిమిత్త మిప్పు డెదురు చూచుచుండు నని నేను దలంచెదను.

అశ్వ—అలాగయిన, మామా ! పరాభవాగ్నిచేత దగ్ధమగుచున్న నా హృదయంబు, తత్ప్రతీకారమగు నభిషేకమునకుఁ దత్తఱపడుచున్నది; కాఁబట్టి నే నిప్పుడు పోయి నాతండ్రి యస్తమించుటకు విచారగ్రస్తుఁడయియున్న దుర్యోధనుని సేనాధిపతి నయి కౌఁగిలించికొని, నెయ్యంబున నూఱడించి, సంతాపశాంతి గావించెదను.

కృపు—అబ్బాయి ! ఇది బాగున్నది. మన మతనియొద్దకే పోవుదము.

(నడుచుచున్నారు.)

(తరువాతఁ గర్ణదుర్యోధనులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యో—అంగరాజ !

తే. గీ. చుట్టముల శత్రుపుత్త్రులు సంప, శోకజలధి
శస్త్రమను తెప్ప నీఁదుఁ దేజస్వి యెలందుఁ;
గొడుకుచావును విని పోరఁ గుంఠభటుఁడు,
శస్త్రమును దాల్ప నేటికి సన్యసించె ? ౨౮

అవును. ఎట్టివానికిఁ గాని నైజగుణంబు పోదని చెప్పెడు పెద్దలమాట యబద్ధమగునా ? శోకాంధచేతస్కుండయి యాద్రోణుండు క్షత్త్రియధర్మమయిన కాఠిన్యమును విడిచిపెట్టి, బ్రాహ్మణులభమయినమార్దవమును బరిగ్రహించినాఁడు.

కర్ణ—రాజా ! కౌరవేశ్వర ! ఇది యట్లు కాదు సుమీ.

దుర్యో—మఱి యెట్లు ?

కర్ణ—ఆయనయభిప్రాయ మిది. అతఁడీభూమండలం బంతయు నశ్వత్థామ నభిషేకింపవలె నని యూహించుచుండువాఁడు; కాఁబట్టి యాకోరిక వ్యర్థ మయినందున బ్రాహ్మణుండను వృద్ధుండను నయినవాకీవృథాశస్త్రగ్రహణ మెందుకని యట్లు చేసినవాఁడు.

దుర్యో—(తలపంకించి) ఇది యాలాగే కావచ్చును

కర్ణ—ఇందుచేతనే, కౌరవపాండవపక్షపాతమున రాజు లందఱుఁ దమలోఁ దారు పోరాడి చావఁగోరి, యీతండు మనలోని ప్రధానపురుషులకపాయము వచ్చునప్పుడు చూచి చూడనట్టు లూరకుండుచు వచ్చినాఁడు.

దుర్యో—ఇదియును ముందు చెప్పినదాని కనుకూలముగనే యున్నది.

కర్ణ—ఇంతే కాదు. రాజా ! ద్రుపదరాజతనికి బాల్యస్నేహితుఁడయినను జిన్నప్పటినుండి యితనియభిప్రాయ మెఱింగి యుండుటచేతనే యామహాత్మునకిఁ దనరాష్ట్రములో నిలువ నింత నీడనైన నిచ్చినాఁడు కాఁడు.

దుర్యో—సెబాసు అంగరాజా ! లెస్సగా నాలోచించితివి.

కర్ణ—మిత్త్రమా ! ఇది నాయొక్కనియభిప్రాయమే కాదు. ఎఱిఁగినవారెవ్వరును దీనిని వేఱుగాఁ దలంచుకొనరు.

దుర్యో—అవును. ఇది నిశ్చయమే. ఏమి సందేహము ?

తే. గీ. అతిరథుఁడు తాను ముందుగా నభయ మిచ్చి
సైంధవున, నర్జునుఁడు వానిఁ జంపుచుండ
నతఁడు గదత్త్రిక్షణమున నుపేక్ష చేసె;
నిట్టి కాతున్న దానికి నేమి కతము ? ౨౯

కృపు—(చూచి) అబ్బాయీ! ఇదిగో దుర్యోధనుఁడు సూతపుత్త్రునితోఁగూడ నీమఱ్ఱిచెట్టునీడను గూర్చుండియున్నాఁడు. మనము నక్కడకుఁ బోదము. (అట్లుచేసి)

ఇద్దఱును—విజయతాం విజయతాం రాజన్.

దుర్యో—(చూచి) ఓహో కృపాచార్యులవారు నశ్వత్థామయు నా ? (ఆసనమునుండి లేచి) గురువర్యా ! నమస్కరించుచున్నాను. (అశ్వత్థామను గూర్చి) ఆచార్యపుత్త్రా !

ఉ. డగ్గఱ రమ్ము; నాకతనఁ దండ్రికిఁ జావసినట్టి నైతె ? నన్
బిగ్గఁ గవుంగిలింపు సఖ ! నీకడు మెత్తని మేను హత్తఁగా;
నగ్గురుబాహులట్టి భవదాయతబాహులు మేను సోఁకినన్,
గగ్గురుపాటు సంభవము గాదటు లారట మొందుచుండినన్ ? ౨౬

(కౌఁగిలించుకొని పక్కను గూరుచుండఁబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—(కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు.)

కర్ణు—ద్రోణాయనీ ! తీవ్రమయినశోకానలమున నేల పరితపించెదవు ?

దుర్యో—ఆచార్యపుత్త్ర! ఈదుఃఖసాగరమునందు మనకిరువురకును భేదమేమి?

ఆ. వె. తండ్రి నీకుఁ; జూడఁ దండ్రి నెచ్చెలి నాకు;
నీకు గురువు, వింట నాకు గురువు;
అతఁడు మేను దొఱఁగ, నార్తి చెప్పఁ బొంతె ?
మఱుఁగుచున్న నీదు మదికె యెఱుఁక. ౨౭

కృపు—వత్సా ! ఈకురుపతి చెప్పిన దంతయు యథార్థము.

అశ్వ—రాజా ! నీవు కూడ నిట్లు పంచుకొనుటచేత నాశోకభారము కొంత చులుకపడినది. కాని

ఆ. వె. నేను బ్రదికి యుండఁగానె నాజనకుని
జుట్టు దుష్టరిపుఁడు పట్టుకొనియెఁ;
నింక లోకమందు నితరు లౌ తండ్రులు
కొడుకులకును నాస పడుదురయ్యా ? ౨౮

కర్ణు—ద్రోణజా ! అందుకుఁ జేయునది యేమి ? ఎల్లవారలపరాభవమును బోఁగొట్టఁ జాలినతాను, బుద్ధిపూర్వకముగా శస్త్రమును బరిత్యజించి యంతటిదురవస్థ దెచ్చుకొన్నాఁడు.

అశ్వ—అంగరాజా ! నీ వేమనియెదవు ? అందుకుఁ జేయునది యేమా ? అయిన నాచేయునది యేమో చెప్పెద వినుము.

* శా. వాలుం బూనుమలాఢ్యుఁ డేఁ డెవఁడో శుంభత్పాండవానీకినిన్,
బాలుండున్, ముది, చూలు, నెవ్వఁ డెవఁడో పాంచాలుగం, దేఁ డెవం
డాలోకించెఁ దరుగ్రికర్మ, మెవఁ డేఁ డస్త్రం బనిన్ వాకుఁ, ద
త్కాలుం డైనను, వానివానికి మహాకాలుండ నే నయ్యెదన్. ౨౮

మఱియు నోరామదగ్న్యశిష్య! కర్ణ!

చ. మడువు లోనచ్చె నిక్కడనె మార్తురనెత్తుటితోడ రాముఁ, డి
ప్పుడు నదియే పరాభవము, భూప్రుఁడు మత్పితృమౌళి ముట్టె; నా
కడ వెలుఁ గొందుచున్నరిపుఘస్మరశస్త్రము లప్పియే నుమీ;
యడిగితి గాన తెన్ను వినుమ, మాపనియే యిపు డేను జేసెదన్. ౩౦

దుర్యో — ఆచార్యపుత్ర! అనన్యసాధారణ మై తథావిధ మైన నీ బాహుపరాక్రమమునకు సాటి యున్నదా?

కృప — రాజా! అశ్వత్థామ మహాసమరభారము పయి వేసికొన్నాఁడుగదా! ఇతఁడు ధనుర్ధరుఁ డయిన ముజ్జగంబులను జయింప సమర్థుఁ, డిఁక యుద్ధసంగరబల మెంతపాటిది? కాఁబట్టి యాతని సేనాధిపత్యమున కభిషేకించుట సముచితం బని నే నూహించెదను.

దుర్యో — మీరు లెస్సగా నాలోచించి చెప్పితిరి. అయిన నిది పూర్వమునందే యంగరాజునకుఁ జెంది పోయినది.

కృప — రాజా! అసదృశ మయినపితృపరాభవశోకసముద్రమున మునిఁగి యున్నయితని, నంగరాజనిమిత్తము నుపేక్షించుట యుక్తముగాదు. ఆశత్రులను నే సంహరింపఁ దలఁచి యున్నయితనికి నీ విట్లు చేసినఁ గష్టముగా నుండదా?

అశ్వ — రాజా! ఇంక యుక్తాయుక్తవిచార మెందుకు?

మ. ఎడ్డఁ జే యుంచుక నిద్రిపో దధిప! నీ వీరేయి నల్లామలున్;
[illegible]వనంపుంగథ నేఁటితో ముగియు; నిష్కర్ణంసారి, నిష్పాండవం,
బిది నిష్పోమక, మయ్యెడుం జగము; నేనే యాధరాభారమం
త దొలంగించెద, దుష్టరాజకులకాంతారంబు ఖండించుచున్. ౩౧

కర్ణ — ద్రోణాత్మజా! ఇది చెప్పుట సుకరమే గాని చేయుట దుష్కరము. ఈపనికిఁ గౌరవసేనలో ననేకులు సమర్థులు.

పాఠాంతరము. *ఉ. వాలును గేలఁ బూనుబలవంతులఁ బాండవసేనలందుఁ, బాం
చాలకులంబునందు ముదుసళ్ళను బిల్లలఁ జూలుతన్, మహా
కాలుఁ డనంగ నప్పు డది కాంచిన వైరుల నెల్లఁ దుర్రింతు నే
నాలములోనఁ, గ్రోధభయదాకృతినై పగ యెల్లఁ దీఱఁగన్.

అశ్వ—అంగరాజా! ఈపనికిఁ గౌరవసేనలో ననేకులు సమర్థులు; నిజమే. అయినను నాదుఃఖముకొలఁది నే నిట్లు పలికితిని గాని వీరపురుషుల నాక్షేపింప వలయు నని కాదు.

కర్ణ—మూఢుఁడా! దుఃఖ ముండినఁ గన్నీరు విడువ వలయును; క్రోధ ముండిన నాయుధసహాయుఁడ వయి యుద్ధములో నుఱుక వలయును. అంతేకాని యిట్లు పరితాపములు గొట్టుట యెందుకు?

అశ్వ—(క్రోధముతో) ఓరోరి! రాధాగర్భభారభూత! సూతాపసద! ఇదేమిరా న న్నాక్షేపించెదవు?

కర్ణ—క. సూతుఁడనో సూతసుతుఁడనో
యీతప్పున కేమి లేర; యెవఁడో యొకఁడన్;
జాతము దైవాధీనము;
ఖ్యాతం బగుపౌరుషము మదాయత్త మగున్. ౩౨

అశ్వ—ఓరికర్ణా! నీ వే మనియెదవు; నాదుఃఖమును గన్నీళ్లతోనా దీర్చుకొమ్మనియెదవు? ఖడ్గముతోఁ గాదేమి? చూడు,

మ. భవదస్త్రాలులు వోలె నావి, గురుశాపప్రాప్తి వ మ్మయ్యెనో?
బవరంబు న్విడ నాడి వచ్చితినొ నీభంగిన్ భయం బొందుచున్?
స్తవముల్ చేసెడుసూతవంశమున సంజాతుండనో నీవలెన్?
బవ మసిరంబునఁ గాని యస్త్రమునఁ దీర్పన్ లేను రా? బాలిశా? ౩౩

కర్ణ—(క్రోధముతో) ఓరివాచాటా! ఓరివృథాశస్త్రగ్రహణదుర్విదగ్ధ! ఓరి బ్రహ్మచారీ!

క. వమ్మయ్యెనొ సొ మ్మయ్యెనొ
యమ్ములనే విడిచి పెట్టనాలములోనన్,
నెమ్మనమునఁ బాంచాలభ
యమ్మున నీబాహుశాలి యగుతండ్రివలెన్. ౩౪

అశ్వ—(క్రోధముతో) ఓరిరథకారకులకళంక! రాధాగర్భభారభూత! ఓరి యాయుధానభిజ్ఞ! తండ్రిగారిని గూడ నాక్షేపించుచున్నావటరా?

చ. విదితజగత్త్రయైకభుజవిక్రముఁ డాయన భీరుఁడో జయా
స్పదుఁ డగుశూరుఁడో యెఱుఁగుఁ బ్రత్యహ మాభువి తద్రణక్రియన్;
వదలెను శస్త్ర మెట్లొ తెలుపంగను ధర్మసుతుండె సాక్షి; నీ
వదరెదు పాఱుఁబోఁత! కులువా! యపు డచ్చట నీవు లేవురా? ౩౫

కర్ణ—(నవ్వి) ఓహో! నేను బాఱుఁబోఁతను; నీవు పోటుమానిసివి; నీ తండ్రిని దలఁచుకొన్న నాకు మిక్కిలి సందియము గలుగుచున్నది. ఓరిమూఢ!

తే. గీ. శస్త్ర ముడిగిన నేమి? యశస్త్రపాణిఁ
లాయుధము నెత్తురిపుదర్ప మడఁప లేరె?
శాఙ్గచక్రింబునెదుర శిరంబు గోయ,
నుపదలాగున నీతండ్రి యోర్చెఁ గాక. ౩౬

అశ్వ—(క్రోధముతో దేహము వడఁకుచుండ) దురాత్మా! రాజవల్లభ ప్రగల్భ! అసంబద్ధప్రలాప! సూతకులసంభవ!

ఆ. వె. భయము పడియొ, దుఃఖభారంబుననొ, వాఁడు
తండ్రి ద్రుపదసుతు వదల్పఁ డయ్యె;
నడిచి పడెడునిన్ను నాదల నాకడ
కాలఁ దన్నుచుంటిఁ; గాచుకోర.

(అట్లు చేయుటకు లేచుచున్నాఁడు.)

కృప దుర్యోధనులు—గురుపుత్ర! శాంతింపుము శాంతింపుము.

(వారించుచున్నారు)

అశ్వ—(కన్నుల నభినయించుచున్నాఁడు)

కర్ణు—(క్రోధముతో లేచి కత్తిదూసి) ఓరిదురాత్మా! బ్రహ్మబంధుఁడా! ఆత్మశ్లాఘీ!

తే. గీ. బ్రాహ్మణుండవు గాఁబట్టి బ్రతికిపోయి;
తయిన నీ విప్పు డెత్తినయట్టికాలు
కఱకుఁగరవాలమునను నే నఱకి వైతు,
దునిసి పడె నని తలఁచుకో మనసునందు ౩౭

అశ్వ—ఓరిమూఢుఁడా! నేను బ్రాహ్మణుండను గనుక నా బ్రతికిపోయితిని? ఇదిగోఁ! జూడు నా బ్రాహ్మణ్యమును విడిచిపెట్టినాఁడను (యజ్ఞోపవీతమును ద్రెంచివేసి మరలఁ గ్రోధముతో)

తే. గీ. ఇపుడె మిథ్యాప్రతిజ్ఞుఁ గావింతుఁ జూడు
మల్లగాండీవి, నీ వింక నడిచి పడిన;
శస్త్రమును దాల్చి రార; రాఁ జాల వేని
క్రింద నస్త్రంబు నిడి మోడ్పుఁగేలు వట్టు. ౩౮

ఇద్దఱును (కత్తులనుదూసి యొండొరుల నఱుకుకొన నుద్యోగించుచున్నారు.)

కృపదుర్యోధనులు—(వారించుచున్నారు.)

దుర్యో—ఆచార్యపుత్ర! ఆయుధమును దూయ నేటికి?

కృపు—వత్సా! సూతపుత్ర! కత్తి యెత్త నేటికి?

అశ్వ — మామా! మామా! నీ వెందుకు కడ్డగించెదవు? తండ్రిగారిని నిందించు చున్న యీసూతాపసదుఁడును గేవలము ధృష్టద్యుమ్నపక్షపాతి.

కర్ణ — రాజా! నన్ను నీ విప్పుడు వారింపఁ గూడదు

ఆ. వె. క్రోధ మెంతయున్నఁ గుత్తుక దిగ మ్రింగి,
వీరుఁ డధము నిట్లు పేక్ష సేయ,
దుర్మదంబు హెచ్చి తుదకు నీలాగునఁ
బాగ కోనును దనదుమగతనంబు. ౪౦

అశ్వ — రాజా! వీనిని వదలు వదలు రానీ. నాభుజములసందున నితనికి నులభముగాఁ దుద ముట్టించెదను. మఱియును కౌరవేశ్వరా! గురువుగారి నధిక్షేపించినయీదురాత్ముని స్నేహముచేతనో కార్యముచేతనో గాని నాబారివలన రక్షింపఁ గోరుచున్నావు. నీ కివి రెండును వ్యర్థములే. చూడు.

ఆ. వె. ప్రఖ్యాతగుణాఢ్యుఁడ వీవు, పాపక్రియుఁడు వీఁడు;
విధుకులుండ వీవు, వీఁడు సూతుఁ;
డేటి మైత్రి? కూల్చనే వీఁడు నరు? వీన;
జగ మకర్ణపార్థ మగును నేఁడు. ౪౧

(నఱుకఁ దలఁచుచున్నాఁడు.)

కర్ణ — (కత్తిదూసి) ఓరి ద్రోహీ! బ్రాహ్మణాధమ! ఇదిగో! నీవు చచ్చితివిరా! రాజా! విడువిడుము. నన్ను వారింపకుము. (చంపఁ దలఁచుచున్నాఁడు.)

కృపదుర్యోధనులు — (అడ్డగించుచున్నారు.)

దుర్యో — కర్ణ! గురుపుత్ర! ఇప్పుడు మీ కీ వెఱ్ఱి యేమి?

కృపు — అబ్బాయీ! ప్రస్తుత మొకటి, నీతొందర మఱియొకటి. ఇది యేమినెప్తి? ఇపుడీరాజకులమునకు స్వబలవ్యసనము నీవలననే గలుగునున్నది. ఇది పెడత్రోవ గాదా?

అశ్వ — మామా! పరుషప్రలాపి యగు నీరథకారకులకళంకుని మదము సడమదము సేయుట సంభవింప దయ్యెను.

కృపు — నాయనా! స్వబలప్రధానక్షోభమున కిది సమయము కాదోయి.

అశ్వ — మామా! అలాగయిన —

తే. గీ. రణముఖంబున వీఁడు శాత్రవులచేతఁ
జచ్చునందాఁక విడిచితి శస్త్ర మేను;
శార్ఙ్గభీముల కీదళీవాయి జడియ,
నపుడె రారాజు సఖుని నన్నరసికొనును. ౪౨

(ఖడ్గము విడుచుచున్నాఁడు.)

కర్ణ.—(నవ్వి) నీవంటివాఁ డాయుధమును జేతఁ బట్టుకొన్నను నది చిరకాలముక్రిందనే విడిచిపెట్టినట్టు. ఏ మనఁగా వ్యర్థ మగుటవలన.

క. నాకరమునఁ గరవాలము
గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం బేలా?
నాకైదువు దీర్పనిపని
యేకైదువు దీర్పఁ జాలు నీలోకమునన్? 43

(తెరలో) హా! దురాత్మ! ద్రౌపదీకేశాంబరాకర్షణ! మహాపాతకీ! ధార్తరాష్ట్రాపసదా! చిరకాలమునకు నాయెదురఁ బడితివి గదరా! ఓరిక్షుద్రపశువా! ఇప్పు డెందుఁ బోయెదవురా? ఓరోరికర్ణ! ఓరిదుర్యోధన! ఓరిశకుని! ఓరోరి పాండవవిద్వేషులార! ధనుర్ధరు లయినమానధనులు మీరెల్లరు నాలకింపుఁడు.

ఉ. ఏనృపశుండు ద్రౌపదిని నేడ్తెఱఁ గొప్పును బట్టి యీడ్చెనో,
మానధనుల్ గనుంగొనఁగ మానినిపుట్టము లెవ్వఁ డొల్చెనో,
యేనియురస్స్థలక్షతజ మేఁ జవి చూడఁ బ్రతిజ్ఞ గొంటినో,
యానయహీనుఁ గాచికొనుఁడా; పడె నాభుజపంజరంబునన్. 44

అందఱు—(ఆకర్ణించుచున్నారు.)

అశ్వ—అంగరాజ! సేనాధిపతీ! జామదగ్న్యశిష్య! ద్రోణాపహాసీ! భుజబలపరిరక్షితసకలలోక!

"క. నాకరమునఁ గరవాలము
గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం బేలా?
నాకైదువు దీర్పనిపని
యేకైదువు దీర్పఁ జాలు నీలోకమునన్?"

అని గిరములు పలికినాఁడవు గదా? సరే. ఇదిగో! దానికిఁ దగినయవసరము వెంటనే సంప్రాప్త మయినది. చూతము. ఇప్పుడు భీమునిబారిఁ బడకుండ దుశ్శాసనుని సంరక్షింపుము.

కర్ణ—ఆ! నేను జీవించియుండఁగా యువరాజానీదనయునను స్పృశించుటకు వృకోదరుఁడు శక్తుఁ డగునా? యువరాజా! వెఱవకు వెఱవకు. ఇదిగో! నేను వచ్చితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—రాజా! కౌరవేశ్వరా! భీష్మద్రోణులు లేరు గదా యని భీమార్జునులు విచ్చలవిడిగాఁ గౌరవబలమును గలఁగుండు పడఁ జేయుచున్నారు. అట్టివారల నీవిధ మయినరాధేయుఁడు గాని గీధేయుఁడు గాని నివారింపఁ జాలఁడు. కాఁబట్టి నీవే పోయి సయిదోడుప్రాణములు సంరక్షించుకొమ్ము.

దుర్యో — ఆయుధహస్తుఁడ నయి నేను జీవించి యుండఁగా, దురాత్ముఁ డైనభీముఁడు గాని గీముఁడు గాని నాతమ్మునినీడ నయినఁ ద్రొక్కఁగలఁడా? తమ్ముఁడా! భయపడకు భయపడకు. ఓరీ రావఁడురా అక్కడ? రథము రథము.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెరలోపలఁ గలకలము.]

అశ్వ — (ముందు చూచి) మామా! మామా! అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! తనయన్నగారిప్రతిజ్ఞ కెక్కడ భంగము గలుగునో యను భయముతోడ గాండీవి కర్ణదుర్యోధనుల నిద్దఱను దుర్వార శరధారావర్షమున ముంచుచు నెదురుకొనుటకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు హా! హా! ఘోఁతగట్టి యెంతకష్టము! పాపము! దుశ్శాసనునిరక్తము భీముఁడు నిశ్శంకముగాఁ ద్రాగుచున్నాఁడు. అబ్బబ్బా! దుర్యోధనునితమ్మునికే సంభవించెడి యిట్టియాపదను నేను జూచి సహింపఁజాలను. అనృతమయినను సరే. మామా! శస్త్రము శస్త్రము.

ఆ. వె. సూనృతంబుకన్న శుభ మగు ననృతంబె;
నరకమునకె పోదు; నాక మేల?
పవనతనయువలన యువరాజుఁ గావంగ,
విడిచినను గృపాణి విడువ నేను. ౪౫

(ఖడ్గము గ్రహింపఁబోవుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) మహాత్మా! భారద్వాజతనూజ! ఈవఱ కెన్నఁడు నతిక్రమింపని సత్యవాక్యము నిప్పు డేల యతిక్రమించెదవు?

కృపు — అశ్వత్థామా! ఆశరీరవాణి నిన్నసత్యమువలనఁ గాపాడుచున్నది.

అశ్వ — ఏమిది! దైవాజ్ఞయు నాయుద్ధగమనమునకు వ్యతిరిక్తముగానే యున్నది. అన్నన్నా! ఎంతపాపము! దేవతలుగూడఁ బాండవపక్షపాతు లయి ప్రవర్తించుచున్నారే. ఆహా! భీముఁడు దుశ్శాసనునిరక్తము సర్వథా గ్రోలుచున్నాఁడు.

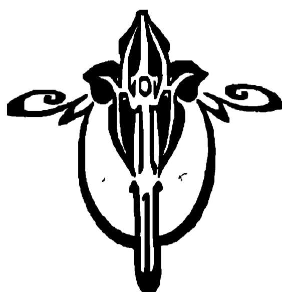
ఆ. వె. దుస్ససేను పేరురస్సు భీముఁడు వ్రచ్చి
రుధిరపూర మిట్లు గ్రోలుచుండ,
నూర కుంటి, నింక యుద్ధంబులోఁ బ్రియ
మేమి గూర్తుఁ గౌరవేశ్వరునకు? ౪౬

మామా! కర్ణునిమీఁదికోపమున నే ననార్య మయినకార్యము జేసితిని. నీవైన రారాజునకుఁ దోడుపడుము.

కృపు—ఈవిషయమున నేను బోయి ప్రతీకారముఁ జేసెదను. నీవు శిబిరమునకుఁ బోయి యుండుము.

(నిష్క్రమించిరి.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశశ్రీగ
సీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజపుత్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః

వేణీసంహారనాటకము.

చతుర్థాంకము.

——:o:——

[తరువాతఁ బ్రహారమూర్ఛితుండును రథస్థుండు నగు దుర్యోధనుని యుద్ధ రంగమునకుఁ దొలఁగించుచు సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సూతు — (తొందరగాఁ బోవుచున్నాఁడు)

(తెరలో) కౌరవపక్షపాతమునఁ బ్రాణధనంబులు పిడికిలించుకొని భుజబలదర్పమున మహాసమరదోహలు లయి తిరుగుచున్న యో రాజన్యులారా! మీరు పాటిపోక స్థైర్యము తెచ్చుకొని నిలువఁబడుఁడు. దుశ్శాసనునివక్షస్స్థలమును వ్రక్కలించి త్రాగఁగా మిగిలినరక్తమును, స్నానము చేసినట్లు శరీర మంతటఁ బూసికొని, భీమసేనుఁడు మహాబీభత్సవేషముతో నుండుట విలోకించి, సేనలన్నియు విషాదమునఁ దమతమయాయుధములను విడిచిపెట్టి తిరిగి చూడక పలాయనము నొందుచున్నవి.

సూతు — (చూచి) అహా! ఇదిగో! గాలిచేఁ గదలుచామరము పోలు కమండలువు దాఁక, మనుజమాతంగతురంగసంఘటితబాలకళేబరంబులచేత మిట్టపల్లంబులుగా నున్న పోలికలనుఁ బట్టపు చుండుటంజేసి గణగణ యని చిఱుగంటలు మొగయుచుండఁ, గొట్టుకొనను బంధించిన బెడఁగుపడగ యడియాలంబుగాఁ గ్రాలుచున్నయరద మెక్కి, పరబలపరాక్రమప్రసరంబును శరవర్షమున నడఁచివేయుచుఁ గృపాచార్యుండు మా సేనల 'కూఁటట'గా నతిత్వరితముగాఁ బోయి యర్జునునితో నెక్కటికయ్యంబు సేయుచున్న రాధేయునకుఁ దోడుపడియె. అమ్మయ్య! ఇప్పటి ముట్టునకు మాబలములకుఁ గొంతయాధారము గలిగినది.

[తెరలోఁ గలకలానంతరము.]

భీము — ఓహో! కౌరవచమూయోధులార! ఓహో! పాండవవరూథినీ యోధులార! నన్నుఁ జూచిన భయంబున ధనువులు, ఖడ్గములు, శక్తులుఁ, దోమరములుఁ, గ్రింద బాఱఁ విడిచి పాఱిపోయెద రేల? వెఱవకు వెఱవకుఁడు.

నేను మఱి యెవ్వఁడను గాను. దుశ్శాసనునిగుండెలు బద్దలుజేసి త్రాగినరుధిరాస
వంబున మత్తిల్లి, కించి దవశిష్టప్రతిజ్ఞామహోత్సవంబునకుఁ దత్తఱ పడుచున్న
పార్థమధ్యముఁడను, భీమసేనుండను, దుర్యోధనద్యూతనిర్జితదాసుండను. వినుండు
మీ రందఱు సాక్షులు.

ఉ. మానధనుండు కార్ముకసమంచితుఁ డై కురురాజు సూడ, నా
తోనిసఖుండు కర్ణుఁడు, మఱిం గురుబంధులు, శల్యుఁడుం గనన్,
బానము చేసినా నిపుడె, పాండువధూకచస్రక్షణాన్
శాత్రవము లుండ నొక్క నెద వ్రచ్చి, కవోష్ణపుఁ బచ్చినెత్తుటిన్ ౧

సూతు — (విని భయముతో) అరే ! కౌరవరాజకుమారమహారణ్యమున
కుత్పాతమారుతుఁ డయినదురాత్ముఁడు భీముఁ డిదిగో ! సమీపించుచున్నాఁడు.
ఈరాజు మూర్ఛ దేఱునంతకును దేరు దూరముగాఁ దోలుకొని పోయి నిలిపెదను.
ఒకవేళ దుశ్శాసను నెడఁ బోలె నితనియెడఁ గూడ నీక్రూరుఁడు దురాగ్రహము
చేయునేమో ? (త్వరితముగాఁ బోయి చూచి) ఆహా ! ఈచెరువులోనితామర
పువ్వులమీఁదనుండి పరిమళముతో వీచెడుచల్లగాలిచేతఁ బల్లవంబులు గదల,
నుల్లసిల్లుచున్న దదిగోఁ పెద్దమఱ్ఱిచెట్టు ; యుద్ధవ్యాపారముచేత శరీరము సొలసిన
వీరపురుషున కిది విశ్రమింపఁ దగినపట్టుగదా ! ఇక్కడ నప్రయత్నోపవీజి
తాలవృంతశీతలంబును హారచందనచ్ఛటాశీతలంబును . సహజపరిమళమిళితంబును
నయి ప్రాణము లేచి వచ్చినట్టు వీచుచున్నయీతమ్మికొలనిమీఁది చల్లగాలి మేను
సోఁకుటచేత నీమహారాజు మూర్ఛ దేఱును శత్రువుచేతఁ గేతనము నఱికివేయఁ
బడినదిగావున నీరథమును నిర్విరోధముగాఁ జెట్టుక్రిందికిఁ దోఁగలదు. (అక్కడఁ
బ్రవేశించి) ఎవ రక్కడ ? (పాఱఁజూచి) ఏఁడీ ? సేవకుఁ డొక్కఁడును లేఁడు.
సరథముగానున్నభీమసేనునిఁ జూచియు, విరథముగానున్నమహారాజును జూచియుం
వాండ్రందఱు నిశ్చయముగా శిబిరమునకే పాఱిపోయిరి. అహా ! ఎంతకష్టము !

చ. దొరఁకొని సింధురాజుతలఁ ద్రుంచెఁ గిరీటి, గురుండు గూలినన్ ;
హరిణమునట్లు చీరె నిపు డక్కట ! భీముఁడు, దుస్ససేను ; దు
ష్కరపుఁబ్రతిజ్ఞలున్ సఫలగాఁ బగవారికి నెగ్గఁ జేసెడున్ ;
గురుకులమందు నింక విధి క్రూరతఁ బాయఁడ యంచు నెంచెదన్. ౨.

(రాజును జూచి) ఏమిది! మహారాజు లిప్పటికిని దెప్పిఱిల కున్నాఁడు! అయ్యో ! ఎంత
కష్టము! (నిట్టూర్పువిడిచి)

తే. గీ. మదపుటేనిక యన్నికొమ్మలను విఱువఁ
జివర నొకకొమ్మతో నున్న చెట్టుఁ బోలెఁ ;

గోమరు లందఱుఁ దెగినయాకులము, కట్ట!
దైవకృప నీవొక్క మిగులుటఁ దప్పి దారి. ౩.

హా! హతవిధీ! భరతకులవిముఖ!

తే. గీ. చెక్కు చెదరక పెనుగదచేతఁ బూని
సందియం బించుకంతయుఁ బొంద కున్న
పవనతనయునియాక్రో అప్రతిన గూడ
నీబలంబున నెఱవేఱు నిశ్చయంబు. ౪.

దుర్యో — (తెలివివచ్చి ధీరముగా) ఆ! దుర్యోధనుఁడను నేను జీవించియుండఁగా దురాత్ముఁ డయిన పవనతనయుని ప్రతిజ్ఞ యెట్లు నెఱవేఱును? తమ్ముఁడా! దుశ్శాసనా! జడియకు జడియకు. ఇదిగో! నేను వచ్చితిని. సూతుఁడా! దుశ్శాసనుఁ డున్నయెడకు రథముఁ బో నిమ్ము.

సూతు — ఆయుష్మంతుఁడా! గుఱ్ఱములు రథమును వహింప లేవు. (వెనుకఁ - జూచి) నీమనోరథమును మేమును.

దుర్యో — (రథమునుండి దిగి గర్వముతో) ఈరథగమనాలస్యముతో నేమి?

సూతు — (తెల్లఁబోయి సకరుణముగా) దేవా! శాంతింపు శాంతింపుము.

దుర్యో — ఇస్సిరో? సూతుఁడా! రథం బేటికి? నేను కేవల మరాతిసమ్మర్ద సంఘట్టసంచారి నగుదుర్యోధనుండను. గదా! గదామాత్ర సహాయుఁడ నయి యుద్ధ గంగమునఁ బ్రవేశించెదను.

సూతు — దేవా! అది నిజమే. ఏమి సందేహము?

దుర్యో — అలా గయిన నీ పల్కు పలికెద వేమి? చూడు.

తే. గీ. ప్రకృతిదుర్లలితుం డగుబాలు ననుజుఁ
బాప హింసింపఁ గాంచి, యావనికిఁ బోవు
నన్ను వారణ సేయుచున్నావు; నీకు
లేదొ క్రోధంబు? దయ లేదొ? లేదొ సిగ్గు? ౫.

సూతు — (దుఃఖముతోఁ గాళ్ళమీఁదఁబడి) దేవా! ఇంతకు నాపాపపువృకో దరుండు సంపూర్ణప్రతిజ్ఞుండయి పోయియుండును గాఁబట్టి యిట్లు విన్నవించెదను.

దుర్యో — (వెంటనే భూమిపయిఁబడి) హా! తమ్ముఁడా! దుశ్శాసన! హా! మదాజ్ఞాపరోధితపాండవ! హా! విక్రమైకరస! హా! మదంకదుర్లలిత! హా! విద్విషత్ప్రకర మదద్విరదకంఠీరవ! హా! యువరాజ! పలుకవేమి? (నిట్టూర్పువిడిచి)

శా. ఒప్పెదు నాదుప్రోపునకు యోగ్యుఁడ వైనను, భోగసౌఖ్య మెం
కప్పుడు నే ఘటింపను; వృథాగ్రజుఁడం గద నీకుఁ దమ్ముఁడా!

యిప్పుడు సంభవం బయినయీ పెనుముప్పున కేన కారణం;
బప్పుడు పంచినా నవినయంబునకున్ నినుఁ; గావ నియ్యోధన్. ౬.

(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

సూతు — రాజా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

దుర్యో — (తెలివి వచ్చి) ఇస్సీ! సూత! ఏమి పని చేసితిః?

తే. గీ. దుష్టమృగమున కెరి యిచ్చి తొలఁగి నట్లు,
బాలు, నాజ్ఞను ద్రోఁ, గాసంగఁ దగిన
యనుజు దుశ్శాసనుని నరి కప్పగించి,
కటకటా! నాదుహాస్యము గాచికొంటి. ౭.

సూతు — మహారాజ! మర్మభేదు లయినయాలుఁగులచేతను, శక్తితోమర ప్రాసాదులచేతను మహారథు లంపెలుఁ దెలివి దప్పి పడి పోవుటవలనను, కేవరయుఁ శేష్టలుదక్క వాహ్యలుటవలనను రథమిట్లు మరలించితిని.

దుర్యో — సూతుఁడా! ఎంతవిరుద్ధము చేసితివి?

క. ఆపాండవపశువులగదా
వ్యాహార పుద్ధ్వములఁ డిపి నందమి గర్జెన్;
శాపని నత్తుటిస్జను
నాపాపియు తేన తెముఁబగనూ? యాది తప్పెన్. ౮.

(నిట్టూర్పు విడిచి యాకాశము చూచి) హా? హతవిధీ! కృపాపరిహీన! భరతకుల విముఖ!

తే. గీ. చంపుకొని పాముత్ర న న్నెటో సరగ నీవ,
పాపపున్మృదరుని బారిఁ బడఁగ నొల్లు;

సూతు — హరి! హరీ! ఏ మిది మహారాజా!

దుర్యో — సకల మగుబంధువర్గంబుఁ జంపుకొన్న
భగ్నిష్టునకు నాకు జయ మేల? రాజ్య మేల? ౯.

(సపరివారుం డయి యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పురు — అయ్యా! సారథిద్వితీయుం డగుదుర్యోధనమహారాజు నిచ్చోట మీరు చూచినారా? ఏమిది! ఒక్కఁడును మాట లాడఁడు! కాని, ఇదిగోఁ బరికరములను ధరించినకొందఱుపురుషు లక్కడ గుంపుగా నగపడుచున్నారు. అక్కడకుఁ బోయి యడిగెదను. (చూచి) ఏ మది వా రందఱు గాఢముగా దెబ్బలు దగిలినతమ తేనిహ్పద యమునఁ జిక్కుకొన్నఘనసన్నాహజాలదుర్భేద్యముఖంబు లయినశిఖముఖంబులను కంక ముఖంబులతోడ మెలపునఁ బుచ్చుచున్నారు; కాఁబట్టి వీరి కాగొడవ తెలియదు. పోనీ

మఱియొకచోటఁ గనుఁగొనియెదను. ఇదిగోఁ! గొందఱు వీరపురుషు లిక్కడఁ జేరి యున్నారు. ఇయ్యెడకుఁ బోయి యడిగెదను. (చేరి) అయ్యలారా! కురునాథుఁ డెందున్నాఁడో యెఱుఁగుదురా? ఏమిది! వీరు నన్నుఁ జూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నారు! (చూచి) వీరికని తెలియదు. ఆహా! ఇక్కడ నెంతదుష్కరము జరుగుచున్నది! ఇదిగో! నీ వీరమాత తనకుమారుఁడు యుద్ధములోఁ జనిపోవుట నాలకించి, రక్తాంబరధారిణియు సమగ్రభూషణయు నయినతనకోడలితోఁ గూడఁ జిచ్చులుకుచున్నది. (సశ్లాఘముగా) బాగు! వీరమాతా! బాగు! నీ వింకొకజన్మమునఁ బుత్రశోకము లేనిదాన వయ్యెదవు. కాని. వేఱొకచోట వరసెదను. (మఱియొకవైపుచూచి) ఇదిగోఁ! గాయములనిండ గాయములు పడినను, వానికిఁ జికిత్స చేసికొనక యాజ్రులు, వస్త్రసల్లముతో నిలిచియున్న యీగుజ్జును జూచి యేడ్చుచున్నారు. దీని నారోహించి యుద్ధమునకుఁ బోయినవీరియేలిక చచ్చియుండును. ఇది నిశ్చయము. కాఁబట్టి వీరికి నెఱుఁక లేదు. పోనీ. కొండొకయెడకుఁబోయి విచారించెదను. (పాఱఁ జూచి) ఏమిది! సర్వజనులును దమతమయవస్థకుఁ దగినదుఃఖము ననుభవించుచు నదృష్టహీనులై తిరుగులాడుచున్నారు. ఇం కెవని నడుగుదును? ఎవని నిందింతును? పోనీ. నేనే విచారించుకొనెదను. (నడిచి) కాదు. దైవమును నిందించెదను. ఓహో! దైవమా! పదునొకం డక్షౌహిణులసేనలకు నధినాథుఁడు, నూర్వురు సోదరులకున్నగారు, భీష్మద్రోణకర్ణాశ్వత్థామశల్యకృపకృతవర్మప్రముఖు లయినదొరలకును దక్షిణరాజచక్రంబునకును నియామకుఁడు, సకలక్ష్మాధిపమండలమునకు నిరంకుశప్రభుఁడు, నయిన దుర్యోధనమహారాజు నిప్పుడు వెదకించుచున్నాను. అతఁ డెచ్చట నుండెనో తెలియఁ జాలకున్నాను (ఆలోచించి నిట్టూర్పువిడిచి) దైవమును దూఱ నేల? ఇదియంతయు దీనివికృతియే గదా! కురునీతినిరాకరణబీజంబును, భీష్మహితోపదేశతిరస్కారాంకురంబును, శకునిహాతకప్రోత్సాహనాది నిరూఢమూలంబును, చిరకాలసంబద్ధవైరాలవాలంబును నగు లాక్షాగృహద్యూతవిషవృక్షంబు ద్రౌపదీకేశాంబరాకర్షణామిషంబునఁ బువ్వుపూచి, తుద కీచందంబున ఫలించినది. (ఒంటివలను చూచి) ఇదిగో! వివిధరత్నప్రభామిశ్రితం బయి తరణికిరణవారంబునుం బోలె దిగంతముల నింద్రచాపములను బుట్టించుచు నొకయరదంబు ఖండితధ్వజవేణుదండం బయి కానంబడుచున్నది. దీనిం బట్టి నిశ్చయముగా దుర్యోధనమహారా జక్కడ విశ్రమించి యుండు నని నేను దలంచెదను. (పోయి చూచి) జయము జయము మహారాజా!

సూతు—(చూచి) దేవా! సమరములోనుండి సుందరకుఁడు వచ్చినాఁడు.

దుర్యో—(చూచి) ఓరీ! సుందరకా! అంగరాజునకుఁ గుశలమే గదా?

సుంద—దేవా! కేవలశరీరమాత్రంబున.

దుర్యో—(తొందరగా) సుందరకా! ఏమి! అర్జునుఁడు శతనిగుఱ్ఱములను జంపెనా? సారథిని వధించెనా? రథమును భగ్నము చేసెనా?

సుంద—దేవా! అతనిరథము నే కాదు; మనోరథమును గూడ భగ్నము చేసెను.

దుర్యో—(రోషముతో) ఓరీ! ఏమిరా యిది? ఒరిసినపుండుల నుప్పు చల్లినట్లు ఇదివఱకే వ్యాకులపడుచున్న నామనస్సును నీసందిగ్ధపుమాటలచేత మఱింతవ్యాకులపఱుచుచున్నావు. అ దేమో స్పష్టముగాఁ జెప్పఁగదరా!

సుంద—అయ్యా! చిత్తము. దేవరవారిమకుటమణిప్రభావము చేత నాగాయముల వేదన యుపశమిల్లినది. (గర్వముతో నడిచి) దేవా! చిత్తగింపుఁడు. ఇదిగో! దుశ్శాసనకుమారునివధ—

(ఇట్లుసగము చెప్పి నోరుమూసికొనుచున్నాఁడు.)

సూతు—సుందరకా! చెప్పుచెప్పు. అది రాజుగారు ఇదివఱకే విన్నారు.

దుర్యో—సుందరకా! చెప్పుము. అది విన్నాము.

సుంద—దేవా! చిత్తగింపుఁడు, ఇదిగో! దుశ్శాసనకుమారునివధ నిరీక్షించి క్రోధావేశంబునఁ బ్రభూపరేణ్యాం డయినకర్ణుండు భీషణమ్ముగా నెమ్మొగమ్మునఁ గనుబొమ్మలు ముడివయిచి, హుమ్మని యతిలాఘవమ్మున సంధానమోక్షణమ్ములు తెలియనలవి గాకుండ, నఖండశరవర్షము గురియించుచు దురంతాకారుం డగునాభీమసేనపాతకుని నెదురుకొనెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—అనంతర మో దేవా! ఇరువీడులందును గ్రందుకొనుచున్నకరితురగపదాతి సముదయంబులపదఘట్టనముల నెగసినధరాపరాగంబుచేతను, నటునిటు నడుగొండలవలెఁ, బిరుగులాడెడు వేదండతండములచేతను, సంభవించి కాఱుగ్రమ్మిన చిమ్మచీఁకటికతమ్మున నుభయబలమ్ములు నంధీభూతంబులయి భూతలంబును జూడలేకపోయెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—తరువాత నోస్వామీ! ఆకర్ణాంతము పూర్ణముగా నారి నాకర్షించి విడుచుటవలనఁ గలిగినభీషణధనుష్టంకారంబులు, ప్రళయధారాధరగంభీరగర్జారవానుకారంబు లయి, శ్రవణపుటంబులు ప్రక్కలించుచుండెను.

దుర్యో—తరువాత?

సుంద—తరువాత నోమహాప్రభూ! వారిరువురకును బరివర్తిల్లినదారుణరణంబునఁ బరస్పరసింహనాదంబు లనియెడుఉఱుములును, నన్యోన్యపరిముక్తవివిధాయుధసంఘట్టనంబున ముండెడుమయిమఱుపు లనియెడు మెఱుములును, బహుళరుధిరబిందువు

లనియెడుఖద్యోతబృందములును గలిగి, నిరంతరస్తనితధనుర్జలధరవిసృతశరధారా వర్షంబున దుర్దిర్దినం బయి, దుర్దినంబు సంభూతం బయ్యె.

దుర్యో — తరువాత ?

నంద — పిమ్మట నో దేవా ! ఇంతలోఁ దనయన్నగారికిఁ బరాభవ మగు నని భీతి యెత్తి వజ్రనిర్ఘాతనిర్ఘోషసదృశం బగుచక్రనేమిసంఘట్టనధ్వానంబు ఘోటకహేషారవంబుల నినుమడింప, శిఖరావబద్ధకపిధ్వజప్రభలు కన్నుల మిఱుమిట్లు గొలుప, శంఖచక్రగదాశార్ఙ్గలాంఛితచతుర్భుజుం డగుకృష్ణుండు తురగంబులపగ్గంబులు నడల విడిచి నొగలపయిం గూరుచుండఁ, బిట్టపిడుగులుం బోలె బిట్టొత్తిన పాంచజన్యదేవదత్తంబులపెద్దయెలుఁగు దిఙ్మండలంబు చెవుడు పఱుపఁ, జాపలకు భీతిఁ గొలిపెడు తనయరదంబును బరువెత్తించుకొని కడుఁగయంబునఁ గిరీటి యటకుఁ జనుదెంచె.

దుర్యో — తరువాతఁ దరువాత ?

నంద — దేవా ! అటుతరువాత నీవిధమున భీమార్జును లిద్దఱును దన తండ్రిని డాఁకుట యాలోకించి, తత్తఱపాటుతోఁ దలనుండి జాఱినరత్నాలకుళ్ళాయి సైన గణియింపక, చేయియంటు వింటినారిని దివిచి, లక్ష్యలాఘవంబులు దీపింపఁ, బుంఖానుపుంఖంబులుగాఁ బఱపి, యంపవానల నరిబలంబుల ముంచివేయుచుఁ, బదపదమని సారథిని దొగపెట్టుచుఁ, దత్క్షణంబ వృషసేనకుమారుం డచ్చోటికి వచ్చెను.

దుర్యో — (గర్వముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నంద — తరువాత దేవా ! అట్లు వచ్చి వెంటనే యావృషసేనకుమారుండు, నూత్నకాటుకతీరున నునుపుదేరి నిగనిగలాడుచుండెడుపుంఖములయందు సోగనుగా గ్రద్దఱెక్కలు బిగియించి కట్టి, క్రొత్తగా సానఁబట్టినమెఱుఁగారువెడఁదవాలిదొడ్డనారసంబులు గుప్పఁగూరలుగాఁ బఱపి, ముహూర్తమాత్రములోపల నాకవ్వడి యరదంబును బువ్వులు పూచినచెట్టులాగున నలుఁగులతోఁ గప్పివేసెను.

ఇద్దఱు — (సంతోషముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నంద — అటుపిమ్మట దేవా! అయ్యర్జునుండు తీవ్రముగా బల్లెములవంటివాఁడికోలలు వేనవేలు పఱపి చిఱునవ్వు నవ్వి యాతని కిట్లనియె. ఓరోరివృషసేన ! నీతండ్రి యట్టివాఁడే నాయెదుర దురమున నిలువలేక యున్నాఁడు. నీ వెంతటి పిల్లవాఁడవు? వేఱొకరయొద్ద కేగి నీయీడుకుమారులతోఁ బోరు సలుపుము. అనవుడు నానుడువు లాలించి తనజనకుని నధిక్షేపించినాఁడను కోపంబున మొగమంతయుఁ జేవుఱింప, బొమ్మముడితో హుమ్మని యప్పుడు కఱచి, వృషసేనకుమారుండు గాండీవికి నాకర్ణాకృష్ట

ముక్తంబు లయి మర్మంబులు భేదించు తీవ్రనారాచపరంపరలఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చెఁ గాని పరుషవచనంబుల నీయఁ డయ్యె.

దుర్యో — వహవా! వృషసేనుఁడా! వహవా! తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — దేవా! అనంతరము శాతశరాభిఘాతవేదనా పరిఘూర్ణితనేత్రధాటి రేకుండును, శరవర్షతిరోహితుండును నగు నయ్యర్జునుండు గాండీవజ్యాశబ్దనిర్జితగర్జితారవుం డయి యెల్లవారు మెచ్చ నడునట్లు తన యస్త్రశిక్షాపాండిత్యంబునకు, బాహుబలంబునకు ననురూపం బయిన వ్యాపారము చేయఁ జాగెను.

దుర్యో — (అభిప్రాయగర్భముగా) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — మహాప్రభూ! అబ్బిమ్మట నట్లు మహాశ్చర్యంబుగా సమరచాతుర్యంబును జూపుచున్న తన శత్రువును జూచి వృషసేనకుమారుండును దూణీరమునఁ బాణి యుంచుటయు, నారి తివియుటయు, నలుఁగు దొడుగుటయు, నేయుటయు సహస్రాక్షున కయినఁ దెలియ నలవి గాకుండ నతివిచిత్రంబు గాఁ దనకరలాఘవశరలాఘవంబులు సూపఁ దొడఁగెను.

దుర్యో — తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — స్వామీ! అనంతర మేమి చెప్పుదు? అప్పు డెల్లవారును దమతమ యుద్ధంబులు నిలిపివేసి, చిరకాలము నుండి మనంబులఁ గలుగుచున్న క్రోధానలంబును జల్లార్చుకొని యీ యుభయవీరులు సేయు విచిత్రసమరంబును మహాశ్చర్యంబుతోఁ జూచుచుండి యిరువాగులవారు నొక్కుమ్మడిగా 'వృషసేనుఁడా! బళి బళి!'' యని మిన్నుముట్ట మహాకలకలంబు గావించిరి.

దుర్యో — (ఆశ్చర్యముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — తరువాత దేవా! ఇట్లు మేటివిలుకాండ్ర నందఱ నతిక్రమించి తన కుమారుఁడు బాహుపరాక్రమంబు చూపుచుండినతఱి స్వామి యైన కర్ణుండు హర్షగర్వకరుణాశంకాసంకులమానసుం డయి భీమసేనునిపయి సహస్రంబులు తూపులును, వృషసేనునిపై సహస్రంబులు తూపులును బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను.

దుర్యో — (భయముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — దేవా! తరువాత నట్లా వృషసేనకుమారుని నిరుపీడులవారును బళిబళి యని ప్రశంసించుటచేత గాండీవి మండిపడి మెఱుఁగులు గ్రక్కుచున్న కఱకుటమ్ముల నొక్కుమ్మడిగ నక్కుమారుని తేరిమీఁదను, సారథిమీఁదను, గుఱ్ఱములమీఁదను, వింటిమీఁదను, నారిమీఁదను, రాజలాంఛన మగు వెల్లగొడుగుమీఁదను వీరావేశంబున వర్షధారలవలె లెక్క లేక కురియించెను.

దుర్యో — (భయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద — దేవా! తరువాత వృషసేనకుమారుండు భగ్నరథుండు ఖండితకోదండుండునయి గుబాలున భూతలంబునకు లంఘించి తనశత్రువు ప్రయోగించెడు వాలుటమ్ములను జక్రమువోలె గిఱ్ఱునఁ దిరిగి తప్పించుకొనుచుండెను.

దుర్యో — (అడలుతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద — అటుపిమ్మట దేవా! తననందనుని స్యందనము చక్కుచేసెనను నక్కసునం బ్రభువైన కర్ణుండు భీమసేనుని తాఁకుడు నొకగణన సేయక వాఁడిసాయకంబుల నర్జునునిపయి నిగిడింపఁ జాగెను. ఇంతలోఁ దనపరిజనుండు కొనివచ్చిన వేఱొకతేరి నారోహించి వృషసేనకుమారుండు వెండియు గాండీవినే తలపడి, యోరోరి మదీయజనకాధిక్షేపవాచాట! మధ్యమపాండవా! నాశరంబులు నీశరీరంబును విడిచిపెట్ట వేఱొకదానెడకుఁ బోవ నిష్టపడకున్నవి. ఇదిగోఁ! గాచుకొమ్మని వేనవేలు వాలుటమ్ము లతని నెమ్మేను గ్రమ్ముకొనం బ్రయోగించి యాలు ముత్రిమినట్లు పెద్ద సింహనాదంబు గావించెను.

దుర్యో — (విస్మయముతో) ఔరా! అతి తేతిసవాఁడు గాకపోయినను గట్టివాఁ డెంతపరాక్రమము చూపెను! తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద — పిమ్మట దేవా! ధనంజయుఁడు తనమీఁదికి వచ్చుబాణములనెల్ల నింతలింతలు తునుకలు గావించి రోషావేశంబునఁ గనత్కనకకింకిణీజాలఝంకారవిరావిణియు, మేఘానర్ఘమత్తనభోమండలనిర్మలాకారిణియు, నిశితశ్యామాయసస్నిగ్ధముఖియు, విపక్షాత్మపరిభ్రాభాసురక్షణస్వరూపిణియు రమణీయదర్శనయు నయి తనయరదంబునఁ బ్రజ్వలించుచున్నశక్తి నట్టె యందిపుచ్చుకొని నవ్వుచు నక్కుమారున కభిముఖముగా విడిచిపెట్టెను.

దుర్యో — (విషాదముతో) అయ్యయ్యో! తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద — అటుపిమ్మట దేవా! నింగి యంతయు మ్రింగివేయునట్లు భగ్గుభగ్గున మండుచుఁ గుమారునిదెసకు వచ్చుచున్నయాశక్తిని జూచినతోడనే స్వామియయిన కర్ణునికిఁ జేతినుండి ధనుర్బాణంబులును, హృదయంబునుండి వీరసులభోత్సాహంబును, గన్నులనుండి బాష్పబిందుసందోహంబును, వదనంబునుండి వికాసంబును నొక్కమాఱుగా జాఱిపోయెను. అర్జునుండు హసించెను. భీమసేనుండు సింహనాదంబు చేసెను. అతిదారుణ మతిదుష్కర మని మనబలంబులు హాహాకార మొనరించెను.

దుర్యో — (విచారముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద — అటుపిమ్మట నోస్వామీ! వృషసేనకుమారుఁడు దానికి లేశమైన భయంబొందక వాఁడి యయినయొక యర్ధచంద్రబాణమును వింటఁ దొడిగి, గుఱిపెట్టి

చెవి యంట గొనయంబు లాగి, యాశక్తికి సూటిగా దానిని విడిచిపెట్టిన, ఘాలాత్ముని చేత భాగీరథియందువలె మధ్యభాగముననే యది ముత్తునియగాఁ జేయఁ బడియె.

దుర్యో — సెబాసు! వృషసేనుఁడా! సెబాసు! తరువాతఁ దరువాత!

సుంద — తరువాత నో దేవా! హల్లకల్లోలం బగుసమూహంబులాగునఁ గోలాహలంబు గావించెడు వీరవాఁబులసాధువాదంబులకతంబునఁ దూర్యారావంబులు వినంబడ వయ్యెను. అంతరిక్షమున వీక్షించెడుగరుడగంధర్వసిద్ధసాధ్యాది విద్యాధరులు గురిసిన పుష్పవర్షంబున సమరాంగణంబు సంఛన్నం బయ్యె.

దుర్యో — ఆహా! బాలకునిపరాక్రమము! తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — తరువాత దేవా! సామి యయినకర్ణుం డిట్లని బలికె. ఓవృకోదరా! నీకు నాకును యుద్ధ మింకను ముగియలేదు; అయినను ముహూర్త మాత్రము నన్ననుమతింపుము. కొంచెముసేపు నాకుమారునియు నీతమ్మునియు ధనుర్వేదశిక్షానైపుణ్యము చూడ వేడుక పొడముచున్నది. ఇది నీవును జూడఁ దగినదే గదా? అని కర్ణుఁడును భీమసేనుండును రణవ్యాపారనిర్బంధము నుండి విముక్తులయి, ముహూర్తమాత్రము పరస్పరవైరముల నణఁచివేసికొని, వృషసేనధనంజయులు సలుపుద్వంద్వయుద్ధంబు నిరీక్షించుచుండిరి.

దుర్యో — (సాభిప్రాయముగా) తరువాతఁ దరువాత!

సుంద — తరువాత దేవా! శక్తినిఖండించినాఁడనుగోపమున నాసమయమున గాండీవి యిట్లనియె. ఓరోరిదుర్యోధనాది — (సగము చెప్పి సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

దుర్యో — సుందరకా! చెప్పుము. అది పరుఁ డన్నమాట గదా!

సుంద — దేవా! యవధారు. ఓరోరిదుర్యోధనాదికౌరవసేనాప్రభువులారా! ఓరియవినయార్ణవకర్ణధార! కర్ణ! మీరు నేను దగ్గఱలేనియప్పుడు నాకొడుకు నభిమన్యుని నధర్మముగా నేకాకిని జేసి, చంపితిరి గదా! ఇదిగో! నేను మీ రందఱుఁ జూచుచుండఁగా ధర్మయుద్ధమున నీవృషసేనకుమారుని నామైకశేషునిఁ గావించెదను. అని పలికి దర్పాతిరేకంబున నిర్ఘాతఘోషభీషణమహోర్విచండవాదంబగుగాండీవంబు సారించిన, సామియైనకర్ణుండును గాలపృష్ఠం బనునిజకార్ముకంబు నెక్కువెట్టె.

దుర్యో — (సావహిత్థముగా) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద — తరువాత నో దేవా! కర్ణునితోఁ బెండియు యుద్ధంబు సేయఁబూనెడు భీమసేనుని వారించి, యర్జునుండు తా నొక్కరుండ కర్ణవృషసేనుల తేరు లనెడు

కాలముల నొరసికొనునట్లు బాణౌఘద్వయంబును బ్రవహింపఁజేసెను. అంత వా రిరువురును బరస్పరస్నేహంబునఁ దమధనుర్విద్యాపాండిత్యవిశేషంబును జూపుచు నయ్యర్జునుం దలపడిరి.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత నేమిచెప్పుదు దేవా ! పాండవమధ్యముండు చండగాండీవ మౌర్వీనిర్ఘోషమాత్రప్రజ్ఞాతం బగుశరవర్షంబు నమర్షంబునఁ గురియించుచు, దానికతన భూమియు నాకసంబును, గర్ణుండుఁ గుమారుండును, వారువంబులు పరివారంబును, తేరును సారథియును, కేతనంబు నాతపత్రంబును, దిక్కులు దిక్కులును గన్నుల కగోచరంబు లయ్యె.

దుర్యో—(విస్మయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—దేవా ! పిమ్మట నొకక్షణమాత్రములో నాయంపవాన వెలిసెను. అంతలోఁ బాండవసైన్యంబునందు హర్షముతోఁ బెద్దసింహనాదంబులును, కౌరవ సైన్యంబున వృషసేనుఁడు చచ్చెఁజచ్చె ననుహాహాకారంబులును, నొక్కపెట్ట మ్రోగెను.

దుర్యో—(సబాష్పరోషం బయి) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత దేవా ! హతసారథితురంగముండును, ఖండితచ్ఛత్ర చామరచాపకేతనుండును నయి హృదయమర్మభేదకమ్మగు నొకవాలుటమ్మున మేను వ్రీలి, స్వర్గభ్రష్టుం డయినసురకుమారుండునుం బోలెఁ దేరిమీఁదఁ బడియున్న యావృషసేనకుమారునిఁ జూచి వచ్చితిని.

దుర్యో—అహహా ! వృషసేనకుమార ! అటుపిమ్మట వినుట చాలును. హా ! వత్స ! హా ! వృషసేన ! హా ! మదంకదుర్లలిత ! హా ! మదాజ్ఞానుసారి ! హా ! గదాయుద్ధప్రియశిష్య ! హా ! శౌర్యసాగర ! హా ! రాధేయకులప్రరోహ ! హా ! ప్రియదర్శన ! హా ! దుశ్శాసననిర్విశేష ! హా ! సర్వగురువత్సల ! పలుకవేమిరా కుమార.

తే. గీ. కొలిచినను జేరలకు మీఱు గొప్పకనులు,
మోను లెత్తెడునూనూఁగుమీసములును,
గలిగి శశిఁ బోలునీముఖకమల మకట !
కర్ణుఁ డెటు గాంచు, నీవు మ్రగ్గన్న వెట్ట ? ౧౦

సూతు—దేవా ! దుఃఖసాగరమున మునుంగకుము.

దుర్యో—సూతుఁడా! దుఃఖవంతులును బుద్ధ్యాత్ములే సుమీ. ఇఁక మూర్ఛ—

తే. గీ. కనులయెదుర బంధుగణ మెల్ల హత మయ్యె,
నసెడు పరిభవపు దవానలమున
హృదయ మెప్పుడును దహించుక పోయెడు;
నేటిదుఃఖ మింక నేటిబాధ? (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.) ౧౧

సూతు—ఓ! అడిల్లు మాఅడిల్లుము. (చేలచెఱంగున విసరుచు) దేవా! అతిదుఃఖమును బొందకుము.

దుర్యో—(తెలివి వచ్చి) సుందరకా! నా చెలికాఁడు కర్ణుఁ డప్పు డేమి చేసెను?

సుంద—తరువాత దేవా! ఆత్తెఱంగున జీవంబులు విడిచిన కొడుకును జూచి, యంగరాజు, కాలువలు గట్టుకన్నీరు చేతులతోఁ దుడుచుకొనుచుఁ, దనశరవేదనను గణియింపక వెండియు గాండీవిని డిలపడియె. అట్లు పుత్రవధామర్షంబున జీవితంబుపై నాస రోసి పరాక్రమింపవచ్చిన యా కర్ణునిఁ జూచి, భీమసేననకులసహదేవులును పాంచాలప్రముఖబంధుగణంబును నయ్యర్జునునరిడంబును బొదివికొనిరి.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! తరువాత నయ్యర్జును చేతి గాండీవం బనుమహాప్రళయ పయోధరంబు, తెఱపి యీకుండ నఖండశరధారావర్షంబున దశదిశలును ముంచుచుండఁ, గనుంగొని యంగరాజుతో శల్యుం డిట్లనియె. అంగరాజా! గుఱ్ఱంబులు చచ్చినవి. నొగలుఁ జక్రనేమియు విఱిగినవి. ఇట్టిరథ మెక్కి నీవు భీమార్జునుల నెదుర్కొనుట మేలు కాదు. అని చెప్పి మరలించి యాయనను రథమునుండి దింపి పలుదెఱఁగుల నూఱడించెను.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత?

సుంద—దేవా! గొండొకతడ వాలసించి తరువాతఁ దనపరిజనునిఁ జూచి యంగరాజు, నీవు త్వరితముగా వేఱొకయరదము గొని తెమ్మని సెలవిచ్చిన, వాఁడు నట్లు కావించె. అప్పు డాయన నావైపు చూచి, సుందరకా! ఇటురమ్మని పిలిచిన, నేను వినయముతో సమీపమునకుఁ బోయి నిలిచితిని. అంతటఁ దనముఖపట్టమును దీసి చేతఁ బట్టుకొని, నెత్తుటితో నిండి యున్న గాయములయందు బాణాగ్రమును ముంచి దేవరవారి కీజాబును వ్రాసి పంపెను. (పత్రిక సమర్పించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—(పుచ్చుకొని చదువుచున్నాఁడు.)

స్వస్తిశ్రీ మహారాజదుర్యోధన!

ఈగడియవఱకు గాఢముగాఁ గంఠాశ్లేషము గావించుకొని యుద్ధరంగము నుండి కర్ణుండు సలుపువిజ్ఞాపనము.

మ. వరదివ్యాస్త్రవిశారదుం డితని కెవ్వం డీ డనిన్ ? నాకు నీ
గ్గురుసైన్యోద్ధులకంటె నెక్కు, డితఁడే కూల్పుం బృథాసూనులన్,
దురమం దంచు, బహూకరింతు నను; నే దుశ్శాసనారిన్ భయా
తురతం గూలుపనైతి; నీఁగు వగ నీదోశ్శ్రీనో కన్నీటనో. ౧౨

దుర్యో—వయస్యా! కర్ణుఁడా! ఏమిది! నూఱుగురుతమ్ములను జచ్చి దుఃఖపడుచున్న నన్ను నీవచోభల్లఘాతములచేత మఱింత దుఃఖ పెట్టుచున్నావు. సుందరకా! సరే. ఇప్పు డంగరాజు ప్రయత్న మేమి?

సుంద—దేవా! ఆయన యిప్పు డాత్మవధయందుఁ గృతనిశ్చయుఁ డయి కవచవిసర్జనంబు గావించి యుద్ధమునకుఁ బోవ నుండెను.

దుర్యో—(విని యదరిపడి లేచి) సుందరకా! నీవు త్వరితముగాఁబోయి మిత్త్రుఁడైనయంగరాజుతో నావచనంబులుగా నిట్లు పలుకుము. "మిత్త్రమా! నీ విప్పుడు జయకాంక్షను వదలుకొనుము. మనయిరువురసంకల్పము నొకటియేగదా!

ఉ. పాండవులన్ వధించి, హతబంధుల కిచ్చి నివాపవారి, చా
కుండినవాండ్రతోఁ గలసి యొక్కమ టేడిచి, యింక మీఁద నె
న్నండును లేరు గావున ఘనంబుగ నొండొరుఁ గౌఁగిలించి, యీ
మొండిశరీరముల్ విడిచి పోదము, దుఃఖమొ సౌఖ్యమో తుదిన్. ౧౩

ఇంక దుఃఖమును గుఱించి నిన్ను నే నేమని యూఱడింతును?

క. సూనుఁడు గాఁ డనుకో వృష
సేనుఁడు నీ; కట్ల దుస్ససేనుఁడు నాకున్
దా నను జన్ముఁడు గాఁ; డిఁక
నే ని న్నేమందు? నన్ను నే మనె దీవున్ ?" అని ౧౪

సుంద—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—ఓయీ! బండికండ్లచప్పుడుగా నున్నది.

సూతు—(ఆలకించి) దేవా! అది యిప్పు డధిక మగుచున్నది.

దుర్యో—సరే, పరిజనుఁడు రథమును దోలుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు పోయి దాని నాయితంబు సేయుము.

సూతు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో — ఏమిది రథ మెక్కి రావయితివి ?

సూతు — దేవ ! ఇదిగో ! అమ్మగారును నాయనగారును సంజయునితో రథారూఢు లయి తమయొద్దకె వచ్చుచున్నారు.

దుర్యో — హాహా ! దైవ మెంత బీభత్సము చేసెను ! సూతుఁడా ! నీవు త్వరితముగా రథము నాయితంబు చేసికొని రమ్ము. నేనును నాయనగారి కగపడకుండ దాఁగి యుండెదను.

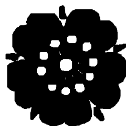
సూతు — దేవా ! వారికి నీవుతప్ప మఱి యెవ్వరుఁ జుట్టంబులు లేరుగదా ! దేవర కూడ వారి నూఱడింపక పోవుట యుచిత మగునా ?

దుర్యో — సూతుఁడా ! అదృష్టహీనుఁడను నేను వారి నేమని యూఱడింతును? చూడు,

చ. అని కిటు వచ్చుచుండ, మము నమ్మయుఁ దండ్రియు, బాష్పబిందువల్
గనులను రాల మూర్ధములు ఘ్రాణము చేసిక యుండి ; రిప్పు డే
మనుదు నొకండ డగ్గతి ? కటాకట ! మ్రింగిలి దుస్ససేను ; న
త్తనయుని యట్టిదారుణవధ న్విని, యామదియందు లోర్తురే ? ౧౫

వినను దల్లిదండ్రు లవశ్యము వందనీయులు గదా ! (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వద్దాది సాం వంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.
శ్రీపరమాత్మనే నమః

వేణీసంహార నాటకము.

పంచమాంకము.

[తరువాత రథ మెక్కి గాంధారియు సంజయుఁడును ధృతరాష్ట్రుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ధృత—వత్స! సంజయ! కురుకులవనంబున నొక్కఁడే యాకులాగున మిగిలియున్న నాకొడుకు దుర్యోధనుఁ డేమంబున బ్రతికి యున్నాఁడా? లేదా?

గాంధా—సంజయా! నిజముగా బ్రతికి యుండెనేని యెక్కడనున్నాఁడో చెప్పుము

సంజ—ఇదిగో! మహారాజ! ఒక్కఁడు నీ మఱ్ఱిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

గాంధా—కృష్ణా! డొక్కఁడే యని చెప్పుచున్నావు. ఇపుడు నూఱుగురు తమ్ములును వానిపార్శ్వభాగమున లేరా?

సంజ—నాయనా! అమ్మా! రథము నిమ్మళముగా దిగుండి.

ఇద్దఱు—(దిగుచున్నారు.)

[తరువాత దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించి సిగ్గుతోఁ గూర్చున్నాఁడు]

సంజ—(దగ్గఱఁ బోయి) జయము జయము మహారాజ! ఇదిగో! నాయనగారు అమ్మగారితోఁ గూడ వేంచేసినారు. వారిని జూడ వేమి మహారాజా?

దుర్యో—(తెలతెలఁబోవుచున్నాఁడు.)

ధృత—చ. ఘనకవచంబు దీయఁగనె, కంకముఖంబున నల్లు లూడ్చి, వే
గను వ్రణపట్టికల్ వయిచి కట్టుదు, దిండున నత్తమిల్లి, ద
ప్పున జితశత్రులన్ నృపులఁ బుత్రక! నీవు ప్రియంబునం గనుం
గొనఁ, జెవిఁ జేరి వేదననుగూర్చి నిన్నడుగన్ దురాత్ముఁడన్.

(ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారియుఁ దడవి చూచి కౌఁగిలించుకొనుచున్నారు.)

గాంధా—కుమారా! తీవ్రమయిన గాయముల వేదనచేత క్షోభపడుచు మాతోఁ గూడ మాటలాడఁ జాలకున్నావా? తండ్రీ.

ధృత—వత్స! దుర్యోధన! ఏ మిది? మును చెప్పుడు నిట్లు కావే! మాతోఁ గూడఁ బలుక వేమి?

గాంధా—కుఱ్ఱా! నీవే మాతో మాట లాడకపోయిన, నిఁక దుశ్శాసనుఁడును దుర్మర్షణుఁడును దక్కిన కొడుకులు నిప్పుడు మాట లాడుదురా యన్నా?

(రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—ఉ. తమ్ములచావు చూచితిని దత్ప్రతికారము సేయ లేక; నే
నమ్మరొ! నీకు నయ్యకును నారనిదుఃఖము దెచ్చినాను; స్వ
చ్ఛ మ్మగుచున్న యీభరతసంతతి మాపఁగఁ బుట్టుపాతకిన్;
నమ్ముఁడి మీకు నేను సుతనాముఁడఁ గాని సుతుండఁ గాఁ జుమీ.

గాంధా—బిడ్డా! ఏలయిట్లు పరిదేవనంబు చేసెదవు? నీ వయిన నీయంధుల కిద్దఱకును దారిఁ జూపుటకుఁ జిరంజీవి వయి బ్రదుకుము. నాకు రాజ్యముతో నేమి? వైరముతో నేమి? (రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—తే. గీ. అమ్మరో! యిట్టివెడమాట లాడఁ దగునె?
పుట్టినది రాచపుట్టువు పొగలె దేల?
సుతశతము రూపు మాయుట చూడ; వెంత
కఠినురాలవొ యిలు నన్నుఁ గావఁ దలఁతు. ౩

ఇది నిశ్చయముగాఁ బుత్రశోకమువలని వికారము.

సంజ—మహారాజా! చేఁద నూతఁ బడినఁ ద్రాడు కూడ నక్కడఁ బాఱవేయఁ గూడ దను లోకోక్తి యబద్ధమా యేమి?

దుర్యో—ఈయుక్తి చాల దోయి. ఉపక్రియాప్రమాణము లేనియప్పు డుపకరణములతో నేమి ప్రయోజనము? (రోదనము చేయుచున్నాఁడు.)

ధృత—(దుర్యోధనుని గాఁగిలించుకొని) అబ్బాయీ! ఊఱడిల్లుము. మిక్కిలి దీనుల మయినతలిదండ్రులను మ మ్మూఱడింపుము.

దుర్యో—తండ్రీ! ఇప్పుడు మి మ్మూఱడించుటకు దుష్కరము; కాని—

ఆ. వె. కుంతి నెప్పు డేను కొడుకులు వచ్చిన
దానిఁగా నొనర్తుఁ దథ్యముగను;
మీరు దానితోఁ గుమారులకొఱ కేడ్చి,
యూఱడించుకొనెద రొకరి నొకరు. ౪

గాంధా—బిడ్డా! నీ వొక్కఁడ వయిన బ్రతికిన నంతే చాలును; నే నెవరిని గూర్చి శోకింతును? కొడుకా! ఇది యుద్ధమునకు సమయము గాదు. శాంతింపుము.

ఇదిగో! దోసిలి పట్టి బతిమాలుకొనుచున్నాను. సమరవ్యాపారము విడిచిపెట్టుము. నామాటలు పెడచెవిని బెట్టకు తండ్రీ!

ధృత—వత్సా! ఎల్లచుట్టములును జచ్చిపోయి దుఃఖించుచున్న మీయమ్మ మాటను నామాటను విను. తండ్రీ! మూఢు.

ఉ. ఏరిబలాన దాయలను నెంచవొ కేరల ద్రోణభీష్ము, లా
తీరునఁ గర్ణపుత్రుని వధించినకీడికి జంకు లోకముల్;
వైరి వధించె నూఱుగురు వత్సల; నీవె మిగుల్ ప్రతిజ్ఞకున్;
బోరికఁ మాను తండ్రి! మముఁ బ్రోవుము కన్నులు లేని దీనులన్. ౫.

దుర్యో—యుద్ధము మాని నేను జేయునది యేమి?

గాంధా—పుత్రకా! మీతండ్రిగారును విదురుఁడును జెప్పినట్లు చేయుము.

సంజ—రాజా! ఇది సత్యము.

దుర్యో—సంజయా! ఇంకను నుపదేశింపఁ దగినయంశ మున్నదా?

సంజ—రాజా! జయము గోరువారికిఁ బ్రాణమున్నంతవఱకుఁ బ్రజ్ఞావంతు లుపదేశింప వలసినదే.

దుర్యో—(క్రోధముతో) అట్లయినఁ బ్రజ్ఞావంతుల రగుమీహితోపదేశ మేమో యిప్పుడు విన్నగా వినెదము.

ధృత—కొడుకా! యుక్తము గాఁబలికినయీసంజయునిమీఁదఁ గోపపడెదవేమి? నిన్ను శాంతింపఁజేయుదానిని నేనే చెప్పెదను. విను.

దుర్యో—నాయనా! సెలవిమ్ము.

ధృత—వత్సా! పెక్కుమాట లేల? ఇప్పుడు యుధిష్ఠిరునకుఁ గోరిన పణంబు నిచ్చి సంధి చేసికొనుము.

దుర్యో—తండ్రీ! పుత్రులయందలిప్రేమవలనిభయమునంజేసి యంబయును, శాలీశత్వమునంజేసి సంజయుఁడును నట్లు పలికినఁ బలికిరి గాక, మీకుఁ గూడ నిది యేమి వెఱ్ఱి? కాకపోయినఁ బుత్రశోకజ్వర మెంతకుఁ జాలదు. నాయనా! నూఱుగురుతమ్ములతో నిండియున్నప్పుడు, నాఁడన్నివిధంబుల సామవాక్యములచేతఁ గృష్ణుండు నన్ను బతిమాలుకొనిన నిరాకరించి, యిప్పుడు భీష్ముండును ద్రోణుండును దమ్ములును సకలరాజచక్రంబును బేరుమాయుట చూచి, కేవల మీతుచ్ఛశరీరము మీఁదియపేక్షచేత, నుదాత్తపురుషలజ్జాకరంబును, ననుభావహంబును నయిన పాండవులతోడిసంధికి, దుర్యోధనుఁడెట్టు లంగీకరించును? ఇంక నొకటి చెప్పెద. నయకోవిదుఁడా! సంజయా!

ఆ. వె. హీను లయినరిపులతో నెట్లు రాజులు
సంధి చేసికొందురు చక్కఁ జెపుమ;

నేను భ్రాతృశతము లేనివాఁడను గద!
పాండుసుతులు కొఱఁత పడనివారు.

ధృత — వత్సా ! ఇట్టియవస్థయందయినను నాప్రార్థనమును ధర్మరాజన్యథాకరింపఁ డిది నిశ్చయము. ఇంకొకటి. యుధిష్ఠిరుఁడు నిన్ను హీనునిఁగా నెంచునని నీ తాత్పర్యము. అది సరి కాదు. అతఁడు సర్వదా తన్ను నీకంటెఁ దక్కువవానిఁగానే తలంచుకొనుచుండును.

దుర్యో — అది యెట్లు?

ధృత — ఇదిగో ! విను. తనతమ్ములలో నొక్కనికేని కీడు మూఁడినఁ, దాను ప్రాణములఁ బాయువాఁడుగా యుధిష్ఠిరుఁడు శపథముఁ జేసినాఁడు. అందుచేతఁ యుద్ధమునం దెల్లప్పుడు నొక్కతీరున సాగి రాదు గావునఁ దమ్ములదెస నేవేళ కేమి పుట్టునో యనుభయంబున నీ కనుకూల మయిన తెఱంగుననే యాతఁడు సంధి సేయుట కిచ్చగించును.

సంజ — ఇది యథార్థము.

గాంధా — బిడ్డా ! యుక్తియుక్తముగా నున్న మీతండ్రిగారిమాట దాఁటక నడుచుకొనుము.

దుర్యో — నాయనా ! అమ్మా ! సంజయా !

చ. అనుజుఁ డొకండు చచ్చినను నాతఁడు సావఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టె; నా
యనుజులు నూర్వురుం దెగిన, నక్కట ! ప్రాణముఁ బాయనైతి; నే
నని మొన దుస్ససేనుహృదయంబున నెత్తురు ద్రావు భీము, నా
పెనుగద నుగ్గు సేయ కటు జేలనె సంధిని జేసికొంటకున్ ?

గాంధా — హా ! దుశ్శాసనకుమార ! దుర్మర్షణా ! హా ! వికర్ణ ! అహా ! వీరశతమును గన్నగాంధారి ! దుఃఖశతము నే గాని సుతశతమును గన లేదా ? అయ్యో ! మందభాగ్యురాల నయిన నాయిట్టియాపద లోకమునందుఁ గన్నారా ? విన్నారా ? (అందఱు రోదనము చేయుచున్నారు.)

సంజ — (కన్నీరు దుడుచుకొని) నాయనా ! అమ్మా ! మహారాజునకు దుఃఖశాంతి చేయుట కయి మీ రక్కడకుఁ వచ్చితిరి. మీఁదు మిక్కిలి మీరు కూడ నధైర్యపడిరయెద రేమి ? ఊఱడిల్లుఁడు.

ధృత — కుమారా ! మనయదృష్టము లిట్లుండెను. నీవు వైరులయెడల కోపమును విడిచి పెట్టవయితివి. నీబ్రతుకునే యాధారము చేసికొని యిట్లు పొక్కుచున్న మాయమ్మకును నాకును మఱియెవరు దిక్కు? ఎట్లు బ్రదుకుదుము ?

దుర్యో — నాయనా ! వినుండు.

ఆ. వె. విరివిసిరుల ననుభవించి, యనేకరా
జన్యమకుటదీప్తచరణు లగుచు,
సుతులు నూర్వు రరుల సోలించి వ్రాలిరి;
బ్రతుకఁ జేరు సగరుపగిదిఁ, దండ్రి! రా

ఒండురెఱుంగయిన నాకు రాచపాడి తప్పుట సంభవించును గదా?

(తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము.)

గాంధా—(విని భయముతో) సంజయా! ఏమిది? హాహాకారముతోఁ దూర్యధ్వను లెగయుచున్నవి!

సంజ—అమ్మా! మీవంటిభీరుజనమున కిది నిలువ వలసినచోటు గాదు.

ధృత—వత్సా! సంజయా! ఈహాహాకార మంత కంతకు నెక్కువ యయి భయము పుట్టించుచున్నది. అది యేమో తెలిసికొనుము. దీని కేదో గొప్పకారణ ముండక పోదు.

దుర్యో—తండ్రీ! అనుగ్రహింపుము. మనయెడల దైవము పరాఙ్ముఖు డయ్యెను గదా! మగల నేఁడేని మహోపద్రవము చెప్పిన బడక మునుపే, నాకు యుద్ధమునకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యిండు.

గాంధా—బిడ్డా! మందభాగ్యురాల నయిననన్ను ముహూర్తమాత్ర మూఱడింపవోయి తండ్రీ!

ధృత—అబ్బాయీ! నీవు యుద్ధమునందే కృతనిశ్చయుఁడ వయితివేని, శత్రుఘ్నులను రహస్యముగాఁ గడతేర్చునుపాయ మాలోచింపుము.

దుర్యో— ఉ. ఏఁ గన వాదుబంధువుల నెల్ల వధించినవారిఁ, జాటుగా
బాగె వధింప? యుద్ధమున వైరులు మెచ్చనిచంపు చంపొకో?

గాంధా—బిడ్డా! నీ వేకాకి వయితివి గదా! ఎవ్వరు నీకుఁ దోడుపడువారు?

దుర్యో— ఈగతి నేన నీసుతుల నెక్కటి చంపనె? వైరు లెంత? యు
వ్వా! గను మిప్పుడే జగ మపాండవమౌ; నిఁకఁ దోడు దైవమే.

(తెరలోఁ గలకలానంతరమున)

ఓహో! యోధులార! ఇప్పుడు జరిగినమహాయుద్ధమును గౌరవేశ్వరునకు విన్నవింపుఁడు. అప్రియము వినఁ జాల కున్నఁ దప్పి పోవునా? ఇప్పుడు కాలానురూపముగా నేమి ప్రతివిధానము చేసికో వలసి యుండునో?

మ. మునికోల న్విడి; యర్జునాంకపుశరంబుల్ స్వాంగముం గాఁడ, వ
చ్చినజాడన్ రథ మీడ్చుకొంచుఁ జన దేశీల్, మెల్ల శల్యుండు, లో
చనబాష్పంబులె కర్ణువార్త పరిజనుల్ స్పష్టంబుగాఁ దెల్పఁ, జొ
చ్చె నిదే శూన్యరథంబుతో శిబిరమున్, జంటిల్లఁగాఁ గౌరవుల్. ౧౦

దుర్యో—(భయముతో) సూతుఁడా! పిడుగువలె వినఁబడుచున్న యీనుడు వెవఁడు పలికెనో తెలిసికో వలయును. ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

(త్రొట్రుపాటుతో సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సూతు—హా! చచ్చితిఁగదా! (భూమిమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—చెప్పు చెప్పు.

సూతు—దేవా! మఱి యే మున్నది?

ఆ. వె. అలమనోరథంబువలె శూన్యభావంబు
నొనయు కర్ణురథము నెక్కి వచ్చి,
శల్యరూపుఁడగుచు శల్యుండు చేరఁడి
జనము నెల్ల మూర్ఛ మునుఁగఁ జేసె. ౧౧

దుర్యో—హా! వయస్య! కర్ణ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

గాంధా—బిడ్డా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

సంజ—ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లు మహారాజ!

ధృత—అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. అలమున ద్రోణభీష్ములు
గూలుటనే పొరిపు దక్కఁ గురుసైన్యంబుల్,
మే లయినసఖుఁడు కర్ణుఁడు
నీలీలను నిహతుఁ డయ్యె; నిఁక నెట్లొక్కొ. ౧౨

కుమారా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. ఓమాయాదైవమా!

ఉ. కన్నులు లేవు; పుత్త్రశతకం బనిఁ జచ్చె; నగాధశోకవా
రాన్నిధి నింటితో మునుఁగఁ గాంచు మునింగితి; నయ్యయో! యిఁకే
మున్నది? బందుగుల్ చెలులు నోర్జలు నాఁడిగ శిగన్య మైరి నీ
వన్నఁగడన్; సుయోధనునిపట్టునఁ గూరెను నాస పేడిసిఁజన్. ౧౩

వత్సా! దుర్యోధన! దీనురా లయినయీయమ్మ నూఱడింపుము.

దుర్యో—(మూర్ఛ దెలిసి)

తే. గీ. కర్ణుఁడా! నీకు నామీఁదఁ గలుగుప్రేమ
పయికిఁ బొరలంగ, నింపుగఁ బలుకవేమి?

పాయ నెన్నఁడు; నీ కెగ్గు సేయ; నైన,
మిత్రు విడిచితె వృషసేనుమీఁదిప్రేమ? ౧౪

(మరల మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

అందఱు— (ఊఱడించుచున్నారు.)

దుర్యో— (ఊఱడిల్లి)

తే. గీ. అకట! నాప్రాణములకంటె నధికుఁ డయిన
యంగరాజిల్లు టాలించి, ప్రాణములను
విడువనందుకే, కడు సిగ్గుపడుచు నుంటి:
నింక నే నూఱడిల్లుట యెట్లు తండ్రి? ౧౫

మఱియు—

తే. గీ. వగవ వలసిన వగవ, నే బాలుఁ డైన
దుస్ససేనునిపదకు, బంధువులమృతికి;
నాకు నత్యుపకారి యొనర్చినట్టి
కర్ణుకుల మెల్ల, మాపితిఁ గాన వగతు. ౧౬

గాంధా—బిడ్డా! క్షణమాత్రము కంటఁ దడి వెట్టకుము.

ధృత—కుమారా! నీ వొక్కమాఱు కన్నీరు దుడిచుకొనుము.

దుర్యో— తే. గీ. నానిమిత్తము తనదుప్రాణములు విడిచె,
నెంత లెంకెలచేతను నీడఁబోక;
యట్టికర్ణునికొఱకు, నే నవద నగుచు
నశ్రుజలమును విడువ, న న్నాఁగఁ దగునె? ౧౭

సూతుఁడా! నే నెన్నఁడుఁ దలఁచుకొనినదియు, నాకులమున కంతక మయినదియు నగునీఘోరకర్మ, మెవఁడు చేసెనో?

సూతు— దేవా! జను లీలాగునఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

"ఆ. వె. తేరికల్లు కింత ధారుణిఁ గ్రుంగ, రా
ధేయుఁ డెత్తికొనెడి తెఱపిలోన,
మనబలంబు రూపు మాపినయర్జును
నలుఁగు లతనితూనులు లపహరించె. ౧౮

దుర్యో— క. అలకర్ణుమోముచందురుఁ
దలఁచిన, శోకాబ్ధి పొంగుఁ; దత్క్షణ మది, నా
యలుక యనుతీవ్రబడబా
నలశిఖలను మరల శోషణంబును జెందున్. ౧౯

తండ్రీ! అమ్మా! మీ రాజడిల్లుఁడు.

ఆ. వె. శోకమునను బుట్టి, చుఱుచుచు నిపుడు నా
యుల్ల మేర్చుచుంట కోర్వఁ జాల;
సమవిపత్తులందు శంక మీ కేల? నా
కాలమునకుఁ బోవ నాన తిండు. ౨౦

ధృత—(దుర్యోధనునిఁ గౌఁగిలించుకొని)

ఆ. వె. సాహసంబులందు శంక నాకు నిజంబె;
తల్లడిల్లు గుండె తలఁప భీము;
మానశౌండ! నీకు మాయ గిట్టదు; కూట
సమరి మరుల; దెట్లు చత్తు నేను? ౨౧

గాంధా—బిడ్డా! నూఱుగురుబిడ్డల మింటఁ గలిపినయాభీమునితోనే వాల నిప్పుడు యుద్ధము సేయఁ బోవుచున్నావా!

దుర్యో—అమ్మా! భీమునిమాట య టుండనీ,

ఆ. వె. నామనోరథంబు, నా మేనిగందంపుఁ
జర్చ, నాదుకనులచందమామఁ,
దల్లి! నీకుమారుఁ, దండ్రి! నినయశిష్యుఁ
గర్ణుఁ జంపినట్టిఖలు వధింతు. ౨౨

సూతుఁడా! ఇంక నిప్పు డాలస్య మేందుకు? నారథమును సన్నద్ధముచేసి తీసికొని రా. నీవును పాండవులకు భయపడితివేని నిలిచి పో. గదామాత్రసహాయుఁడ నయి, నే నొక్కఁడన యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

సూతు—దేవ! నీ వన్యథా తలంపకుము. ఇదిగో! నేను వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ధృత—నాయనా! దుర్యోధన! మమ్ము మండఁ బెట్టుటకే నీవు నిశ్చయించు కొంటివేని, యున్నపాటివీరులలో సేనానిఁగా నెవ్వని నయిన నభిషేకింపుము.

దుర్యో—అభిషిక్తుఁ డయి యున్నాఁడే.

గాంధా—బిడ్డా! హతాశురాలిని నన్ను మరల సావలంబననుగాఁ జేయఁ గలిగినయతఁ డెవ్వఁడో చెప్పుము.

ధృత—అబ్బాయీ! శల్యుఁడో? అశ్వత్థామయా?

సంజ—క. కూలఁగ భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు
కాలము సేయంగఁ, గెడయఁ గర్ణుండును, భూ
పాలా! బలవతి యాశ. యిఁ
కాలములో శల్యుఁ డోర్చు నపాండవులన్. ౨౩

దుర్యో—నాయనా! శల్యుఁ డెందుకు? అశ్వత్థామ యెందుకు?

ఆ. వె. కర్ణుఁ గాఁగిలింపఁ గలిగెనా నో, పార్థ
శిరములు హరింపఁ జేతు లెత్తునో;
కాల్వ లగుచుఁ దొరఁగుకన్నీటిచే నభి
షేచనంబు నాకె చేసికొంటి. ౨౪

(తెరలోఁ గలకలధ్వని చేసి) ఓహో! కౌరవబలప్రధానయోధులార! మమ్ముఁ జూచి భయపడి యిట్టిటు పాఱిపోయెదరేమి? దుర్యోధనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడో చెప్పుఁడు. (అందఱు నదరిపడి యాలకించుచుండఁగా సూతుఁడు తత్తఱపాటులోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూతు—దేవా!

తే. గీ. ఇరువు రొక్కరథం బెక్కి, యిందు నందు
నిన్ను నరయుచు వచ్చుచు నున్నవారు;

అందఱు ఎవ రెవరు?

సూతు—కర్ణప్రాణంబుఁ బాపినఘాతుకుండు,
సుగ్రీవకకర్ముఁ డయిన వృకోదరుండు. ౨౫

గాంధా—(భయముతో) బిడ్డా! ఇందుకుఁ జేయునది యేమి?

దుర్యో—అమ్మా! ఇదిగో! గద నాదగ్గఱనే యున్నదిగద!

గాంధా—హా! అదృష్టహీనురాలను నేను జచ్చితినిరా బిడ్డా!

దుర్యో—అమ్మా! నీ విప్పుడు దైన్యపడకు. సంజయ! సంజయ! నాదుఃఖమును బోఁగొట్టు చెలికాండ్రు వచ్చినారు. ఈతల్లిదండ్రులను రథ మెక్కించుకొని పోయి, శిబిరమునఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ధృత—నాయనా! వీరభావ మేమో తెలిసికొనియెద; క్షణమాత్రము నిలువ నిమ్ము.

దుర్యో—ఈ తెలిసికొనుట కేమి? తండ్రీ! పొండి.

ధృత & గాంధా—(కొంచెము నడచి కూరుచున్నారు.)

[తరువాత రథారూఢు లయినభీమార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

భీము—ఓ దుర్యోధనపరిజనులారా! మీరు తొట్రుపాటుతో వెలవెలఁ బోవుచుఁ దిరిగెద రేల? మావలన వెఱవకుఁడు.

సీ. కపటంపుజూదంబు కల్పించినఖలుండు, లక్కయి ల్గాల్చినమొక్కలీఁడు,
పాంచాలికొప్పును బైఁట దూల్చినగాలి, యట్టిట్టు గాని మహాభిమాని,
పానిసీలఁగఁ బాండుసూనులఁ గొనుపాపి, దుశ్శాసనప్రభృతులకు రాజు,
గులువ కౌనూర్గురు తోఁబుట్టువులయన్న, యంగరాజునకును బ్రాణసఖుఁడు,

నగుమహారాజుగారు మీయధిపు లిప్పు
డెందుఁ గొలు వున్నవారో మా కెఱుఁగఁ జెపుఁడ;
మేము పగచేత రా లేదు; మిన్న కతని
వదనమును జూచి పోవంగ వచ్చినాము.

ధృత — సంజయా! ఈక్రూరుని యుక్తి పొడుపు మహాదారుణముగానున్నదిగదా!

సంజ — తండ్రీ! వా రీవఱకే పనిచేత మిగులు లేకుండఁ దమయప్రియమంతయుఁ దీర్చుకొన్నారు. ఇప్పుడు మాటలచేత మనకు మేలుఁ జేయుచున్నారు.

దుర్యో — సూతుఁడా! నే నీయుద్దఱియొద్దఁ గూరుచున్నా నని చెప్పు.

సూతు — చిత్తము (పోయి) ఓభీమార్జునులారా! మహారా జిదిగో నాయన గారితోడను నమ్మగారితోడను, నీమఱ్ఱిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

అర్జు — అన్నయ్యా! పుత్రశోకపీడితు లయినతల్లిదండ్రులను మనదర్శనముచేత మాత్రమెంత యుడలఁ బెట్టుట బా గుండదు. పోవుద మనుగ్రహింపుము.

భీమ — మూఢుఁడా! సదాచారము దాఁటఁ గూడునా? తల్లిదండ్రులు వందనీయు లన్నమాట నీచెవి నెప్పుడుఁ బడ లేదా యేమి? (దగ్గఱఁబోయి) సంజయా. మాతాపితలకు మానమస్కారము దెలుపుము కా దుండు. మేమే తెలిపెదము! (లేరు దిగినారు.)

భీమ — తమ్ముఁడా! నామకర్మములను దెలుపుకొనుచు గురులకు నమస్కరింప వలయును జుమీ!

అర్జు — (దగ్గఱఁబోయి) నాయనా! అమ్మా!

చ. అరులను నందఱం గెలుచు నంచును మీసుతు లేని నమ్మిరో,
గరువముచేత నెవ్వఁడు జగం బఖిలంబు తృణీకరించెనో,
దురమున నట్టికర్ణుపసఁ దూల్చినపాండవమధ్యముండుఁ, మీ
యిరువురు తల్లిదండ్రుల కిదే ప్రణమిల్లెడు భక్తితోడుతన్. ౨౭

భీమ — తే. గీ. కురుకుమారుల నెల్ల నుగ్గుగ నొనర్చి,
దుస్ససేనునిఱొమ్ము నెత్తుటను బలిసి,
యిఁక సుయోధనుతొడలు ఛేదింప నున్న
భీముఁ డిదె మ్రొక్కుచున్నాఁడు పితల కిపుడు. ౨౮

ధృత — దురాత్మా! వృకోదరా! శత్రువుల కపకారముఁ జేసినవాఁడవు నీవు మాత్రమే కావురా. క్షత్రకులమున పుట్టిన దాదిగా వీరులు సమరమున జయాపజయంబులఁ బొందుచునే యున్నారు. ఎందు కీప్రతాపోక్తులచేత మమ్ముడలఁ బెట్టెదవు?

భీమ — తండ్రీ! కోపపడకు.

ఉ. పాండవపత్నిఁ గృష్ణను భవత్సభ కీడిచి తెచ్చి, యామెయు
ద్దండరుషాగ్ని మ్రగ్గి మిడుతల్ బలె రాడ్గణ మంటి గాని, నా
దండితనంబు మెప్పునకు దర్పము చేతను జెప్పఁ; దండ్రి! నీ
వుండవ పుత్రపౌత్రులు మహోద్ధతిఁ జేసెడి వెల్లఁ జూచుచున్. ౩౧

దుర్యో—ఓరి మరుత్తనయ! ఏమిరా యిది? నింద్యమయిననీకర్మమును వృద్ధరాజునొద్దఁ బొగడుకొనుచున్నావు?

మహాస్రగ్ధర. పసరంబుల్ నీకు, నీ, కప్పతికిఁ, గవలకున్, భార్య యాద్యూతదాసిన్,
బొసఁగన్ రారాజ నా నాముదల, కొని సభన్ ముందలం బట్టినా; రీ
యసదృగ్వైరంబునం దాహతు లగున్నపు లేయప్రియుల్ చెప్ప రా; నీ
పసఁ జూతున్, భూరిబాహాబలధనమదదుర్వారు, నన్ గెల్వు మాజిన్.

ఆ! దురాత్మ! ఇదిగో నీవు లేవురా. (క్రోధమునఁ జంపఁ బోవుచున్నాఁడు.)

ధృత—(పట్టుకొని కూరుచుండఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

భీము—(క్రోధము నభినయించుచున్నాఁడు.)

అర్జు—అన్నయ్యా! ఇప్పుడు క్రోధమున కేమి కారణము?

తే. గీ. చెయ్యముల నప్రియం బేమి సేయ లేక,
వీఁడు మాటలఁ జేయుచున్నాఁడు సుమ్మి;
దైనతమ్ములు నూర్గురు నడవిఁ గలిసి,
దుఃఖమునఁ బ్రేలుకొనుచీవిలోడి కేమి?

భీము—ఓరోరి భరతకులకలంక!

తే. గీ. ఇప్పుడే పట్టి వధియించి, యేను దుస్స
సేనునొద్దకు నినుఁ బంప లేనె, తులువ!
మద్గదాకోటినిర్భిద్యమానయూష్మ
దస్థిశబ్దంబు విని గురు లడలరేని? ౩౨

మఱియు నోరిమూఢా!

ఉ. ఆఁడుది వోలె నీవు నెగు లశ్రుజలంబులఁ దీర్చుకొంట, నై
దోడునురంబు వ్రచ్చుతఱి, దూరముగా నిలుచుండి చూచుటన్,
శాడునృపుండ వీ వునుబు వాయవు, మీకుల మన్నతమ్ములేఁ
దూఁడుల కేనుఁ గైళపటుదోర్బలభీముఁడు భీముఁ డల్గినన్. ౩౩

దుర్యో—దురాత్మా! భరతకులాధమ! ద్యూతదాస! పాండవపశువా! నీవలె నేను వ్యర్థప్రలాపములను వచియింపఁ జాలనురా. మఱీమన్న—

తే. గీ. నాగదాదండమునకు భిన్నంబు లైన
బొమ్మ నెమ్ములు వెలిభూషణమ్ము లుగను,
యుద్ధమునఁ బెద్దనిద్దుర నొఱఁగునిన్ను
నిపుడె నీసోదరులు చూచి యేడ్వఁగలరు. ౩౮

భీము — (నవ్వి) అటు లంటిన నీవిషయమున నే మశ్రద్ధతో నుండ రాదు. ఇదిగో! విను నాప్రతిజ్ఞ.

మహాస్రగ్ధర. బెదిదం బౌ కేలుదోయిన్ బిఱబిఱను గదం బిట్టుగాఁ ద్రిప్పి, యూరుల్
పొడిగా నిర్భేది, పాదంబును దల నిడుదుం ద్రొక్కుటం, జూడ తేఁకుల్;
కడిమిం ద్వన్మృత్యుఖ్యాలం జక్కాడఁచి గలదసృక్చందనం బానఖాగ్రం
బాదల న్నెఁబూసికొం చభ్యుదయిభయదభూషోజ్జ్వలన్మూర్తి నౌదున్.

(తెరలో) ఓహో! భీమార్జునులారా! ఇదిగో! నిహతాశేషవిపక్షచక్రుండును నాక్రాంతపరశురామాభిరామయశోవిశాలుండును, ప్రతాపసంతాపితదిఙ్మండలస్థాపిత స్వజనుండును, నజాతశత్రుండును నగు దేవర యుధిష్ఠిరమహారాజుగా రిట్లు లాజ్ఞాపించుచున్నారు.

ఇద్దఱు — మహారాజుగారే మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు?

(మరలఁ దెరలో)

చ. అనిఁ దెగువారియంగముల కాప్తు లొసంగుఁడి యగ్నిసంస్కృతుల్;
కనుఁగవనీళ్ళతోడ నుదకంబును బంధుల కిండు బాంధవుల్;
కనుఁడి హతప్రజాటవిని జ్ఞాతులకంకవిఖండితాంగముల్;
గొనకొని, పొద్దుతో రిపులుఁ గ్రుంకిరి; సైన్యములన్ మరల్పుఁడీ. ౩౯

ఇద్దఱు — మహారాజానాజ్ఞ నెఱవేర్పఁ గాక. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(తెరలో) ఓరోరిగాండీవాకర్షణబాహుశాలీ! అర్జునా! అర్జునా! ఇప్పు డెటఁ బోయెదవురా.

క. తాజన్రాజితము. పడిచితి నీవలుకు న్నిముఁ గెల్చెదు పిల్లద, కర్ణుని పైఁగచే;
నడవిని బోలె విశూరరణంబునఁ బౌరుషపరాక్రమ మయ్యెను మీ;
కడకను వీడినమద్గురుమూర్ధము నంటుట నెంచుచు వచ్చితి; ని
ప్పుడు దుపదాన్వయఘస్మరుఁ డౌగురుపుత్రుఁడు ద్రుంపఁడె పాండవులన్?

ధృత — (విని సంతోషముతో) అబ్బాయీ! దుర్యోధన! ద్రోణవధకరిభ్యోద్దీపితక్రోధానలుండును, దండిక్రొంటెను బరాక్రమవంతుండును, శిక్షావంతుండును, సమరసమానుండును నగునశ్వత్థామ యిదిగో! వచ్చుచున్నాఁడు; నీ వీవీరున కెదురు వోయి సంభావింపుము.

గాంధా — కుమారా! ఈమహాభాగున కెదురు పొమ్ము.

దుర్యో — నాయనా! అమ్మా! కర్ణునిచావు గోరినయీవృథాయౌవన శస్త్రబలభరునితో నేమి ప్రయోజనము?

ధృత — కొడుకా! ఈసమయములో నిటువంటిపరాక్రమవంతులకు వెగటుగా మాటలాడఁ గూడదు.

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

అశ్వ — జయతుజయతు కౌరవేశ్వరః.

దుర్యో — (లేచి) గురుపుత్త్ర! ఇటు కూరుచుండుము. (కూరుచుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

అశ్వ — రాజా! కౌరవేశ్వర!

తే. గీ. కర్ణముల కింపుగాఁ బల్కి, కర్ణుఁ డాజి
యందుఁ జేసినపని, తెల్ల మయ్యెఁ గాదె?
ద్రోణి యిప్పు డధజ్యశరానుఁ డగుచు
వచ్చె; నీవైరులను డాఁకు? వగవ కింక. ౩౮

దుర్యో — (అసూయతో) ఆచార్యపుత్త్ర!

ఆ. వె. అంగరాజు చచ్చినంతట గద, నీవు
యుద్ధ మొనరఁ జేయ నుండినావు;
నేను జచ్చువఱకు నీవు ప్రతీక్షింపు;
కర్ణునకును నాకుఁ గలదె వేఱు? ౩౯

అశ్వ — ఏమి? ఇప్పటికిని గర్ణునియందుఁ బక్షపాతమును, మాయెడలఁ దిరస్కారమునా? రాజా! కౌరవేశ్వరా! తథాస్తు. (నిష్క్రమించెను.)

ధృత — కుఱ్ఱా! నీ కిది యేమి వెఱ్ఱి? ఈసమయములో నంతమహాభాగుఁ డయినయశ్వత్థామకు, నీవు పుల్లవిఱుపుమాటలచేత మనను విఱుగఁ జేసితివి.

దుర్యో — ఇతని కేమి యప్రియము? నే నసత్యము పలికినాఁడనా? ఇది నాకుఁ గ్రోధస్థానము గా దేమి? చూడు,

చ. ధనువులు పూను రాజులకుఁ దల్ప నశక్యపుఁ జెయ్వివాని, నీ
కొనరినభాగ్యదోషమున యుద్ధమునం దెగినట్టివాని, నిం
దఱ కొనరించె, నాయెదుర, నాప్రియమిత్త్రుని, నంగరాజు; న
ర్జునునకు ద్రోణపుత్త్రునకుఁ, జూడ విశేష మదేమి చెప్పుమా. ౪౦

ధృత — నాయనా! నిన్ననవలసిన దేమి? భరతకులమున కిది యవసాన సమయము. గాంధారీ! మందభాగ్యుఁడను నే నిప్పు డేమి చేయుదును? (ఆలోచించి) కానీ. సంజయా! భారద్వాజుఁడయినయశ్వత్థామతో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము

చ. తడవుగ వీనిలోఁ గుడుచు స్తన్యము నేమతి నాఁడవయ్యె? నీ
వాడలను ద్రొక్కఁ, నావలువయుం బార దన్యోను నీదుబాల్యమం
దుడుగనిభ్రాతృదుఃఖమునకో, చిరమైత్రికో, వ్యత్యయంబుగా
నుడివినవీనికో, గురుతనూభవ! పెంపకుమయ్య క్రోధముం. ౪౧

సంజ — చిత్తము. (లేచుచున్నాఁడు.)

ధృత — మఱియు నిట్లని కూడ వచియింపుము.

క. అనృతము వించు నీజనకుఁ డట్టులు శస్త్రము నుజ్జగించుటం,
గనుఁగొన నంతవానికిని గర్గినతాదృశ మానవజ్ఞయుం,
దనయుఁడ వైననీరుబలదర్పములుం, దలపోసి లే, సుయో
ధనుపలు కెంతువా? ప్రతివిధానము సేయుదు గాక ద్రోణజా! ౪౨

సంజ — చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో — సూతుఁడా! మాయుద్ధరథమును సన్నద్ధము సేయుము.

సూతు — చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ధృత — గాంధారీ! మన మీలాగున మద్రాధిపతి యయినశల్యునిఁ జిదికిం బోవుదము. అబ్బాయీ! నీవు నిట్లు చేయుము. (చెవిలో) ఈలా గీలాగు (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చన్నామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ బంచమాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః

వేణీసంహారనాటకము.

షష్ఠాంకము.

———:o:———

[తరువాత నాసనస్థుఁడయి ధర్మరాజును, ద్రౌపదియుఁ, జేటియుఁ, బురుషుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

యుధిష్ఠిరుఁడు — (విచారముతో నిట్టూర్పు విడిచి)

ఉ. ఎట్టెటో భీష్మసాగరము నీఁదియు, ద్రోణమహాగ్ని నార్చియున్,
గట్టిఁడికర్ణపన్నగము గాసిలఁ జేసియు, శల్యుఁ గూల్చియున్,
గిట్ట! యొకింత తక్కువగఁ గాంచుజయంబున, మాకు నెల్ల ని
ష్పట్టున, భీముసాహసపుఁబల్కున జీవితశంక పుట్టెఁగా! ౧

ద్రౌపది — (కన్నీళ్ళతో) మహారాజా! పాంచాలిచేత నని యెందు కనరు?

యుధి — ద్రౌపదీ! నాచేతనే సుమీ! (పురుషునిఁ జూచి) బుధక!

పురు — దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి — నీవు పోయి సహదేవునితో నిట్టు చెప్పుము. భీమసేనుండు క్రోధావేశంబున "నేఁ డీదినంబునఁ దప్పక సుయోధనుని వధించెదను; లేకున్న నేను జచ్చెద" నని చేసినదారుణప్రతిజ్ఞను దెలిసికొని, మహాభిమాని యయిన దుర్యోధనుఁడు మాయ మయ్యెను. కావున వానిజాడ నెఱింగి వచ్చుటకు, మిక్కిలి నిపుణమయినబుద్ధి గలిగినట్టియు, నయ్యాయికందువల నెఱింగినట్టియు భక్తివిశ్వాసములు గలిగినట్టియు సచివులం, దప్పటలతోడఁ జాటించుచు, శమంతపంచకమునఁ జరింప వలయును; దుర్యోధనుజాడఁ దెలిసి వచ్చినవారికి, ధనము మొదలుగాఁ గలపసదనంబు లీయఁబడు నని, స్పష్టముగాఁ దెలుప వలయును.

మఱియు —

సీ. నీళ్ళజాడలు దీయ నేర్పుజాలరు లూబినేలలం దినుకల నెమక వలయు;
నల్లిబిల్లిగఁ దీఁగ లల్లుడొంకల నెలుంగుగొల్లలు సొదలఁ గన్గొనఁగ వలయు;
నిజపరశరణాంకనిపుణు లౌ నెఱుకులు వ్యాఘ్రాటవులయందు నరయవలయు;
రంధ్రప్రజ్ఞులైనమేల్ప్రణిధులు జడదారివేసాల మునులొద్ద వెదుక వలయు;

పురు—దేవా! చిత్రము.

యుధి—మఱియు నిట్లని కూడఁ జెప్పుము.

తే. గీ. అలుకుచు రహస్యమున మాట లాడువారి,
సుప్తులను, రోగులను గూడఁ, జూడ వలయుఁ;
బులుఁగులయెలుంగు, మృగములకలఁతె, రాచ
గుఱుతునడుగులు, నడవిలో నెఱుఁగ వలయు. ౨

పురు—చిత్రము దేవా! (నిష్క్రమించి మరల వచ్చి సంతోషముతో) దేవా! పాంచాలకుఁడు వచ్చినాఁడు.

యుధి—శీఘ్రముగాఁ దీసికొని రా.

పురు—(నిష్క్రమించి పాంచాలకునితో మరల వచ్చి) ఇదిగో! రాజుగారు; సన్నిధికిం బొమ్ము.

పాంచా—(సమీపించి) దేవా! జయముజయము. దేవరకును దేవేరికినిఁ బ్రియముఁ దెలుప వచ్చితిని.

యుధి—భద్ర! పాంచాలక! దురాత్ముఁ డయినయాకౌరవాధమునిజాడ, యే మయినఁ దెలిసినదా యేమి?

పాంచా—దేవా! జాడ మాత్రమే గాదు; దేవీకేశాంబరాకర్షణమహాపాతకహేతుభూతుం డగునాదురాత్ముఁడే తెలిసికోఁబడెను.

యుధి—(సంతోషముతోఁ బాంచాలకునిఁ గౌఁగిలించుకొని) భద్ర! మేలు మేలు! ప్రియ మెఱింగించితివి. మఱి కంటె కగపడినాఁడా?

పాంచా—దేవా! యుద్ధమున కగపడినాఁడా యనుంతు.

ద్రౌప—(భయముతో) ఏమి నానాథుఁడు సమరగోచరుఁడై యున్నాఁడా?

యుధి—(సంశయముతో) నిజముగా మాతమ్ముఁడు యుద్ధములోనే యున్నాఁడా?

పాంచా—మహారాజుగారితో నేను మఱియొకలాగు మనవి చేసికొందునా?

యుధి—తే. గీ. కారణము లేకయే మది కలఁతపడుచు,
నూరక వివేకహీనత నొందు చుండె;
గదను ధరియించుభీమువిక్రమ మెఱిఁగియు,
సందియముఁ బొందుచున్నాను జయమునందు. 3

(ద్రౌపదివంకఁ జూచి యామెమోమునుండి కన్నీళ్ళు దుడిచివేయుచు) ఓసుక్షత్రియురాలా!

చ. గురువులు బంధువుల్ నృపతికోట్లు గనన్, మన కైననాఁటిదు
ష్పరిభవ ముత్తరింప నిరుపద్రుతు లున్నవి; యెవ్వి యన్న, సుం
దరి! మన మైన నందఱముఁ, దప్పక ప్రాణము పాయఁగా వలెన్;
గురుకులపాంసనుం డయిన, గొబ్బునఁ జావ వలెన్ రణంబునన్. ౮

అయినను సందేహ మెందుకు?

తే. గీ. ప్రతినచెడు నేమొ యని, భయపడుచు నున్న
యమ్మహావీరుచే నిశ్చయముగఁ జచ్చు,
నిండుఁగొలువున నీతలవెండ్రుకలను
బట్టి, ని న్నీడిపించినపాపపశువు. ౯

పాంచాలకా! చెప్పుచెప్పు. ఆదురాత్ముఁ డెట్లు లగపడెను? ఇప్పు డెక్కడ నేమి జరుగుచున్నది?

పాంచా—దేవా! దేవీ! చిత్తగింపుఁడు. దేవరవారిచేత నట్లు మద్రేశుం డయినశల్యుండు దెగుటయు, శకునిశలభంబు సహదేవానలంబునం బడి మ్రగ్గుటయుఁ, దిక్కునకొలఁదిపాటిజోదులు, తమదళవాయిచావును జనములయాక్రందనమును జూచి, రణరంగమునకుఁ దొలంగిపోవుటయు, మనసైన్యంబులు శత్రుపరాజయంబు గాంచి పొంగుచు, విచిత్రపరాక్రమంబున ధృష్టద్యుమ్నాధిష్ఠితంబు లయి యుండుటయుఁ, గృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు విచ్చి మొగ్గుటయు నాలోకించి, దురాత్ముఁ డక్కౌరవాధముఁడు బెంగగొని, భీమసేనునిదారుణప్రతిజ్ఞకు నదలి యెక్కడనో యడఁగి పోయెను.

యుధి—ఛీ! యేమి పని చేసెను? తరువాతఁదరువాత?

ద్రౌప—ముందుసంగతి చెప్పు

పాంచా—దేవా! దేవీ! అవధరింపుఁడు. తరువాత భీమార్జును లిద్దఱును, వాసుదేవాధిష్ఠితం బయినరథం బెక్కి, శమంతపంచక మంతటను వెదకిరి; గాని వానిజాడ కొంచె మయినను దెలియ రాదయ్యెను. పిమ్మట మాకోఁటిభృత్యులు దైవమును దలంచి శోకించు చుండిరి. అర్జునుం డుస్సు రని వేఁడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచుండె. వర్షకాలమున నంధకారబంధుర మగురాత్రివేళఁ, దళతళ మనియెడు మెఱుంగులతెఱంగున వెలింగెడుపింగళేక్షణంబుల, భీమసేనుండు నిజగదాదండంబును బ్రజ్వలింపం జేయుచుండె. భగవంతుఁ డయినకృష్ణుండు విధిచెయ్వుల దూఱుచుండె. అట్టిసమయంబున నొకానొకపురుషుండు, తనచేత మాంసభారమును బట్టుకొని, క్రొత్తగాఁ జంపిన మృగమునెత్తుటం జొత్తిల్లినకాళ్ళతోడను, గట్టుఁబట్టతోడను, బరుగుపరుగున వగర్చు

కొనును భీమసేనునిసన్నిధికి వచ్చి, నిట్టూర్పులసందడిని సగముసగము వినఁబడియెడు నక్షరములచేత సూచింపఁ దగిన మాటలతో, నిట్లు విన్నవించెను. దేవా! ఈచేరువ నొకమహాహ్రదంబుతీరంబున మడుఁగులో దిగినయడుగులజాడలు రెండు గనంబడు చున్నవి. అం దొకటి నీళ్లనుండి వెడలి వచ్చినట్లున్నది. రెండవది యట్లు గాదు. మీఁద దేవరచిత్తము. అనుటయు మే మందఱముఁ దొందరగా బయలుదేఱి యామడుపుఁ జూపుటకు వప్పురుషుని ముం దుంచుకొని పోయితిమి. అనంతర మారెండపపదపద్ధతి దుర్యోధనుని దగుట నిరూపించి భగవంతుండు కృష్ణుం డిట్లనియె. ఓవృకోదర! దుర్యోధనుఁడు జలస్తంభవిద్య నెఱుంగును గదా. దానంజేసి నిశ్చయముగా నీకు జడిసి, వాఁ డీమడుగున దాఁగి యున్నవాఁడు. అనిన నబ్బలానుజునిమాట విని యుబ్బి, దిక్కు లెల్లం బూరటిల్ల మొసళ్లు మొదలయినజలజంతువులు తల్లడిల్ల, మడువంతయుఁ గలఁగి పోవ, భీమసేనుండు భీకరంబుగాఁ బెద్దబొబ్బవెట్టి యిట్లనియె. ఓరోరివృథాప్రఖ్యాపితాలీకపౌరుషాభిమానీ! పాంచాలరాజతనయాకేశాంబరాకర్షణమహాపాతకీ! ధార్తరాష్ట్రాపసదా!

చ. పొడమితి విందువంశమునఁ; బూనితి వెప్పటికి న్మహాగదన్;
విడువక దుస్ససేనునురి వెచ్చనినెత్తురు ద్రావుశతుగ్రి నన్
గడునిరసించి; తల్లు మధుకైటభవైరిని ధిక్కరించి; యి
ప్పుడు పసరంబ! పంకమున మున్గి యడఁగితి నాకు జంకుచున్. ౬

మఱియు నోరిమానధనా! కౌరవాధమా!

ఉ. కాగవనిష్కుటంబు లొగిఁ గాంతులు చచ్చి విముక్తకేశవి
స్తారము కౌట, నాకతన ద్రౌపదిక్రోధమహానలంబు చ
ల్లారెను; దుస్ససేనుహృదయంబున నెత్తురు ద్రావఁ జూచి, యీ
మారుతి నేమి చేసి? ఇది మానము చంపుకొనంగ వేళయే? ౭

ద్రౌప—నాథా! నీవు మరల వచ్చి నాకంటఁ బడితివేని నాకోపము తీఱినట్టే.

యుధి—ద్రౌపదీ! యీసమయమున నమంగళములను నోట రానీయఁగూడదు. భద్ర! తరువాతఁ దరువాత?

పాంచా—దేవా! తరువాత నివ్విధంబునం బలుకుచు, వృకోదరుండు వీర్యక్రోధోద్ధతుం డయి, భీషణగదాదండంబును బిఱబిఱం ద్రిప్పుచు, నువ్వెత్తుగ లోన నుఱికి, యుల్లంఘితతీరంబు, నుత్సన్ననలినంబు, నున్మూర్ఛితగ్రాహంబును, నుద్భ్రాంతసమస్తశకుంతంబును నయి యమ్మహాహ్రదం బంతట నుడిగుండములు పడునట్లు భయంకరముగా నీ రంతయుఁ గలిపి వేసెను.

యుధి—భద్రా! అట్లయినను వెలువడ లేదుగదా?

పాంచా—దేవా! యెట్లు వెలువడ కుండును?

చ. పెలుచ భుజంబులం జఱచి, భీముఁడు పెన్మడుపుం గలంచినన్,
బలుఁదతికొండకవ్వమునఁ బాల్కడలి న్మథను కాలకూటముం
బలె, నొకమూలనుండి కురుపాంసనుఁ డుత్కటకోపపావకో
జ్జ్వలతమవిస్ఫులింగముల సత్వరుఁడై వెడలెన్ హ్రదంబునన్. ౮

యుధి—సుక్షత్రియా! మేలు మేలు!

ద్రౌప—యుద్ధమునకు వచ్చినాఁడా లేదా?

పాంచా—అట్లు లాజలాశయంబునుండి వెలికి లేచి, యిరుగరంబులఁ బెనుగదనుఁ బిఱుబిఱుం ద్రిప్పుచు, దుర్యోధనుం డిట్లనియె. వృకోదరా! నీభయంబున నేను డాఁగితి నని సమర్థించుకొనుచున్నావా? మూఢుఁడా! పాఁడుపుత్రులను జంపుకుఁడఁ బరులకంటెం బయటకు సిగ్గుపడుచు, బడలిక దీర్చుకొనుటకై పాతాళమునకుఁ బోయి యుంటిని. అను చుండునంతలోఁ, గృష్ణార్జును లిద్దఱునుం బోయి, నీళ్లలో గదాయుద్ధము సేయఁగూడ దని, భీమదుర్యోధనుల నొడ్డునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి.

అప్పుడు కౌరవనాథుండు గూరుచుండి, తనచేతిగదను గ్రిందఁ బెట్టి, వచ్చిపోయిననూఱుగురుతమ్ములయు, వాజివారణవీరభటులయుఁ, గళేబరంబులను, గాకులును గ్రద్దలును రాపులుఁగులును నక్కలును గుక్కలును బీఁకికొనితినుచుండుటచేత భీభత్సంబైనదియు, దుర్యోధనబలంబు పేరు మాసినదియు, మనవీరులసింహనాదములకతమ్మున నిమ్మడిగా మొరసెడురణతూర్యములచేత సంకుల మయినదియుఁ, దనచుట్టములందొక్కఁడైన లేనిదియుఁ బగవారిబంధువులతో నిండియున్నదియు, నగుకౌరవయుద్ధరంగంబును దేఱి పాఱఁ జూచి యారారా జున్నరని వేఁడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచుండె.

యుధి—తరువాతఁ దరువాత?

పాంచా—దేవా! అయ్యవసరంబున వృకోదరుం డిట్లనియె. ఓయికౌరవరాజా! బంధుజనమునుగూర్చి దైన్యపడుటచే నేమి ప్రయోజనము? పాండవులు సమర్థులు, నే నసహాయుఁడ నని విషాదంబు నొందకుము.

తే. గీ. నీవు యుద్ధంబు సేయ, మాయేవురందు
నిచ్చ వచ్చినవానిని నేఱుకొనుము;
కవచము ధరించి, వలయుకైదువులు గొంచు,
నలుపు మాతనితో రణోత్సవము నేఁడు. ౯

అనుపలుకు లాలించి యాకురురాజు, కొంచెము గన్నీటితోఁ గూడుకొనిన చూపును భీమార్జునులమీఁద నిలిపి యిట్లనియె.

ఆ. వె. కర్ణు, దుస్ససేనుఁ, గడతేర్చినట్టిమీ
యిరువురును, సమాను లిపుడు నాకు;
నప్రియుండ వయిన, నతిసాహసుండ వౌ
నీవ, ప్రియతముండ వెంచ ననికి. ౧౦

అని లేచి। పరస్పరక్రోధాక్షేపపరుషవాక్యలహాప్రిసారితఘోరసంగ్రాములై భీమదుర్యోధనులు, నిజభుజాదండంబుల విచిత్రగదాపరిఘుంబులు శోభిల్ల, మండల ప్రచారంబుల విహరించుటకు నారంభించిరి. అంత నేను భగవంతుం డయినచక్రాయుధునిచే కేవలయొద్దకుఁ బంపఁబడితిని. మహానుభావుం డయినదేవకీనందనుండు మీతో నిట్లు మనవిచేయు మనియె. భీమసేనుం డపర్యూషితప్రతిజ్ఞుం డగుటయు దుర్యోధనుండు విచ్చుమొగ్గగుటయుఁ గాడ, మాకు మిక్కిలి విషాదంబు గలిగినది. ఇంక నిప్పుడో, భీమసేనుచేత సుయోధనుండు చిక్కినాఁడు గావున, నిష్కంటకం బయిన యీభూతలం బంతయు నీ వేలుకొమ్ము. అభ్యుదయోచితంబు లగుననవరతమంగళసమారంభంబులు సమకట్టింపుము. సందేహము వలదు.

మ. తగ నింప న్వలె రత్నకుంభములు త్వద్రాజ్యాభిషేకార్థమై;
మిగులం బండువు సేయఁగా వలెను చేట్కం ద్రౌపదీవేణికిన్!
జగతిన్ క్షత్రియరుచ్చిదాపరశుభాస్వత్పాణి యౌ రాముఁడున్,
మొగిఁ గ్రుద్ధుం డగుభీముఁడున్, సమరముల్ బూనంగ జం కేటికిన్?

ద్రౌప — త్రిభువనాధనాథుం డగుదేవుం డిట్టు లానతిచ్చుచుఁడ, మఱియొకలాగేల జరుగును?

పాంచా — ఇది కేవల మయ్యానురాంతకునియాశీర్వచనము కాదు. ఆదేశమే.

యుధి — భగవంతుం డగునమ్మహాత్మునిసందేశమున కెవ్వఁడు సంశయించును? ఎవఁడురా అక్కడ?

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు — దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి — దేవకీనందనుం డయినదేవునిప్రసాదంబున, భీమునివిజయమంగళశంసార్థంబుగాఁ, దదుచితసమారంభములు సమకట్ట వలయును.

కంచు — చిత్తము దేవా! (ఉత్సాహముతో నడచి) ఓహో! సంవిధాతృపురస్సరు లగునంతఃపురదౌవారికులారా! యథాప్రధానంబుగా మీ రందఱు వినుండు.

భుజబలపరిభూతపౌర్ణికాకరపరిభవసాగరుండును, నిర్వ్యూఢదుర్ధరప్రతిజ్ఞాభరుండును, సుయోధనానుజశతోద్ధూననప్రిభంజనుండును బ్రిభంజనతనయుండును, బలవంతుండును, దుశ్శాసనోరస్స్థలవిదళనరసింహుండును, దుర్యోధనోరుస్తంభభంగవినిశ్చిత విజయుండును నగువృకోదరునికి, విజయమంగళంబుల సమకట్టవలయు నని, స్నేహపక్షపాతిమానసంబున నిదిగో! దేవరయుధిష్ఠిరమహారాజుగా రాజ్ఞాపించుచున్నారు.

(ఆకాశమందు)—ఏ మంటివి? అంతట నధికతరముగా సమకట్టిరియున్నామే; నీవు చూడవా యేమి యనుచున్నారా?

కంచు - నాయనలారా! మేలుమేలు! చెప్పకయే మేలు చేయుట మనోగతంబయినస్వామిభక్తిని వెల్లడించును గదా!

యుధి—ఓయిజయంధర!

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి—నీవు పోయి, మాకు మేలువార్తను దెచ్చినయీపాంచాలకునిఁ బసదనంబులఁ బరితోషపెట్టుము.

కంచు—చిత్తము దేవా! (పాంచాలకునితో నిష్క్రిమించుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—మహారాజా! హృదయేశుఁ డయినభీమసేనుఁడు మరల నద్దురాత్మునితోడ "మాయేఘురయందు నిచ్చవచ్చినవానిని నేలుతును" మని యెందునిమిత్తమనెను? ఒకవేళ వాఁడు మాదీనులు బిడ్డలలో నొకనిఁ గోరుకొని, యాతనితో సమరంబు సేయఁ బూనిన, మహోపద్రవంబు సంభవిల్లును గదా?

యుధి—ద్రౌపదీ! ఆజరాసంధపరిపంథితాత్పర్య మిది; సకలబంధువులును, వీరభటులును జచ్చిపోయి, పదునొకం డక్షోహిణులసేనలపుఁ, గృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు ముగ్గురు మాత్రిమే మిగిలిరి; కావున, దుర్యోధనుం డిప్పుడు బంధురహితుండును, శరీరమాత్రవిభవుండునునయి, యున్నవాఁడు. అందుచేత నొకవేళ, నభిమానమును వదలిపెట్టి వీఁ డస్త్రసన్యాసము పుచ్చుకొనినను, దపోవనము ప్రివేశించినను, బిత్రృముఖంబున సంధిని గోరినను, సకలరిపులను జయింతు నని, పూనినతనప్రితిజ్ఞ నెఱవేఱ కుండు నని యెంచి, వానికిఁ గొంచె మాస పుట్ట, నట్లు వచియించెను. పాండవు లయిదుగురలో, నొకనితోడ నయిన యుద్ధము సేయుటకు, దుర్యోధనుఁడు చాలఁడు సుమీ. అయినను వృకోదరునకే వీనితోడ గదాయుద్ధము కావలయు నని నేను తలంచుచున్నాను. ఓసుకుమారియురాలా! చూడు.

మ. అలుకన్ బెన్నదఁ బూనుభీమునికి సత్యం బీ దెవం డాతలో;
బలరామోహుముఁ డాసుయోధనుఁ డనిన్, శాంచద్గదాకౌశలిన్;
గలుగున్ భద్రము ధార్తరాష్ట్రనలినీగంధేభుఁ డౌతుట్రకున్;
దలఁతున్ భీమునికే సుయోధనునితోఁ; దక్కెంచు నే నొండ్లకున్. ౧౨

(తెరలో) ఓహో! దప్పి గొంటిని. దప్పిగొంటిని. కొంచెము నీళ్ళును, నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావింప వలయును.

యుధి— (విని) ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు— దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి— ఆ దేమో తెలిసికొని రా.

కంచు— చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మగలఁ బ్రవేశించి)

కంచు— దేవా! వడగొట్టి యొకయతిథి వచ్చియున్నాఁడు.

యుధి— శీఘ్రముగాఁ దీసికొని రా.

కంచు— చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తరువాత మునివేషధారి యయినచార్వాకుఁ డనెడురాక్షసుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాక్ష— (తనలో) నేను దుర్యోధనునిమిత్త్రుఁడ నయినందుకుఁ బాండవుల నెట్లయిన వంచింప వలయును. (ప్రకాశముగా) దప్పిగొంటిని దప్పిగొంటిని. కొంచెము నీళ్ళును నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావింప వలయును. (రాజును జేరుచున్నాఁడు) (అందఱు లేచి నిలువఁబడుచున్నారు.)

యుధి— మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

రాక్ష— ఇది సముదాచారమునకు వేళ గాదు. కొంచెము జల మిచ్చి నన్ను సంభావింపుము.

యుధి— మునీంద్రా! మీ రీయాసనమునఁ గూరుచుండుఁడు.

రాక్ష— (కూరుచుండి) మీరు కూడ మీమీస్థలములఁ గూరుచుండుఁడు.

యుధి— ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[బంగారుగిండి చేతఁ బట్టుకొని కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు— దేవా! ఇదిగోఁ! జల్లనిపరిమళోదకముచేతఁ బూర్ణ మయిన భృంగారము. ఇది దాహము పుచ్చుకొనుటకుఁ బంచపాత్రము.

యుధి— మునీంద్రా! నీయపట్టును దీర్చుకొండి.

రాక్ష—(కాళ్ళు గడుగుకొని యాలోచించి) ఓహో! నీవు క్షత్రియుని లాగున నున్నావు.

యుధి—దేవరవారు చక్కగా నెఱింగిరి; నేను క్షత్రియుండనే.

రాక్ష—ప్రతిదినము మాగక పోరాడుచు, స్వజనవినాశము చేసికొనెడు మీ నీళ్ళు మొద లగునవి, పరిగ్రహింపఁ గూడదు. కానీ, ఈనీడచేతను, సరస్వతీ నది లోనితరంగములను స్పృశించి వీతెంచెడుచల్లగాలిచేతను, నేను శ్రమను దీర్చు కొనియెదను.

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! ఈ సనకజ్జుతో మహర్షికి విసరవే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

రాక్ష—పూజ్యురాలా! మాయెడల నిట్టియుపచారము లనుచితములుగదా!

యుధి—మునీంద్రా! మీ రెందుచేత నింతయలసట గలిగినది?

రాక్ష—ఓయీ! వటుజనసులభ మయినవేడుకచేతఁ, బూజ్యు లయిన క్షత్రియోత్తముల ద్వంద్వయుద్ధము జూచుట కయి, శమంతపంచకమునఁ దిరుగుచుండి, యర్జునసుయోధనుల కగుగదాయుద్ధము నవలోకించి, బలవత్తర మయిన యాశరదాతపతైక్ష్ణ్యంబున కోర్వ లేక, యుద్ధము ముగియ కుండనే చక్క వచ్చితిని.

అందఱు—(విషాదమును బొందుచున్నారు.)

కంచు—మునీంద్రా! అలాగు కాదు. భీమసుయోధనుల కని చెప్పుఁడు.

రాక్ష—(అసూయతో) ఆ! సంగతి తెలియనివాఁడవు, న న్నెట్టు లాక్షే పించెదవు?

యుధి—మునీంద్రా! చెప్పుండి చెప్పుండి.

రాక్ష—క్షణమాత్రము విశ్రమించి నీ కంతయుఁ జెప్పెదను; కాని యీ ముసలివానికిఁ జెప్పను.

యుధి—చెప్పుండు. ఏమి? అర్జునసుయోధనులకే?

రాక్ష—అర్జునసుయోధనుల కగుగదాయుద్ధ మని నే నీవఱకే చెప్పి యుంటిని.

యుధి—భీమసుయోధనులకుఁ గాదా?

రాక్ష—అది యంతకు మునుపే జరిగి పోయినది.

[యుధిష్ఠిరుఁడును, ద్రౌపదియు మూర్ఛిల్లుచున్నారు.]

కంచు—(నీళ్లు చల్లి) దేవా! దేవి! ఊఱడిల్లుఁడు.

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఇద్దఱు—(తెలివిని బొందుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! ఏమి చెప్పితిరి? భీమసుయోధనులకు గదాయుద్ధ మంతకు మునుపే జరిగి పోయిన దేమి?

ద్రౌప——స్వామీ! ఏమో చెప్పండి అంతకు మునుపే జరిగి పోయినదా?

రాక్ష—కంచుకీ! వీ రిద్దఱు నెవరు?

కంచు—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈయన యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈమె ద్రౌపదీదేవి.

రాక్ష—హా! ఘాతుకుఁడనైన నేను దారుణమైనసంగతి నుపక్రమించితినిగదా!

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! భీమసేన! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—ఇప్పుడు చెప్పిన దేమున్నది?

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

యుధ—(కన్నీళ్లతో) బ్రాహ్మణోత్తమా!

తే. గీ. పదము సందిగ్ధముగ నుంటఁబట్టి, యిట్లు
తీవ్రదుఃఖంబుఁ బొందు యుధిష్ఠిరుండు;
భీమునిశ్చితవార్తను వినినపిదపఁ,
బ్రాణములఁ బాసి సౌఖ్యంబు పడఁగలండు. ౧౩

రాక్ష—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఇదే నా ప్రయత్నమును. (ప్రకాశముగా) అలాగయిన, నవశ్యము చెప్పవలసినసంగతులను సంగ్రహముగాఁ జెప్పెదను. బంధువ్యసనమును విస్తరించి చెప్పి, మఱింతచింత కలిగింపఁ గూడదు.

యుధి—(కన్నీ రొలుకుచుండ)

తే. గీ. ప్రణతి గావింతు సరగఁ జెప్పంగదయ్య,
సంగ్రహంబుగనో సవిస్తరముగానొ;
యనుజా దిస నేమి మూఁడెనో వినుట కేను,
సావధానత నుంటి, వాచంయమీంద్ర! ౧౪

రాక్ష—రాజా! వినుము.

చ. కరము గదాధ్వనుల్ నిగుడఁ, గౌరవభీములు పోరువోటికిన్,

ద్రౌప—(హఠాత్తుగా లేచి) తరువాతఁ దరువాత?

రాక్ష—(తనలో) వీ రిద్దఱకు మరలఁ దెలివియున్నది రాకుండుటకు నే నేమి చేయుదును? (ప్రకాశముగా)

సరగ బలుండు రా, నతనిసన్నిధిఁ బోరిరి చాలసే; పునం
తర మతిశిష్యవత్సలతఁ, దద్బలరాముఁడు సంజ్ఞసేయ, న
క్కురుపతి, దానికి దెలిఁగి, కూల్చె వృకోదరు నొక్కపెట్టునన్. ౧౫

యుధి—హా! తమ్ముఁడా! వృకోదరా! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! హా! భీమసేన! నాకుఁ గలిగినపరాభవమును సహింపలేక, నీజీవమును విడిచి పెట్టితివా? నాథా! హా! జటాసురబకహిడింబకిమ్మీరకీచకజరాసంధనిషూదన! హా! సౌగంధికాహరణచాటుకార! హా! పలుకవేమి? ప్రాణేశ్వరా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది)

కంచు—(కన్నీళ్ళతో) హా! భీమసేనకుమార! హా! ధార్తరాష్ట్రకులకమలినీప్రాలేయవర్ష! మహారాజా! ఊఱడిల్లుము. బుద్ధిమతికా! దేవిగారి నూఱడింపవే. మునీంద్రా! మీరు కూడ మహారాజుగారి నూఱడింపుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) ఆ! ప్రాణత్యాగము చేయ నూఱడించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓయిభీమాగ్రజ! ఇంకను జెప్పవలసిన సంగతి యున్నది. ఒక్కక్షణ మూఱడిల్లుము.

యుధి—(మూర్ఛదేఱి) మునీంద్రా! ఇంకను జెప్ప వలసిన దున్నదా?

రాక్ష—అట్లు ధానుష్కత్రయుండు నిహతుండై, వీరసులభంబైనపుణ్యగతిం బొందిన, భ్రాతృవధను జూచుటచేతఁ బొరలి పొరలి వచ్చుదుఃఖంబునఁ గన్నీరు కాలువలై పాఱ, నర్జునుండు, గాండీవంబు విడిచి పెట్టి, క్రొన్నెత్తుటం దొత్తిల్లి యున్న భీమునిగదను, బిగిసికొని పోయినయతనిచేతనుండి బలవంతముగా నూడఁదీసికొని. తన్నుఁ గృష్ణుఁడు సంధి సేయం దలంచి వారించుచున్నను, భ్రామితగదాఝుంకారమూర్ఛిత గంభీరవచనస్వనుండై, చిఱునవ్వుతోఁ గౌరవేశ్వరుండు రారమ్మని పిలుచు చుండంజేసి, నీమూఁడవసోదరుఁడు వెనుకదీయక, యాతనితోడ యుద్ధంబున కుపక్రమించెను. అప్పుడు మిక్కిలి లాఘవంబు గలిగిన యానుయోధనునిగదాఘాతంబున విన్వచ్చుఁడు చచ్చునకా నిశ్చయించి, బలరాముం డర్జునపక్షపాతి యయినకృష్ణుని బలవంతముగాఁ దనరథ మెక్కించుకొని, ద్వారకానగరంబునకుఁ గొంపోయెను.

యుధి—మేలు మే లర్జునా! గాండీవమును విడిచి పెట్టుటచేత, వెంటనే నీవు భీమునిమార్గమును బొందఁ గలవు. ఇఁక నే నేయుపాయమునఁ బ్రాణత్యాగమహోత్సవము చేసికోఁ గలను?

ద్రౌప—హా! నాథా! భ్రాతృవత్సల! గదాయుద్ధమున నేర్పు చాలని నీతమ్ముఁడు, నీచేతిలోనిగదను బలవంతముగాఁ బుచ్చుకొని పగవానికభిముఖముగాఁ బోవుచుండ, నీ వుపేక్షించుట యుక్తమగునా? (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాక్ష—తరువాత నేను—

యుధి—సరే.. మునీంద్రా! అటుపయిని వినుట యెందుకు? హా! భీమసేన! హా! జతుగృహసముద్రతరణయానపాత్ర! హా! కిమ్మీరహిడింబాసురజరాసంధ జయమల్ల! హా! కీచకసుయోధనానుజకమలినీమదకుంజర! హా! ద్యూతపణపణాయి! హా! మామకశరీరస్థితిపరిఖేదశంకానిషూదన! హా! మదాజ్ఞాసంపాదక! హా! కౌరవవనదావానల!

ఉ. సుంతయు సిగ్గు లేక టులు జూదరి నైనపు డీవు భక్తిమై
దంతిసహస్రసత్త్వుఁడవు దాసుఁడ వైతివిగా! కృశించి; నీ
కంతకు నిప్పు డెక్కుడగు నాపదఁ జేసితినయ్య? తమ్ముఁడా!
యెంతయు దిక్కుమాలి విలపించెదున న్నెడఁబాపి తెయ్యయో! ౧౫

ద్రౌప—(మూర్ఛ దెలిసి లేచి) మహారాజా! ఏ మయినది?

యుధి—ద్రౌపదీ! మ తే మున్నది?

మ. బకకిమ్మీరహిడింబసూదనుఁడు, దృప్యత్కీచకప్రాణఘా
తుకుఁడు, న్మాగధగంధసింధురభిదాదుర్వారనిర్ఘాతుఁడున్,
బ్రకటస్ఫారగదోగ్రదీర్ఘభుజుఁడు, న్నాతమ్ముఁడు, న్నీదునా
యకుఁ డౌదుర్జయ తర్జనాగ్రణుఁడు, కట్టా! యస్తమించెన్ గదా! ౧౬

ద్రౌ—(ఆకాశమునఁ జూపు నిలిపి) ప్రాణేశ్వరా! నీవు స్వయముగా నాకురులను ముడుతు నంటివి. వీరుఁ డయినక్షత్రియునకుఁ బలికిన దప్పుట యుక్తము గాదు; కావున నిదిగో! నేను వచ్చుచున్నా నుండుము. (వెండియు మూర్ఛిల్లుచున్నది)

యుధి—(ఆకాశమువంకఁ జూచి) అమ్మా! కుంతీ! విన్నావు గదా నీపుత్రనిసమాచారము! అనద నయి విలపించుచున్న న న్నొంటరిగా విడిచిపెట్టి, తా నెక్కడకో పోయినాఁడు తండ్రీ! జరాసంధశత్రూ! నీ కింతలోనే నూతెండ్లు నిండుటకు, నీయందు లోకు లేమివైపరీత్యము నాలోకించిరి? వారు గాదు. నేనే యనేకములు పొడ గాంచితిని.

చ. నృపు లరిగాఁపు లౌవసుధ యెల్లను నా కిడి సిగ్గు గొంట, నేఁ
గపటపుజూదపుంబణముగా నిడ, నల్గక యొప్పుకొంట, నే
నెపుడు సుఖింప, నవ్విరటునింటను వంటలవాఁడ వౌట, తే
టపడెచె, నీకు నాయూ వకటా! కడు నల్ప మటంచుఁ, తమ్ముఁడా! ౧౭

మునీంద్రా! ఏ మన్నారు?

॥చ. కరము గదాధ్వనుల్ నిగుడఁ గౌరవభీములు పోరుచోటికిన్,
సరగ బలుండు రా, నతనిసన్నిధిఁ బోరిరి చాలసే; పనం

తర మతిశిష్యవత్సలతఁ దర్భులరాముఁడు సంజ్ఞఁ జేయ, వ
క్కురుపతి దానికిఁ దెలిసి, కూర్చి వృకోదరు నొక్కిపెట్టునన్.'' ౧౯.

రాజ — అవును. అది యాలాగే.

యుధి — ఛీ! నాయదృష్టము. (ఆకాశమువంకఁ జూచి) భగవానుఁడా! కామపాల! కృష్ణాగ్రజా! సుభద్రాభ్రాత!

మ. ఎద మేన త్రికుమారు లన్ప్రియము నీ కేదీ? నృపన్యాయమా
యదె? నాతమ్మునితోడ నీయనుజు నెయ్యం బైన నూహింపవై;
తిది యేమీ? ప్రియశిష్యు లిద్దఱును, నీ కీపక్షపాతంబు గూ
డదు; మాచో దయమాలి తేమనను? కట్టా! నేను నిర్భాగ్యుఁడన్. ౨౦

(ద్రౌపదిని జేరి) ఓపాంచాలీ! లే లెమ్మ. మన మిరువురమును సమానదుఃఖము గలవారమే. నీవు మాటిమాటికి మూర్ఛిల్లుచు, మీఁదుమిక్కిలి న న్నేల దహించెదవు.

ద్రౌప — (మూర్ఛదెలిసి) దుశ్శాసనుఁడు పట్టి యీడ్చుటచేత విడి పోయిన నా కేశపాశమును. దుర్యోధనరక్తమునఁ దడిసిన చేతులతో, నానాథుఁడు ముడువ వలయును. చేటీ! బుద్ధిమతికా! నీయెదుటనే గదా నాథుఁడు ప్రతిజ్ఞ చేసెను? నాకు వేణీమహోత్సవంబు నారంభింప వలసిన దని దేవకీనందనుండును సందేశము పంపెను గదా? కావున నుత్ఫుల్లకుసుమగామంబులం గొని తెచ్చి, నా వేణి నలంకరింపుము. భగవంతుం డగునప్పురుషోత్తమునివచనప్రకార మాచరింపవే. ఆయనయాలోచన కల్ల గాఁగూడదుగదా! అయ్యో! శోకజ్వరంబున నే నిట్లు పలవరించెద నేల? ఇంకను గడుదూర మరుగనిప్రాణనాయకునే యనుగమించెదను. మహారాజా! నాకుఁ గాష్ఠములం జేర్చి. చితిని బ్రజ్వలింపం జేయుఁడు. మీరును క్షత్రియధర్మము ననుసరించి, సాధునిజీవిత మపహరించినశత్రుపున కభిముఖు లయి పొండి.

యుధి — పాంచాలి బాగుగఁ జెప్పినది. కంచుకీ! దుఃఖమున మలుఁగుచున్న యీద్రౌపదికిం జితిని జేర్చి యారాటం బుడుపుము. నాకును సజ్యం బయినవిల్లు దీసికొని రమ్ము. అయినను వి ల్లెందుకు?

తే. గీ. భ్రాతృవాత్సల్యమున గాండివంబు విడిచి,
యతని నెత్తుటఁ దడిసినయరుణగదను
గొనుచు నర్జునుఁ డరిగెఁ; గావునను నాకు
నదియ మేఁ; లింకఁ జాలు జయాభిలాష. ౨౧.

రాక్ష — రాజా! నీచిత్తంబు రిపుజయవిముఖం బయినయెడల, నెక్కడనేని యొక్కడఁ బ్రాణపరిత్యాగము చేసికొనుము. వృథాగ నక్కడకుం బోవ నేల?

కంచు — (రోషముతో) ఛీ! మునిజనము పలుకఁ గూడనిరాక్షసార్హ వచనమును వచించితివి.

రా — (తనలో) నన్ను వీఁడు తెలిసికొనెనా యేమి చెపుమా? (ప్రకాశముగా) ఓకంచుకీ! ఇదిగో నిటు వినుము. ఇప్పుడచట నర్జునసుయోధనులకు గదాయుద్ధము జరుగుచున్నదిగదా! గదాయుద్ధమున వారిరువురభుజసారమునుగూడ నే నెఱుంగుదును. కావున నీవలెనే దుఃఖపడుచున్న యీరాజర్షికి, మరల నేమిదుర్వార్త వినవలసివచ్చునో యని, యట్లు పలికితిని.

యుధి — (కన్నీరు విడుచుచు) మునీంద్రా! మేలుమేలు? నాకు హితము నెఱింగించితిరి.

కంచు — మహారాజా! దేవసమానులగు కేవరవారు శోకాంధులయి ప్రాకృతజనునివలె క్షాత్రధర్మమును బరిత్యజింతురా?

యుధి — అయ్యా! జయంధరా!

తే. గీ. ఘనదహారిపురదర్పితోద్గాఢశౌర్య
పరిఘపీవరభుజభీమపార్థు లిపుడు,
పుడమిఁ బడి యుండ, వారి నుక్కడఁచి చెంత
శత్రువుఁడు నిల్వఁ, జూడ నాశక్య మగునె? ౨౨.

ఓపాంచాలరాజపుత్రీ! నాదుర్నయంబునఁ గదా నీ కీదుర్దశ సంప్రాప్త మయినది. కానీ, ఎంతవేగముగా నగ్ని బ్రజ్వలించిన, నంతవేగముగా మనబంధుజనమును గలిసికొఁగలము.

ద్రౌప — అయ్యా! చిదుగులం బేర్పుము. ఏమిది? మహారాజుగారివచనము నొక్కఁడైనను చేయకున్నాఁడు! హా! ప్రాణేశ్వరా! నీవు లేకుండుటను జేసి యిప్పుడు మహారాజు పరిజనులచేతఁ గూడఁ దిరస్కృతిని బొందుచున్నాఁడు.

రాక్ష — భరతవంశమునకోడండ్రి కిట్లు పత్యనుసరణము శ్లాఘనీయమే గదా!

యుధి — మునీంద్రా! మామాట నొకఁడును వినిపించుకొనకున్నాఁడు. మీరయిన నింధనప్రదానమున మమ్ముఁ గటాక్షింపుఁడు.

రాక్ష — రాజా! ఇది మునిజనవిరుద్ధము. (తనలో) నామనోరథములు పూర్ణముగా ఫలించినవి; కావున వీరికిఁ గనఁబడకుండ నిక్కడనే యుండి, చిదుగుల ప్రోవును బ్రజ్వలింపఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) రాజా! ఇట్టిచో మేము నిలుచుటకు శక్తులముగాము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యుధి—ద్రౌపదీ! మనమాట యెవ్వడును వినకున్నాఁడు. కాని. నేనే స్వయముగా దారుసంచయమును ప్రోవు చేసి చితి నంటించెదను.

ద్రౌప—త్వరపడు మహారాజ!

[తెరలోపలఁ గలకలము.]

ద్రౌప—(భయముతో విని) మహారాజ ! ఇది యొకానొక తేజోబలదర్పితుని నిర్ఘోషమువలె వినఁబడుచున్నది. మరల నేదో యప్రియము వినవలసివచ్చును. అందుకే మన మాలస్యము చేయుచున్నాము,

యుధి—ఆలస్యము లేదు. లెమ్ము. (అందఱును నడచుచున్నారు.)

యుధి—ఓపాంచాలీ ! అమ్మగారికిని, నీసవతులకును, జెప్పవలసిన దేమా చెప్పి, నీపరిజనమును బంపివేయుము.

ద్రౌప—మహారాజా ! బకహిడింబకిమ్మీరజరాసంధజయమల్లుఁ డయిన మీ మధ్యమపుత్రుఁడు హతాశుశ్వరాల నయిన నాయందలి ప్రేమచేతఁ బరలోకమున కేగినాఁ డని యత్తగారికి సందేశ మంపెదను.

యుధి—కల్యాణీ ! బుద్ధిమలికా ! అమ్మగారితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము,

ఆ. వె. అంటుకొన్నలక్క యింట బిడ్డలు నీవు
బైటఁబడితి రవనిబాహుశక్తి,
నట్టియూరుబలాఢ్యుఁ డైననీప్రియపుత్రు
చావు నెట్లు వినుదు జనని! నీకు?

ఓయిజయంధర ! నీవును సహదేవునొద్దకుంబోయి, పూజ్యానిఁ బాండుకులబృహస్పతిని సైమాత్రేయు నాతినిం గాంచి, సకలకురుకులకమలాకరదావానలుండగుయుధిష్ఠిరుండు పరలోకంబునకుంబోవుచుండి, యనుకూలునాశంసనీయునతిప్రాజ్ఞునాపత్సంపత్సమాన ధీరు ననుఁగుఁదమ్ముని నిన్ను దగ్గఁ గౌఁగిలించుకొని, శిరము మూర్కొని, యిట్లు ప్రార్థించె నని చెప్పుము.

ఉ. ఏండ్లకుఁ జిన్న వయ్యు, నిజ మీవు సముండవు నాకుఁ దల్ప; జ్యే
ష్ఠుండను నేను సోదరతఁ; జూడ గురుండవు నీవు బుద్ధి, న
ట్లుండుటఁ జేసి, మౌళిఁ గరయుగ్మముఁ జేరిచి వేఁడుకొందు నిన్,
గొండిక ! వీడు నాయెడలఁ గూర్మి; విదుర్పుము నీట్ల దంత్రికిన్. ౨౮.

మఱియు బాల్యంబున నాచేతఁ బెంపఁబడ్డవాఁడు, నిరతాభిమాని, మేరుసమానహృదయ సారుండు. నకులుండును, నామాటమీఁద నిలువఁ దగినవాఁడు గావున, నాతనితోఁ గూడ నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము. "వత్సా! నీవు మా మార్గ మనుసరింపఁ దగిన వాఁడవు గావు సుమీ.

మ. మము నీయన్నల నిద్దఱిన్ మఱచి పోవన్నౌ తెల్వి మైఁ; బాంధుతం
శను క్షీణించుడు, వధూగర్భజల మిమ్మా; నీవు దాయాదగే
హమునం బైనను, యాదవాన్వయమునం బైన, నృపారణ్యమ
ధ్యమునం బైన వసించి, పోషించుకొనవయ్యా నీయుదల్ తమ్ముఁడా!

జయంధర! నాతోడే నుపో. ఈసమాచారము నీవు శీఘ్రముగాఁ బోయి చెప్ప వలయును.

ద్రౌప— చేటి! బుద్ధిమతికా! నీవు ప్రియసఖి యయినసుభద్రయొద్దకుఁబోయి, నాపలుకుగా నిట్లు పలుకుము. "చెల్లెలా! మనకోడ లయినయుత్తరకు నిప్పుడు నాలుగవమాసము; కావున మనకులమును నిలువఁబెట్టఁ దగినదానిగర్భమును నీవుబహు జాగ్రత్తతోఁ గాపాడ వలయును. పరలోకమునకుఁ బోయిన మేనమామలకును, మాకును గూడ, నెప్పు డయిన నీళ్లునువ్వులు విడిచి పెట్టుట కాధార మగు"నని.

యుధి— (కన్నీళ్లతో) హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. వారిఁ గొమ్మలన్ దెసలఁ బ్రాఁకి మహీతల మావరించియున్,
లావుగ మ్రాను గట్టి, విపులం బగుపాదున నున్నవృక్షమే
దైవవశంబునం గరము దగ్ధము గాఁగను, దానిమొక్కయుం
దీ వడియాస నొందె దిది యిచ్చును నీడ యటంచుఁ గోమలీ! ౨౬

(కంచుకిని జూచి) అయ్యా! జయంధర! నామీఁద నొట్టుఁ బెట్టుకొన్నను నీవు వెళ్ళ కున్నావు గదా!

కంచు— (రోదనము చేయుచు) హా! దేవా! పాండురాజా! నీకుమారు లయినయుధిష్ఠి రభీమార్జుననకులసహదేవుల కెంతదారుణ మయినయవస్థ సంభవించెను! హా! కుంతిదేవీ! భోజరాజభవనపతాక!

ఉ. అన్న మగుండు నీకు, హరి కన్న, కిరీటికి బావ, కౌరవా
ధ్యున్నతకంజకుంజరమృగోదరు నొజ్జ, హలాయుధుం డయో!
యున్నను, యీజగంబునకు నెల్లను జల్లనినీడ నిచ్చునీ
కన్నకుమారు లన్నబలెగాన దహించెను, తుత్తొ శత్రిరో. ౨౭

(రోదనము చేయుచు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యుధి— జయంధర ! జయంధర!

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు— దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యుధి— మీయదృష్టములు చూడ నీపాటివిగా నున్నవి; అయినను మరల నొకమాట చెప్పఁగోరుచున్నాను. ఒకవేళ మాతమ్ముఁ డర్జునుఁడే జయించెనేని, నీవా తనితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము.

చ. అరయఁగ నాదుతమ్ముమృతి కాబలరాముఁడె హేతువైన, నీ
పరమహితుండు కృష్ణునకుఁ బార్థుఁడ! యన్న గదా యతండు! తీ
వగపడఁ బోకుమీ యతనిపట్టున; నాపయిప్రేమ వీడు; ని
ష్కారుణపుత్త్రిము న్మరలఁ గైకొన; కేగు మరణ్యసీమకున్. —అని

కంచు—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

యుధి—(అగ్నిని జూచి సంతోషముతో) ఓహో! నావంటిదుఃఖము గలజనులను, బ్రజ్వలించుచున్నతనశిఖ లనియెడుహస్తములచేతఁ బిలుచుచు, భగవానుఁ డయినహుతాశనుఁడు, చక్కఁగ వెలుఁగుచున్నవాఁడు. కావున నాశరీర మిఁక నీయన కింధనముగా సమర్పించుకొనెదను

ద్రౌప—మహారాజా! నాథునికి నాయం దధికప్రేమ గావున, ముందుగా నేను బోయెదను. ప్రసాదింపుఁడు.

యుధి—అట్లయిన నీమహోత్సవ మిరువురమును గలిసియే యనుభవింతము.

చేటి—ఓహో! లోకపాలురార! మీరయిన నడ్డుపడి వీరిని రక్షింపుఁడు. ఈయనచంద్రవంశపురాజర్షి, రాజసూయాధ్వరంబునహుతవహునిఁదృప్తిఁబొందించిన రాజశ్రేష్ఠుఁడు, ఖాండవవనసంతర్పితహుతాశనుం డగునర్జునునకు జ్యేష్ఠభ్రాత, ప్రసిద్ధనామధేయుఁడు, యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈదేవి పాంచాలరాజకులదేవత, యజ్ఞవేదిమధ్యసముద్భవ, యాజ్ఞసేని; ఇట్టివీ రిద్దఱును విష్కారుణుఁ డయినయీకాలానలునకుఁ దమశరీరములను గట్టెపుడుకలనుగాఁ జేయుచున్నారు; అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. (వారిముందఱఁ బడి) దేవా! దేవీ! ఏమి చేసెదరు?

యుధి—ఓసీ! బుద్ధిమతికా! ప్రాణసమానుఁ డయినతమ్ముఁడు, ప్రాణనాథుఁడును, బోయి నప్పుడు చేయఁదగిన దేమో యది చేసెదము. కల్యాణీ! లెమ్ము లెమ్ము. ఉదకమును దీసికొని రమ్ము.

చేటి—దేవా! చిత్తము (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) జయముజయము మహారాజా! ఇదిగో! జలపూర్ణ మయినభృంగారము.

యుధి—పాంచాలీ! నీవును నీయందుఁ బక్షపాతము గలభీమునికిని, బ్రియుఁ డయినయర్జునునికిని, శీఘ్రముగా నుదకక్రియ నాచరింపుము.

ద్రౌప—మహారాజా, మీరే యట్లు గావింపుఁడు. నే నగ్నిహోత్రమునఁ బ్రవేశించెదను,

యుధి—లోకాచార మతిక్రమింప రాదు గదా! బుద్ధిమతికా! ఉదక మిటు తే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది)

యుధి—(పాదప్రక్షాళనము చేసికొని యాచమించి ప్రాచీనావీతి యై దేవభాషతో) ఏష తావత్సలిలాంజలి ర్గాంగేయాయ భీష్మాయ గురవే, ప్రపితామహాయ శాంతనవాయ; అయ మపి పితామహాయ విచిత్రవీర్యాయ. (కంట నీరు పెట్టుకొని) తండ్రీ! ఇప్పుడు నీవంతు వచ్చినది. (మరల దేవభాషతో) అయ మపి తత్రభవతే స్వర్గస్థాయ గురవే సుగృహీతనామ్నే పిత్రే పాండవే.

ఆ. వె. తర్పణములు మీకుఁ దండ్రి! యింతటనుండి
యేను విడువ సంభవించు దెపుడుఁ;
గాన నిప్పు డేను గన్నీళ్ళతో నిచ్చు
సలిల మంబతోడఁ గలిసి క్రోలు. ౨౯.

ఆ. వె. తండ్రి! జలజనయన! తమ్ముఁడా! భీమన్న!
యీజలంబు మనకు నిద్దఱకును;
దప్పిగొనిన నీవు త్రాగుమీ ముందు;
నేను నిదిగొ! క్షణములోనె వత్తు. ౩౦.

ఏమి నాశక్తి! యుద్ధములోఁ జచ్చుటచేత నుత్తమక్షత్రియులలోకమును బొంది యున్న నాతమ్ముని, నే నీవిధమునఁ బ్రాణత్యాగముఁ జేసికొని చూడఁ గలనా? చూడ లేను. తమ్ముఁడా! భీమసేన!

చ. కుడిచితి వీవు నేఁ గుడుచుకొన్నయనంతర మమ్మచన్ను; ప్రే
ముడిఁ గొనవైతి వన్నరసముల్ మును నేఁ గొనకుండ నెన్నఁడున్;
నడిచితి వన్న! యిట్టి సవనంబులయందును సోమపాన; మి
ప్పుడు తగునా నివాపజలముల్ మును ద్రావఁగ నీవు తమ్ముఁడా? ౩౧.

ద్రౌపదీ! పూజ్యుఁ డయినభీమునకు దోసెఁడునీళ్ళు విడిచి పెట్టుము.

ద్రౌప— చేటీ! బుద్ధిమతికా! ఉదక మిటు తే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

ద్రౌప—(సమీపించి, దోసిలి నిండ నీళ్ళు పోసికొని) ఈనీళ్ళెవరికొఱకు విడిచి పెట్టుదును?

యుధి—ఆ. వె. కన్నతల్లి యిపుడు గాంధారితోడ స
మానదుఃఖురాలిఁ గా నొనర్చి,
స్వర్గమునకు నెవఁడు చనియెనో ముందుగా,
వానికొఱకు విడువ వలయు నెలఁత! ౩౨.

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! స్వర్గస్థుఁడవయిననీకుఁ బరిజనోపనీత మిది పాదోదక మయ్యెడును.

యుధి—ఓయర్జునాగ్రజ!

తే. గీ. చ్రిలిన నెలవేర్పుకోరయే చరమగతికిఁ
బోయితివి గానఁ, దమ్ముఁడా! పొలఁతి నీకుఁ
దల విరియఁ బోసికొని జలాంజలి నొసంగుఁ,
గొలుకులను వేఁడికన్నీరు లొలుకు చుండ. 33.

ద్రౌప—లేలెందు మహారాజా! ఈపాటికి మీసోదరుఁడు చాల దూరము పోవును గదా!

యుధి—(కుడికన్నదరుట సూచించి) పాంచాలీ! భీమునిఁ ద్వరగఁ గలిసికొనియెద నని శకునములు నాకుఁ జెప్పుచున్నవి. కానీ. శీఘ్రముగా నగ్నిని సమీపింతము.

ద్రౌప—అహా! భగవానుఁడు హుతాశనుఁ డెంతచక్కఁగా వెలుఁగుచున్నాఁడు.

[తెరలోఁ బెద్దకలకలము]

[తత్తఱపాటుతోఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—రక్షింపురక్షింపుమహారాజ! ఇదిగో! దురాత్ముఁ డయినదుర్యోధనుఁడు నెత్తుటితో స్నానము చేసి, రక్తాంబరుండును, రక్తాభిషేకభీషణగదాపాణియు నయి, యుద్ధతకాలదండుం డగుయముండునుం బోలెఁ బూజ్యురా లయిన పాంచాలి నిందునందు వెదకుచు, నీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు.

యుధి—హా! దైవమా! నీనిర్ణయము జరుగుచున్నది. హా! గాండీవధన్వ! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప—హా! ప్రాణేశ్వరా! మామకస్వయంవరస్వయంగ్రాహకుటుంబీ! ధనంజయా! నీప్రియసోదరునిఁ గలసికొని మహారాజును నన్నును విడిచి పెట్టితివిగదా నాథా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—దేవా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము

యుధి—(మూర్ఛ దేఱి) హా! వత్స! హా! సవ్యసాచీ! హా! ప్రిద్ధత్రిలోచనాంగనిష్పేషసాహసద్విశమల్ల! హా! నివాతకవచోద్ధరణనిష్కంటకీకృతామరలోక! హా! బదర్యాశ్రమమునిద్వితీయతాపస! హా! ద్రోణాచార్యప్రియశిష్య! హా! అస్త్రశిక్షాబలపరితోషితగాంగేయా! హా! రాధేయకులకమలినీప్రాలేయసారశరనిచయా! హా! గంధర్వనిర్వాసితసుయోధన! హా! పాండవకులకమలినీరాజహంస!

తే. గీ. అనుఁగుదల్లికి మ్రొక్కక, వినయమునను
గౌఁగిలించుక నాయాజ్ఞఁ గాంచ కకట!
యాస్వయంవరవధువు నీక్షింప కీవు
దవ్వుఁబయనంబు వోనేల? తమ్ముఁగుఱ్ఱ.

కంచు—అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! దురాత్ముఁ డయినదుర్యోధనుఁడు ఇచ్ఛలవిడి నీలాగే వచ్చుచున్నాఁడు.

యుధి—అయినచో సర్వథా యిప్పు డిదే కాలోచిత మయిన ప్రతీకారము. బుద్ధిమతికా! పూజ్యురా లగునీపాంచాలిని జలియొద్దకుఁ దిసికొని పో. నేను నీ వెనను సరించెదను.

చేటి—అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

కంచు—కల్యాణీ! నీ మొఱ్ఱ నకులసహదేవులకా? దేవిగారియన్న యాగః ద్యుమ్నునకా? ఇపుడు వారికంటె మఱిరక్షకు లెవ్వరు? మహారాజునవస్థ యీలాగుండెను. అయినభీమార్జును లిద్దఱు నస్తమించిరి.

[తెరలోఁ గలకలానంతరము.]

ఓహో! శమంతపంచకసంచారులార! రుధిరాస్వాదమత్తయక్షరాక్షసపిశాచభూతవేతాళకంకగృధ్రజంబుకోలూకవాయసభూయిష్ఠావశిష్టకలకయోధులార! నన్నుఁ జూచి యడలి పోకుఁడు. ద్రౌపది యెక్కడ నున్నదో చెప్పుఁడు. ఇదిగో! నావాలుఁ గ్రుటి కానవాలు చెప్పుచున్నాను. వినుండు.

ఉ. కురు లొకచేతితోఁ జెఱచుకొంచు సుయోధనుఁ డొక్కఁ డూడ సం
బర మొలువంబడెన్; మఱియుఁ బల్వురలోపల దుస్ససేనుఁ డు
ద్ధురతను బట్టియీడ్చుటను, ద్యూతముంగురు లన్ని దీర్చె; న
వరుసఁ బరాభవంపడినపైదలి, యెక్కడ నుండెఁ జెప్పుఁడీ;

కంచు—ఓ దేవీ! యాజ్ఞసేని! నీ విప్పుడు గూడ ననాథ వయి కురుకుల కలంకునిచేతఁ బరాభవము నొందుచున్నావు గదా!

యుధి—(జగ్గున లేచి) పాంచాలీ! జడియకు జడియకు. నాకు సజ్యం బయిన ధనువు దెప్పింపుము. దురాత్మ! దుర్యోధనహతక! రా. రా. నాబాణవర్షమున నీ గదాకౌశలసంభూతభుజబలపరాగ మణఁచి వేసెదను. ఓరీకురుకులాంగార!

తే. గీ. అలజరాసంధుఁ జంపినయట్టితమ్ము,
హరకిరాతుని గెలిచినయట్టితమ్ముఁ
దలఁచి, నీలాగు బాయి నై నిలువ నైన,
నిన్ను వధియింప నైనను, నేర నేను.

(తరువాత గదాపాణియు రక్తసిక్తాంగుఁడు నగుభీమసేనుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భీము—(వడిగా నడచుచు) ఓహో! శమంతపంచకసంచారు లయిన సైనికులారా! ఏ మాత్రల్లడము?

శా. ఏ రక్తస్సను గాను, భూతమనుగా; నేలా మృతేభాశ్వవి
స్తారాంగంబులక్రింద దాఁగ? హతశేషక్ష్మాపులారా! ద్విష
చ్ఛారీరక్షతజాభిషిక్తతనుఁడన్, సంలంఘితోరుప్రతి
జ్ఞారత్నాకరుఁడైనక్షత్రియుఁడ నే; శంకింప మీ కేటికిన్? ౭౭.

కంచు—దేవీ! పాండుస్నుషా! లెమ్ము లెమ్ము. ఇప్పుడు హఠాత్తుగాఁ జిచ్చుఱుకుటయే శ్రేయంబు.

ద్రౌప—(వెంటనే లేచి) నే నిప్పుడు కూడఁ జితిని సమీపింపకుందునా? (చితి కభిముఖి యయియున్నది.)

యుధి—యెవఁడురా అక్కడ? అస్త్రాలపొదియును విల్లును దీసికొనిరా. ఏమిది పరిజనుఁ డెవ్వఁడును లేఁడయ్యెనా? పోనీ. బాహుయుద్ధముచేతనే యీ దురాత్ముని గట్టిగ నాసందిటను బట్టి, మండుచున్న యీ యగ్నిహోత్రమునఁ బడవేసెదను. [నడుముగట్టుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవీ! దుశ్శాసనాకృష్టంబు లయి కన్నుల కడ్డు పడుచున్న నీకురులను, నీవే యిప్పుడు ముడిచుకొనుము. ప్రతీకారము నెడ నాస యింక వదలి పోయెను గదా! వేవేగఁ జితియొద్దకుఁ బోవలయును.

యుధి—వలదువలదు. దుర్యోధనహంతకుఁడు చావకుండ, నీతలవెండ్రుకలు ముడువఁ గూడదు.

భీము—పాంచాలీ! నేను జీవించియుండఁగా, దుశ్శాసనుఁడు చిక్కుపఱిచిన నీకురులను నీచేతులతో ముడుచుకోరాదు. ఉండు. నేను ముడిచెదను.

ద్రౌప—(భయపడి పరుగెత్తుచున్నది.)

భీము— నిలునిలు. భీరురాలా! ఇప్పు డెందుఁ బోయెదవు?

(కేశపాశమును బట్టుకొనఁ దలఁచుచున్నాఁడు)

యుధి—(సత్తువకొలఁది భీముని సందిటం బట్టి) దురాత్మా! భీమార్జునవైరీ! దుర్యోధనహతక! ఇప్పుడు నీ వెందుఁ బోయెదవురా?

ఉ. చిన్నతనంబునుండియును జేసితి వెగ్గులు మాకుఁ; బ్రత్యహం
బు న్నిజబాహుదర్పమునఁ బొంగెదు; చంపితి రాజపుత్రులన్;
బన్నుగ నస్మదీయభుజపంజరమం దిటు చిక్కినావురా
చెన్నఁటి! యింక నీతరమె జీవముతో నడుగైనఁ బోవఁగన్? ౭౮

భీము—అహో! నన్ను దుర్యోధనుఁ డనుకొని కాఁబోలు, ఈమహారాజు నాయెమ్ముకలు చూర్ణ మగునట్లు, నిర్దయముగాఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు. అన్నయ్యా! అనుగ్రహింపుఁ డనుగ్రహింపుఁడు.

కంచు—(పోల్చి చూచి సంతోషముతో) ఏమి! భీమసేనకుమారుఁడా? నాయనా! అదృష్టవశమున బ్రతికి వచ్చితివి. మహారాజ! ఇతఁ డాయుష్మంతుఁ డగుమనభీమసేనుఁడే సుండీ. దుర్యోధనరక్తముచేత నొడలును బట్టలును, దడిసి యొత్తుపడుటచేత, రూపు మాఱి పోల్పరాఁ డయ్యెను. ఇంకను శంకింపవలదు.

చేటి—(ద్రౌపదిని గౌఁగిలించుకొని) దేవీ! ఇదిగోఁ! దన ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొని వచ్చి, నీప్రాణనాథుఁడు నీకు వేణీసంహారమహోత్సవము సేయఁగోరి, నీకొఱకు వెదకుచున్నాఁడు.

ద్రౌప—చేటీ! నన్నుఁ గల్లమాటలతో నూఱడించెదవా?

యుధి—జయంధర! నిజమే గదా? వీఁడు నావైరి యాయినదుర్యోధనహంతకుఁడు గాఁడు గదా?

భీమ—దేవా! అజాతశత్రూ! భీమార్జునాగ్రజ! ఇంకను దుర్యోధనహతకుఁ డెక్కడ? నాచేతఁ బాంధవకులపరిభావి యయినయాదురాత్ముని—
లయగాత్రిహి. కాయ మిలఁ గూలెను నపాయమును బొందె; మయిఁ

బూయఁబడెఁ జందనముచాయ రుధిరంబుఁ;
ద్రోయ ధికుప్కపరిఘాయతధరాజయగ
మాయంవతి నిర్చ భవదీయభుజపీఠిఁ;
దోయములు సైనికనికాయములు నా?మహా
నీయసమరాగ్ని శలభాయితము లయ్యెఁ;
మీయనినవే రొకటియే యిపుడు దక్క మిగు
లేయదియు లేదరి కమేయమహిమాఢ్య! ౩౯

యుధి—(భీమునిఁ జూచుచుఁ గన్నీళ్లు దుడుచుకొనుచున్నాఁడు.)

భీమ—(కాళ్ళమీఁదఁ బడి) అన్నయ్యా! జయము జయము.

యుధి—తమ్ముఁడా! బాష్పజలపూరితలోచనుండ నయి, నీముఖచంద్రునిఁ జూడలేక పోయితిని. అర్జునితోఁ గూడ నీవు జీవించి యున్నావా? చెప్పుము.

భీమ—నిహతాశేషశత్రుపక్షు లయి దేవరవారు సుఖించి యుండఁగా, భీమార్జునుల కేమి కొఱఁత?

యుధి—(మరలఁ బ్రేమతో గాఢాలింగనము చేసికొని)

చ. అరివధ యుండని మ్మటు, రయంబున ముం దిది చెప్పుమా, బకా
నురుఁ గడతేర్చినట్టిప్రియసోదరుఁ డైనవృకోదరుండవే?

భీమ—అవు నన్నయ్యా! నేనే.

యుధి—

కరమును నోలలాడితివిగా! మును మాగధుపీనవక్షమున్
సరసునఁ జల్లులాడుచును సంభరితక్షతజాంబుమండలిన్. ౮౦.

భీము—అవు నన్నయ్యా! మీ రొక్కక్షణము నన్ను విడిచి పెట్టుఁడు.

యుధి— ఇంకను నవశిష్ట మేమి?

భీము—అన్నయ్యా! గొప్పయవశిష్టమే యున్నది! ఇదిగో! దుర్యోధన దుశ్శాసనులరక్తముచేతఁ దడిసినయీచేతులతోడ, దుశ్శాసనాకృష్టము లగు పాంచాలికురులు ముడిఁచి వచ్చెదను.

యుధి—అటు లయిన శీఘ్రముగా నరుగుము దీనురాలయినద్రౌపది వేణీసంహారమహోత్సవ మనుభవించుఁ గాక.

భీము—పూజ్యురాలా! ద్రౌపదీ! అదృష్టవశంబున రిపుకులక్షయంబయ్యెఁ గావున, నీవింక సుఖంబుండుము.

ద్రౌప—(సమీపించి) నాథా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక!
(భయముచే వెనుఁదీయుచున్నది.)

భీము—రాజపుత్రీ! నన్నుఁ జూచి భయపడియెద వేమి? ఇదిగో విను—

ఉ. ఏవృషభుండు రాజసభ నీడ్చెనొ ముందలఁ బట్టి నిన్ను, నా
హీనునిశోణితంబు; స్పృశియింపుము చేతుల నంటెఁ ద్రాగుచోఁ;
జానరో! కౌరవేశుక్షతజం బిది; మద్గదఁ జూర్ణితోరువుం
గా నొనరించి, మై నలఁదఁ గంటెఁ, బరాభవవహ్ని యాఱఁగన్. ౮౩.

బుద్ధిమతికా! పాండవదార నపహసించినభానుమతి యిప్పు డెక్కడ నున్నదే?
కానీ. వేదిసంభవులారా! యాజ్ఞసేనీ!

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! ఆజ్ఞాపింపుము.

భీము—నాఁడు నే నన్నయీమాట తలంపునకు వచ్చినదా?

చ. బిఱబిఱఁ ద్రిప్పుకొంచు గద; బిట్టు సుయోధనుఁ గిట్టి, పెందొడల్
విఱుగఁగఁ గొట్టి చేతులను వెచ్చనినెత్తుట నద్ది, నీకురుల్
మెఱుఁగిడి, భీమసేనుఁ డవలీలను జక్కఁదలించి కూర్చెడున్;
గొఱకొఱ యేల? దేవి! యిదిగో! ముద మందెదు చూడు నీమదిన్.’’

(ఈపూర్వోక్తపద్యమును జదువుచున్నాఁడు)

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! తలఁపునకే కాదు, అనుభవమునకును వచ్చినది.

భీము—(ఆమెవేణిని ముడుఁచుచు) దేవీ! దుశ్శాసనపాణిలులితంబయి ధార్తరాష్ట్రకాళరాత్రి యయిననీవేణి, నిఁక నీవు ముడుఁచుకొనుము.

ద్రౌప — నాథా! ఈవ్యాపారము నాకీవలలో నలవాటు దప్పెను. ఇంక భవ దీయప్రసాదంబున మరల నేర్చుకొనవలెను.

చేటి — (వేణిని ముడుచుచున్నది.)

మహాస్రగ్ధర. కురునాథుల్ క్రుద్ధచిత్తుల్ గురుభుజబలులౌ కుంతిపుత్రుల్, నృపాంతః
పురముల్ నిర్ముక్తకేశంబులుగ సలుప యన్యోన్యక్షమే మూల మౌఁ, ద
ద్వారికృష్ణావేణి, క్రోధోద్ధతయమసఖము౯, ధార్తరాష్ట్రాంతకంబు౯
బరిబద్ధంబయ్యెఁ; జావుల్ ప్రజలకుఁ దిగదు౯, స్వస్తియౌ గౌండ్లకెల్ల౯.

యుధి — దేవీ! ఇదిగో! అంతరిక్షసంచారు లగుసిద్ధజనంబులు నీవేణీసంహార మహోత్సవంబునకు సంతసించుచున్నారు.

[తరువాతఁ గృష్ణాను లు ప్రవేశించుచున్నారు]

కృష్ణ — విజయతామ్ నిహతసకలారాతిమండల స్సానుజః పాండవకులచంద్రమా మహారాజో యుధిష్ఠిరః.

అర్జు — విజయతా మార్యః

యుధి — (చూచి) ఓహో! భగవంతుఁడు పుండరీకాక్షుఁడును, చిరంజీవి యర్జునుఁడు నా? (కృష్ణుని) దేవా! నమస్కరించుచున్నాను. (అర్జునుని) తమ్ముఁడా! ఇటు రా. నన్ను గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకో.

అర్జు — (నమస్కరించుచున్నాఁడు)

యుధి — (కృష్ణునితో) దేవా ! భగవంతుండును బురాణపురుషుండును నగు శ్రీమన్నారాయణుండు స్వయముగా మంగళములను గోరువానికి విజయము గాక మఱి యేమి యగును ?

చ. గురుసుహృదాదివృత్తి నొనగూడినరూపమువాని, సృష్టిసం
భరణవినాశహేతు వగువానినిఁ, బుట్టువు లేనివాని, ని
ర్జరుని, నచింత్యునిం, గుణవిరాజితు, నిన్నుఁ దలంచునంతనే,
నరులకు దుఃఖముల్ దొలఁగు నాఁ, గనువారికిఁ జెప్ప నేటికి౯? ౪౩.

(అర్జునుఁ గౌఁగిలించుకొని) వత్సా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకో.

అర్జు — (కౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు)

కృష్ణ — ఇదిగో! మహాత్ము లయినవ్యాసవాల్మీకిజామదగ్న్యజాబాలిప్రభృతి మహర్షులు కల్పితాశేషమంగళసమారంభు లయి వచ్చి యున్నారు. మఱియు నకుల సహదేవధృష్టద్యుమ్న సాత్యకిప్రముఖసేనానాయకులును, స్కంధోత్తంభిత తీర్థవారి కలశు లయి, మీయభిషేకమును గోరుచున్నవారు. నేనును జార్వాకుఁడు మిమ్ము

వంచించుటవ్యాసమహర్షివలనఁ దెలిసికొని, యతిత్వరితముగా నర్జునునితో భవత్సకాశ
మునకుఁ జనుదెంచితిని.

యుధి—ఏమీ? మమ్ముఁ జార్వాకుఁడు మోసపుచ్చెనా? (కోపముతో) దుర్యోధనసఖుఁడు వాఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? ఆరాక్షసాధముఁడు నాచిత్తముచాల నుత్తలపఱిచెను.

కృష్ణు—ఆదురాత్ముఁడు నకులునిచేతఁ జిక్కినాఁడు. మహారాజా! నీ కింత కంటెఁ గోరఁ దగినద యేమున్నదో చెప్పుము.

యుధి—భగవంతుఁ డగుదేవర ప్రసన్నత నొందిన, నీయతాని ,దేమి గలదు, మానవమాత్రుఁ డనుబుద్ధితో నీతోఁ గ్రీడ లాడుచుంటిని. నాకింతకంటెఁ గోరఁదగిన దే మున్నది? దేవా! చూడుము.

ఉ. చెక్కు డెమర్ప దేవురకుఁ; జెండితి మొంటనివారిఁ; గృష్ణయాం
దక్కక నాగుదుర్నయమునం బడి దాఁటెఁ బరాభవాంబుధిన్;
మక్కువ మాట లాడెద వనంత! కృతార్థుఁడఁ గానె నేఁడు? ని
న్నక్కజతోడఁ గోర, నిఁక నన్యము లుండు నటయ్య కోరికల్? ౮౮

అయినను దేవా! నీవు ప్రసన్నుండ వయితివి గాన నిట్లగుఁగాక.

మానిని. లోకులు దీనత లేక శతాబ్దములుం బ్రదుక న్వలె సౌఖ్యమునన్;
బ్రాకటతావకభక్తియు నద్వయభంగి లభింప వలె; న్నృహరీ!
లోకహితుండును, బండితబాంధవుఁడున్, గుణభూరివివేకుఁడు. న
స్తోకసుభంకరుఁ డేచును రాజు, వసుంధర నెమ్మది నేల వలెన్.

కృష్ణు—తథాస్తు! (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర·పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల
సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ
రాయనామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందు సర్వంబును,
షష్ఠాంకము,
సంపూర్ణము.

——

విక్రమోర్వశీయము.

రెండవకూర్పు. చక్కనిఅచ్చు.

ఇది కాళిదాసమహాకవివిరచితమునకుఁ దెలుఁగు. అప్సరస యగు నూర్వశిని రాక్షసుఁ డొకరుఁ డపహరించి యంతరిక్షమార్గమునఁ గొనిపోవుచుండఁగా, నామెతోడిచెలికత్తెలమొఱ్ఱ విని యాకాశగమనమునఁ బ్రావీణ్యముగలపురూరవశ్చక్రవర్తి యారక్కసు నుక్కడంచి యామెను విడిపించిన కారణమునఁ బరస్పరానురాగ మంకురించి వారిరువురును వివాహముచేసికొనిరి. ఈవిషయమే బహువిధచమత్కారములు గలుగునట్లుగా రసపోషణము చేసి యైదంకముల నాటకముగాఁ గవి రచియించినాఁడు. శృంగారరసప్రధాన మయినట్టి యీ నాటకమునందలి భావములు మిక్కిలి పేశలములు. రసగ్రహణలాలసుల కిది యవశ్యము పఠనీయము. ఏతన్నాటకమునందలి పద్యములు మచ్చున కిట నొకటి రెండు చూపఁబడుచున్నవి.

దీనివెల రు. 0—8—0 అణాలు మాత్రమే!

ఉ. అందనిమ్రానిపండుగొన నఱ్ఱు నిగుడ్చుచుఁ ద్రిప్ప రానినా
డెందముఁ గొందలంబునఁ జెడెన్ మును పేర్విషమాస్త్రుఁ; డిప్పుడే
మందును? మందమందమలయానిలపాతితపాండుపత్రిమా
కందము లిందుఁ బ్రాఁదొడిమగంటులఁ జూపెడు నంకురావళుల్.

తే. గీ. స్యందనక్షోభమునఁ జేసి యిందువదన
యంస మంసములోడ రాపాడఁగానఁ
దలఁప నీభుజ మొక్కటే ధన్య; మితర
మైనమే నెల్ల భూమికి నతిభరంబు॥ తృతీయాంకము.

చ. తొలకరినీలమేఘ మిది, దుష్టనిశాటుఁడు గాఁడు; దాన ను
జ్జ్వల మగునింద్రచాప మిది, సజ్యము దానవువిల్లు గాదు; కే
వలమును వర్షధార లివి, బాణపరంపర గాదు; పైఁడిగీ
టలఁ దలఁపించుమించిది హృదీశ్వరి యూర్వశి గాదు రూఢిగా॥ చ. అం.

చ. కొడుకు మొగంబుఁ జూచి మదిఁ గుందకయా యటఁ జెందియుండఁగా
బడఁయక నీ వియోగ మనివార్యత నిప్పుడ సంభవించెఁగా
మిడిమిడిగ్రీష్మతాపము శమింప నవాంబునవృష్టిఁ గాంచి యా
స్పెషతతిఁ జెట్టుపైఁ బిడుగు భీకరభంగిని బడ్డకైవడిన్. పం. అం.

వలయువారు గ్రంథకర్తగారి కిట్లువ్రాసికొనుడు:—

వడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారు

రాజకీయకళాశాలాంధ్రపండితులు, రాజమహేంద్రవరము.

ఉ. నన్నయతిక్కనాదిరసనల్ గురియించినచాటుధార లీ
మన్నున నింకఁ బోలు; నణుమాత్రముఁ దద్రస మబ్బ దెందు; హా!
జొన్నలలోనఁ జన్నపువుజొన్నటు, లట్టులు పద్దియంబులన్
మిన్నలు చాటువుల్, రససమృద్ధి ననిర్వచనీయమాధురిన్.

వసురాయచాటుప్రబంధము.

ఇది వేఱువేఱు సందర్భములం దప్పుడప్పుడు వివిధాంశములను గూర్చి నేను రచియించుచువచ్చినపద్యము లన్నిటిని విషయానుకూలములుగా విభాగించి, తత్తదుచితశీర్షికలతో నూతనముగా ముద్రింపించిన నానావిధచమత్కారకల్పనములతోడి యపూర్వగ్రంథము. చిరకాలముక్రిందట నెల్లూరిలోఁ బ్రకటితమగుచువచ్చిన "మంజువాణీ" మాసపత్రికలో, "వసురాయచాటూక్తిముక్తావళి" యనుశీర్షికతోఁ బత్రికాధిపతులు నాచాటుపద్యములుకొన్ని 1899 వ సంవత్సరములోఁ బ్రకటించుచుండఁగా, వానిని జదివినసజ్జను లనేకులు వసురాయచాటూక్తిముక్తావళిని వి. పి. గాఁ బంపుఁడని దూరదేశములనుండి వ్రాయ నారంభించిరి. అందువలన నధికమైన ప్రోత్సాహము గలిగి, శీఘ్రముగా నచ్చొత్తించు ప్రయత్నముతోఁ దద్గ్రంథ మచ్చులో నున్నదని నాపుస్తకములపట్టికలోఁ బ్రకటింపించితిని, కాని, "తే. ఇచ్ఛయున్న! సిద్ధి విధిహస్తగత సీమచింతలార !" యను ప్రకృతిప్రకరణములోని సూక్తిప్రకారముగా నింతకాలమునకుఁ గాని యాతలంపు నెఱవేఱుట కవకాశము కలిగినది కాదు.

పై "వసురాయచాటూక్తిముక్తావళి" యనునదియే యిప్పుడు "చాటుప్రబంధ" మను నామాంతరముతో ముద్రింపఁబడినది. ఇందుఁ బ్రశంసా, ప్రకృతి, ప్రాస్తావిక, ప్రకీర్ణ, స్వవిషయములను నైదుప్రకరణములును దాదాపు 1400 కందగీతసీసవృత్తములును గలవు.

గ్లేజు డెమ్మీసైజు ఆకారము 300 పేజీలు. వెల రు 1—8—0.

రాజమహేంద్రవరము,
ది 1—1—1925.

వడ్డాది సుబ్బారాయుఁడు.

ఆంధ్ర నాటక గ్రంథములు.

గ్రంథము		వెల
కన్యాశుల్కము గు. అ.		1-0-0
రసపుత్రవిజయము ఇ. య.		1-0-0
వేణీసంహారము వ. సు.		1-0-0
రంగారాయకథన సమవాకారము		
బొబ్బిలి కా. సాం		1-0-0
శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరీవిలాసం	డిటో	1-0-0
చింతామణి అ. సో.		1-0-0
డిటో కా. నా.		1-2-0
పద్మవ్యూహము	డిటో	1-0-0
సంగీత సత్యవిజయము		
హరిశ్చంద్ర గ. మా.		1-0-0
సంగీతసావిత్రి	డిటో	1-0-0
భూలోకరంభ	డిటో	1-0-0
సంగీతగులేబకావళి	డిటో	1-0-0
సంగీతప్రహ్లాద	డిటో	0-12-0
కృష్ణదేవరాయవిజయము	డిటో	0-12-0
మహారాష్ట్రవిజయము	డి	0-12-0
సంగీత శ్రీనివాసము	డిటో	0-10-0
చంద్రకాంత సాంగ్యం	డిటో	0-10-0
సంగీతశశిరేఖ		0-8-0
సుగుణమణి వ. శా.		0-10-0
శ్రీరామజననము		0-8-0
శ్రీరామప్రవాసము		0-8-0
శ్రీరామోద్యోగము		0-8-0
శ్రీరామవిజయము		0-8-0
శ్రీరామాశ్వమేధము		0-8-0
పైరామనాటకములు అయిదు ఒక		
చోటకొనినవారికి		2-0-0
గయోపాఖ్యానము చి. ల.		0-8-0
ప్రసన్నయాదవము	డిటో	0-8-0
పారిజాతాపహరణము	డిటో	0-8-0
పైమూడునాటకములు క్యాలికో		
బైండు		1-12-0

గ్రంథము		వెల
చతురచంద్రహాస		0-8-0
కృష్ణలీల బళ్లారివారిది		1-6-0
లవకుశ	డిటో	1-6-0
సత్యహరిశ్చంద్రీయము బ. ల.		1-4-0
ఉత్తరరాఘవము	డిటో	1-4-0
బొబ్బిలియుద్ధము శ్రీ. కృ.		1-0-0
గాంధర్వవివాహము.	డిటో	1-0-0
[illegible] మహారాజు	డిటో	1-0-0
తులసీదాసు		1-0-0
సంగీత [illegible] జయపాల		0-8-0
సంగీతసారంగధర		0-8-0
పాండవఅజ్ఞాతవాసం		0-8-0
ఉషాపరిణయము		0-8-0
హస్తినాపురి		0-8-0
[illegible]		0-12-0
ద్రౌపదీపరిణయం		0-12-0
పాదుకాపట్టాభిషేకం		0-12-0
లంకాదహనము		0-8-0
సంగీత [illegible]		0-8-0
డిటో పాశుపతాస్త్రీయం		0-8-0
సీతాకళ్యాణము		0-8-0
[illegible] అ. సు.		1-0-0
[illegible]	డిటో	1-0-0
ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణం	డిటో	0-10-0
గర్వభంగము	డిటో	0-10-0
[illegible] జయం	డి॥	0-10-0
పాదుకాపట్టాభిషేకం పా. ల.		1-4-0
కంఠాభరణం	డిటో	1-0-0
ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము హా. వెం		1-0-0
సుభద్రార్జునీయం	డిటో	0-12-0
మణిమాల వు. అ.		0-12-0
లోకాభిరామాయణము		
(అతివిచిత్రమయినది)		0-6-0

కర్రా అచ్చయ్య అండ్ సన్సు, రాజమండ్రి.